

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Видається з 1997 р.

Виходить 4 рази на рік

ВІСНИК

АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я

ВИПУСК 3(46)

- *Економічні науки*
- *Сільськогосподарські науки*

Миколаїв – 2008

Науково-теоретичний фаховий журнал “**Вісник аграрної науки Причорномор’я**” Миколаївського державного аграрного університету.

Редкол.: В.С.Шебанін (гол. ред.) та ін. - Миколаїв, 2008.

Випуск 3(46) – 2008. – 202 с.

У збірнику висвітлено результати наукових досліджень з питань економіки, проблем сільськогосподарських та технічних наук, досліджуваних ученими, аспірантами, магістрами та студентами Миколаївського державного аграрного університету та інших навчальних закладів Міністерства аграрної політики України.

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського державного аграрного університету. Протокол № 2 від 28.10.2008р.

Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: д.т.н., проф. В.С.ШЕБАНІН,

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО

РЕДАКТОРА:

д.е.н., проф. І.І.ЧЕРВЕН,
к.е.н., доц. В.П.КЛОЧАН,
к.т.н., доц. М.О.ВЕРЕМІЄНКО,
к.с.-г.н., доц. Л.М.ШЕВЧЕНКО,
к.с.-г.н., доц. М.І.ГИЛЬ,

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

к.е.н., Н.В.ПОТРИВАЄВА.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Економічні науки: д.е.н., проф. І.Н.Топіха, д.ю.н., проф. О.В.Скрипнюк, д.е.н., проф. Л.О.Мармуль, д.е.н., проф. О.Д.Гудзинський, д.е.н., проф. О.Ю.Єрмаков, д.е.н., проф. В.Д.Пантелєєв, д.е.н., проф. В.І.Топіха, д.е.н., проф. В.М.Яценко, д.е.н., проф. М.П.Сахацький, д.е.н. О.В.Шебаніна.

Технічні науки: д.т.н., проф. Ю.В.Селєзньов, д.т.н., проф. Б.І.Бутаков, д.т.н., проф. Б.Г.Тимошевський, д.т.н., проф. Г.С.Топілін, д.т.н., проф. Л.І.Грачова, д.т.н., проф. В.Д.Будак, д.т.н., проф. С.І.Пастушенко, д.т.н., проф. В.О.Пермяков, д.т.н., проф. С.Ф.Пічугін, д.т.н., проф. О.Ф.Яременко, д.т.н., проф. В.В.Стоянов.

Сільськогосподарські науки: д.с.-г.н., проф. В.С.Топіха, д.с.-г.н. Є.М.Агапова, д.с.-г.н., проф. Б.О.Вовченко, д.с.-г.н. Т.І.Нежлукченко, д.с.-г.н., проф. В.П.Коваленко, д.с.-г.н., проф. Т.В.Підпала, д.с.-г.н., проф. С.Г.Чорний, д.с.-г.н., проф. В.В.Гамаюнова, д.с.-г.н., проф. А.В.Тихонов, д.с.-г.н., проф. В.П.Гордієнко, д.с.-г.н., проф. А.О.Лимар, д.б.н., проф. А.І.Орлюк.

Адреса редколегії:

54010, Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9,

Миколаївський державний аграрний університет, тел. 34-41-72

www.mdau.mk.ua

**Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ №6785 від 17.12.2002.**

**© Миколаївський державний
аграрний університет**

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
Вісник аграрної науки Причорномор'я

*Науково-теоретичний фаховий журнал
Видається Миколаївським державним аграрним університетом*

Випуск № 3 (46)

2008 р.

УДК 334.4

**ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗМІРІВ ФЕРМЕРСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВ ТА ЇЇ ВПЛИВ
НА РІВЕНЬ ВИКОРИСТАННЯ ЇХ
ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

О.В.Шебаніна, доктор економічних наук

Ю.А.Воюєва, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Розглянуто проблеми розвитку фермерських господарств в умовах ринкових відносин. Проаналізовано групування їх за розміром земельних площ та запропоновано шляхи оптимізації розмірів фермерських господарств для підвищення ефективної діяльності.

Постановка проблеми. Збільшення результативності та підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських товаровиробників всіх форм власності є однією з провідних проблем суспільного розвитку. Їх значення особливо посилюється при впровадженні ринкової економіки, однією з вимог якої є обов'язкова окупність виробничих витрат. Перехід до ринку відкриває нові додаткові можливості прискореного розвитку всіх форм сільськогосподарських формувань, в тому числі і фермерських господарств. Що стосується фермерських господарств, то слід зазначити, що для них, як і для інших підприємств, в умовах ринкової економіки дуже важливим заданням є отримання максимуму прибутку при мінімальних витратах. Причому, прагнення фермерів до отримання найбільшого доходу не повинно бути самоціллю, воно має

бути спрямовано на підйом матеріального і культурного рівня життя членів колективу на основі динамічного розвитку виробництва, підвищення його ефективності, зростання продуктивності праці, поліпшення якості роботи на всіх ділянках виробництва. Саме такий підхід, на наш погляд, має стати основою економічного і соціального розвитку фермерських господарств в умовах ринкових відносин.

Стан вивчення проблеми. Вивченню проблем становлення, функціонування та ефективності розвитку фермерства як однієї із форм господарювання у процесі ринкових перетворень в аграрній економіці присвячено наукові праці Ю.О.Богущького, М.П.Бутко, П.І.Гайдуцького, В.В.Зіновчука, І.Г.Кириленка, А.Д.Котлярова, О.В.Крисального, М.Й.Маліка, П.М.Макаренка, А.О.Мармуль, О.М.Могильного, В.М.Нелепа, О.М.Онищенка, П.Т.Саблука, М.П.Сахацького, І.Н.Топіхи, І.І.Червена, М.Г.Тульського, В.В.Юрчишина та багатьох інших вчених.

Завдання та методика досліджень. Сьогоднішні умови господарювання вимагають таких методів управління, які б дозволили сформувати виробничий потенціал на якісно новому рівні. Методи управління повинні бути направлені на інтелектуалізацію, інформатизацію та екологізацію виробництва, що дозволить випускати конкурентноспроможну продукцію та реалізувати її на внутрішньому і зовнішньому ринках. Разом з тим комплексного підходу, практичного узагальнення та наукового обґрунтування вимагають закономірності та принципи функціонування, подальшої адаптації до ринкових механізмів господарювання, підвищення ефективності та раціонального використання виробничого потенціалу фермерських господарств на регіональному рівні; вдосконалення їх спеціалізації та матеріально-технічного забезпечення.

Результати досліджень. Регіональні диспропорції розвитку країни зумовляють необхідність індивідуалізації пошуку шляхів формування та шляхів нарощування виробничого потенціалу кожним регіоном держави відповідно до його потреб

та можливостей. При цьому слід звернути увагу на те, що формування виробничого потенціалу є необхідною передумовою його нарощування, оскільки його стан впливає на оптимізацію розмірів фермерських господарств. Це обумовлено тим, що процес формування виробничого потенціалу передбачає перш за все стабілізацію існуючого стану економіки регіону, а його нарощування полягає у підвищенні якісних та кількісних характеристик розвитку регіону.

Необхідність існування та подальшого ефективного розвитку фермерських господарств та її вплив на рівень використання виробничого потенціалу пов'язана з тим, що ними забезпечується збільшення обсягу та асортименту сільськогосподарської продукції, поповнення місцевого бюджету, зайнятість населення, формування середнього класу на селі. Але для цього вони мають раціонально використовувати матеріальні та трудові ресурси й капіталовкладення, ріст ефективності використання землі, скорочення втрат сільськогосподарської продукції шляхом створення загальної обслуговуючої інфраструктури.

Практикою різних країн доведено ефективність великого виробництва, здатного раціонально використовувати техніку, освоювати здобутки науково-технічного прогресу. У нас же офіційна політика реформ від самого початку заохочувала поділ майна і землі, подрібнення господарств, збільшення кількості сільгоспвиробників. Внаслідок одночасного скорочення поголів'я худоби, виведення з обробітку мільйонів гектарів орних земель у країні, яка ще донедавна відзначалася найбільш концентрованим сільським господарством, переважаючими стали підприємства, які підпадають під визначення малих. Актуальним стає завдання об'єднання господарств навколо більш спроможних. Практика показує, що не обов'язково мати підприємство у кожному селі. За демократичної організації виробництва люди відчують його своїм, працюючи у відносно самостійних підрозділах, розташованих у різних селах.

Укрупнення виробництва особливо актуальне тепер, зважаючи на нестачу і критичну зношеність техніки. Проблема технічного забезпечення загострилася ще й тому, що техніку колишніх колгоспів і радгоспів розтягнуто, розкрадено в ході розпаювання майна та банкрутства господарства. На місцях тепер потрібно оцінити все те, що залишилося, з тим щоб якнайефективніше використати машини, які опинилися у різних власників. Політика лізингу техніки допомагає вирішувати проблему. Та найкраще, на нашу думку, передати машини на умовах лізингу безпосередньо великим, спроможним господарствам, ніж зосереджувати їх у так званих машинно-технологічних станціях, які теж по суті є посередниками.

Засобами державного впливу можна і треба спрямувати розвиток сільського господарства у напрямі раціональної спеціалізації виробництва. Йдеться про те, щоб кожне підприємство зосередилося на невеликій кількості товарних галузей – саме тих, для яких на місці є умови відновлення і прискореного розвитку.

На кожному етапі функціонування фермерського господарства власник повинен визначити доречність розширення або зміни спеціалізації господарства. Для найкращого використання всіх ресурсів (землі, техніки, споруд, робочої сили тощо), які є у розпорядженні фермера, необхідно насамперед за все досягти раціонального сполучення різних галузей сільськогосподарського виробництва. Фермер, який тільки починає господарську діяльність, повинен вирішити, яку продукцію виробляти та в якому обсязі. Тільки після вирішення цієї проблеми можна визначити, скільки коштів слід укласти у тваринництво, які потрібні машини та обладнання, якими культурами зайняти орну землю. Для фермера, який вже не один рік господарює, головною проблемою є подальше підвищення рівня доходів. При цьому можливі дві альтернативи. Перша: фермер може вважати організацію своєї ферми оптимальною і всі зусилля спрямувати на удосконалення методів ведення господарства в межах системи, яка складалася. Дру-

га: для збільшення прибутку найкращим чином пристосувати-ся до кон'юнктури ринку, переглянути сполучення галузей виробництва або спеціалізацію та структуру господарства. Селянин повинен вивчити різні можливості: збільшити або зменшити без змін посівні площі під найбільш прибуткові культури; здати землю в оренду чи залишити її у власному користуванні; інтенсифікувати тваринництво, заощаджувати при цьому кошти.

У кожному випадку слід вирішувати, який вид діяльності обрати для досягнення бажаного рівня розвитку. Наявність домінуючих факторів передбачає результати такого вибору. Найкращою виробничою програмою фермерського господарювання була б така, яка на кожную одиницю лімітуючого фактора (один гектар площі, робочий день, одиницю капіталу) забезпечувала б максимальний прибуток. При цьому необхідно врахувати й інші фактори, а також вимоги раціональної системи землеробства. Використання у цих цілях апарата лінійного програмування дозволяє давати оцінку та приймати рішення, виходячи з лімітуючого впливу сукупності факторів.

Критерієм такої моделі є максимум прибутку (для фермерських господарств метою може бути максимізація грошової виручки від реалізації продукції). Але це не означає, що слід прагнути до максимального прибутку зразу ж після організації господарства. Нерідко більш доцільним є використання значної частини прибутку на поліпшення (розширення) господарства з метою підвищення рівня доходів у майбутньому. Таким чином, оптимальне сполучення видів виробничої діяльності у попередніх і наступних роках взаємопов'язане, а врахування факторів часу є необхідним при розбудові адекватної моделі.

У виробничій діяльності фермерських господарств, як в і інших сільськогосподарських підприємствах, провідне значення має розмір землекористування. Відповідно до площі землі кожний фермер визначає напрям виробництва, його ефективність та можливості реалізації надлишків продукції.

У зв'язку з цим, розглянемо розміри фермерських господарств за площею землекористування (табл.).

Аналізуючи результати, отримані шляхом виконаного групування, слід відмітити, що амплітуда коливань розміру фермерських господарств у Миколаївській області досить висока. Між найбільшими і найменшими господарствами різниця в розмірах земельних угідь досягає більше **5000 га**, тобто на аграрному ринку області одночасно представлені як новостворені формування з найменшою площею землі, що середньому становить **2,6 га**, так і великомасштабні фермерські господарства з максимальною площею сільгоспугідь, що сягає **5480,1 га** на одне господарство.

Таблиця

Групування фермерських господарств Миколаївщини за розміром земельних площ у 2006 р.

Розмір	Кількість господарств, що мають землю	Питома вага до загальної кількості господарств, %	Загальна площа сільгоспугідь, га	Припадає сільгоспугідь в середньому на 1 господарство, га
До 1 га	-	-	-	-
Від 1,1 до 3 га	25	0,5	65	2,6
Від 3,1 до 5 га	171	3,8	686	4,0
Від 5,1 до 10 га	550	12,1	4246	7,7
Від 10,1 до 20 га	538	11,8	8127	15,1
Від 20,1 до 50 га	1668	36,6	63895	38,3
Від 50,1 до 100 га	330	7,2	23372	70,8
Від 100,1 до 500 га	344	7,6	77942	227,0
Від 500,1 до 1000 га	54	1,2	36328	672,7
Від 1000,1 до 1500 га	27	0,6	32155	1190,9
Від 1500,1 до 2000 га	13	0,3	21934	1687,3
Від 2000,1 до 2500 га	7	0,1	15475	2210,7
Від 2500,1 до 3000 га	4	0,1	11345	2836,2
Від 3000,1 до 4000 га	-	-	-	-
Від 4000,1 до 5000 га	2	0,0	9149	4574,4
Від 5000,1 до 8000 га	1	0,0	5480	5480,1
Не мають сільськогосподарських угідь	825	18,1	-	-
Разом	4559	100,0	310199	67,9

** Розраховано за даними Головного управління статистики в Миколаївській області, 2007 р.*

Однак, переважна більшість фермерських господарств все ж залишається дрібноземельною. Найбільше розповсюдження отримали господарства з площею від **20 до 50 га** (по **38,3** га в середньому на одне господарство), на частку яких припадає близько **37%** обстежених фермерських господарств і приблизно **21,6%** загальної площі сільськогосподарських угідь, що знаходяться у користуванні фермерського сегменту Миколаївщини. Приблизно по **12%** загальної кількості зареєстрованих фермерів належать до груп, що мають земельні наділи від **5 до 10 га** та від **10 до 20 га**. Фермерські господарства, що потрапили до груп із землекористуванням від **50 до 100 га** та від **100 до 500 га**, становить відповідно **7,2** та **7,6%** від фермерського осередку Миколаївської області. Однак питома вага земель, що знаходяться в обробітку в даних фермерських господарствах, майже в п'ять разів вища, ніж відповідний показник питомої ваги цих господарств в області, і складає **32,7%** загальної площі сільгоспугідь.

За словами аналітиків і представників Асоціації фермерів та землевласників України, усі фермерські господарства країни умовно можна поділити на чотири категорії. До першої належать успішні підприємства. Вони, як правило, мають в обробітку великі земельні масиви — більш **400-500 га**, практично цілком забезпечені сільськогосподарською технікою, мають тривалі і стійкі партнерські відносини як з банківським сектором і постачальниками матеріально-технічних ресурсів, так і зі споживачами виробленої продукції – переробними підприємствами та трейдерськими структурами. За різними оцінками, кількість таких підприємств у Миколаївській області складає **5-7 %** загальної кількості фермерів, тоді як в середньому по Україні даний показник сягає **15-20%**.

Наступними йдуть середні господарства, що ведуть виробничу діяльність на дещо менших площах – **100-300 га** з рівнем забезпечення технікою на **80-90%** і найчастіше мають певні труднощі при збуті вирощеної продукції. Кількість таких господарств у Миколаївському регіоні досить незначна – лише

8-9%, тоді як в середньому по країні дана група займає близько 40% загальної кількості фермерських господарств. І замикають фермерський сегмент агроринку (зі зразковою часткою у Миколаївській області у 72-75%) дрібноземельні і слабкі господарства, у тому числі новостворені, розмір земельних ділянок яких коливається від декількох гектарів до 50-100 га. Ці господарства відрізняються слабкою технічною оснащеністю, практично не мають доступу до банківських ресурсів і відчують суттєві труднощі зі збутом виробленої продукції. Окремою групою у даній класифікації виступають фермерські господарства, що взагалі не мають сільськогосподарських угідь у користуванні, доля даного сегменту в Миколаївській області сягає 18%.

Слід зазначити, що для малоземельних господарств, які набули розповсюдження у Миколаївській області, характерна різко виражена сезонність виробництва в основній діяльності. У зв'язку з цим трудові ресурси сім'ї виявляються не повністю зайнятими в сільськогосподарському виробництві. Тому окремі члени сім'ї беруть участь в іншій трудовій діяльності зовні господарства. Як показують матеріали обстеження, в загальних грошових доходах цієї групи господарств близько половини припадає на надходження від іншої діяльності. Звідси за своїм значенням і місцем в економіці такі малоземельні фермерські господарства багато в чому схожі з категорією особистих господарств населення.

Дослідження показало, що площі землекористування, що знаходяться у розпорядженні фермерських господарств області, з року в рік збільшуються. Так, за останні сім років в абсолютному виразі це збільшення склало 175,8 га сільськогосподарських угідь та 177,3 га ріллі, що у відносних показниках становить 130,8% та 137,4% відповідно. Це зумовило збільшення частки фермерських господарств у загальній площі сільськогосподарських угідь регіону з 7,3% у 2000 р. до 17,4% у 2006 р., тобто практично у 2,5 рази, що свідчить про інтен-

сивний розвиток фермерської форми господарювання в Миколаївській області, який продовжується і по сьогодні.

Крім того, протягом всього досліджуваного періоду відбувається укрупнення фермерських господарств Миколаївщини. Так, починаючи з 2000 р., середній розмір сільськогосподарських угідь, що припадає на 1 фермерське господарство зріс більш ніж у 2 рази і у 2006 р. становив 68,0 га земельних угідь. Це збільшення відбулося за рахунок залучення фермерами Миколаївщини нових площ ріллі, середній розмір якої в розрахунку на 1 господарство у 2000-2006 рр. також виріс більше ніж вдвічі і у 2006 склав 67,2 га (рис.).

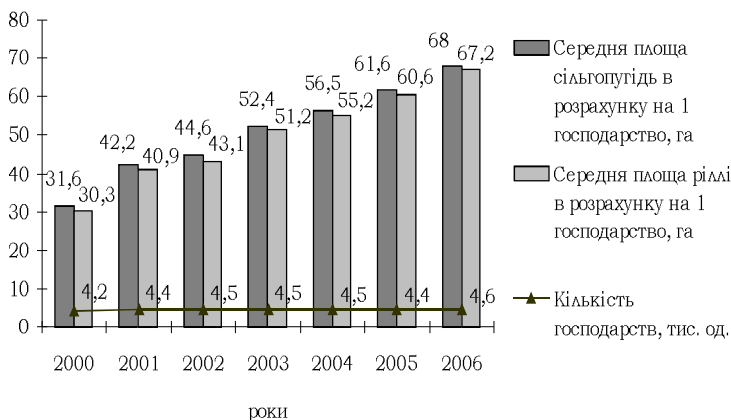

Рис. Динаміка кількості фермерських господарств та середніх розмірів ільгоспугідь і ріллі на 1 господарство у Миколаївській області

У багатьох фермерів, особливо це стосується невеликих і середніх господарств, проблеми зі збутом виникають у зв'язку з досить малими обсягами виробництва. Тобто вони виробляють настільки мало продукції, що нею не цікавляться серйозні покупці на ринку – переробні підприємства та трейдери. Для вирішення даної проблеми потрібна кооперація фермерських господарств, яка дозволить сукупними обсягами зацікавити великих покупців. Звичайно ж при цьому необхідно побудувати відповідну інфраструктуру – склади з холодильними каме-

рами, транспорт, установити договірні відносин з покупцями і т.д. А на розвиток інфраструктури потрібні кошти, і тут знову усе вирається в недостатнє кредитно-фінансове забезпечення фермерських господарств.

Є ще одна можливість звести в одному місці дрібних товаровиробників і дрібних покупців – це оптовий ринок. Завдяки скороченню маркетингового ланцюга і частки посередників тут фермери можуть більш вигідно продати свою продукцію, а покупці – придбати її по більш низьких цінах. Але в Україні цей процес тільки почав розвиватися. Сьогодні працюють два невеликих за європейськими мірками оптові ринки: «Шувар» у Львові і «Копані» у Херсонській області, де торгівля ведеться в основному плодоовочевою продукцією.

Суттєвим резервом підвищення ефективності функціонування фермерського господарства має стати створення (з підтримкою держави) фінансових структур з кредитування виробництва, враховуючи обов'язково при цьому його специфіку. Потрібно розширити схеми активного використання інфраструктури ринку продукції, а саме реалізовувати кінцеву продукцію через мережу товарних бірж, торгових домів, а за отримані кошти поповнювати матеріально-технічні засоби.

Висновки та пропозиції. На певному етапі розвитку продуктивних сил концентрація виробництва у низці галузей і сфер господарської діяльності потребує значних інвестицій. Індивідуальна приватна форма власності не може забезпечити освоєння та розвиток нових видів виробництва та технологій. Отже, головною метою утворення колективної приватної форми власності є об'єднання індивідуального приватного майна та капіталу з метою оптимізації їх розмірів, розширення та реконструкції виробництва. В аграрному секторі країн з розвинутою ринковою економікою приватно-колективна форма власності утворюється як доповнення до приватно-індивідуальної з метою надання фермерам допомоги, насамперед у постачанні засобів виробництва, у сервісному обслуговуванні, збуті продукції.

Як показали дослідження, ефективність функціонування фермерських господарств визначається комплексом факторів, і перш за все такими, як розмір господарства, спеціалізація та концентрація виробництва, рівень технічної забезпеченості, застосовування технології, налагодженість переробки сільськогосподарської продукції, а також державна підтримка, яка виражається системою пільгового кредитування, оподаткування, страхування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуцький Ю. О. Розвиток фермерських господарств в Україні / Ю. О. Богуцький // Економіка АПК. — 1998. — № 6. — С. 25—28.
2. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідний період / Бутко М. П. — К.: Знання України, 2005. — С. 186.
3. Котляров Л. Д. Фермерство: проблемы и перспективы развития / Л. Д. Котляров // Зб. наук. пр. / Луганський нац. аграр. ун-т. Серія: Економічні науки. — Луганськ, 2002. — №14 (26). — С. 86-89.
4. Шульський М. Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку / Шульський М. Г. — Львів: Волин. обл. друк., 2004. — 391 с.
5. Котляров Л. Д. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / Котляров Л. Д. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 452 с.
6. Могильний О. М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / Могильний О. М. — К.: ІАЕ УААН, 2002. - 430 с.

ОБЛІКОВО–АНАЛІТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: КОНЦЕПЦІЯ, ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ

О.Д.Гудзинський, доктор економічних наук, професор
Національний аграрний університет

Т.М.Пахомова, кандидат економічних наук, доцент
Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя

У статті обґрунтовано концептуальні підходи щодо формування обліково-аналітичного механізму адекватного вимогам сучасного менеджменту

Вступ. Обліково-аналітичний механізм управління згідно із законами діалектики не є системою раз і назавжди сформованою із сталими цілями і завданням, формами організації. Це система, яка розвивається постійно в часі зі зміною у зовнішньому середовищі. Вона сама повинна змінюватися і адаптуватися до відповідних змін. При цьому слід враховувати, що більш рухомим повинен бути як аналітичний механізм, так і обліковий. Однак в реальній практиці така вимога враховується недостатньо. Це обумовлено перш за все недостатньо розвиненою теорією і методологією формування обліково-аналітичного механізму.

Сформована теорія і методологія обліково-аналітичного механізму обслуговувала в основному директивну планово-економічну систему регулювання. Обліково-аналітичний механізм був адаптований до вимог такої системи.

Результати дослідження. З переходом до ринкової економіки теорія і методологія розвитку обліково-аналітичного механізму почала відставати від реальних потреб практики. Це негативно вплинуло на економіку господарюючих структур. Суб'єкти власності, відповідальності та економічних інтересів не виступили повною мірою як об'єкти інформаційного забезпечення. Невеликі обсяги зведено-аналітичної інформації. Її питома вага за результатами досліджень багатьох науковців не

перевищує 5-8%. При такій питомій вазі зведено-аналітичної інформації немає можливості приймати обґрунтовані управлінські рішення. Більшість управлінських рішень приймаються в умовах вакууму інформації. Коефіцієнт обґрунтованості управлінських рішень досить низький і в більшості сільськогосподарських підприємств він не перевищує 0,4-0,5.

Обліково-аналітичний механізм через відсутність швидкої рухомості не сприяє повною мірою здійсненню контрольної функції. Практика засвідчує, що контрольна функція, яка здійснюється із запізненням, в порівнянні із господарськими та економічними процесами, майже в геометричній прогресії знижує кінцеві результативні показники виробничої чи комерційної діяльності. Особливо це відчутно в сучасних умовах швидко змінюючогося ринкового середовища. Інформація про відхилення не є основною і обов'язковою в первинних документах бухгалтерського обліку. Домінуючою є реєстраційна функція, яка значною мірою зорієнтована на задачі процедурного характеру. Зовнішнє середовище не стало ще повноцінним об'єктом реєстрації та оцінки факторів впливу на життєдіяльність підприємницької структури.

Із формуванням маркетингових служб цей недолік частково усувається. Але разом з цим збільшуються витрати, які пов'язані з інформаційним забезпеченням менеджменту і при зростанні цінності обліково-аналітичних функцій зростають витрати на їх виконання.

Все це в сукупності потребує нового підходу до формування обліково-аналітичного механізму управління на системній і комплексній основі. Часткова реанімація останнього, яка здійснюється в Україні, не враховуючи принцип адекватності такого механізму до принципів управління реальними процесами економічного відтворення, не є результативною. Встановлений порядок змін не дає відповіді на питання: для чого це робиться? яка цільова спрямованість таких змін? яка корисність від таких змін? чи підвищиться коефіцієнт цінності

реалізації обліково-аналітичної функції? Названі зміни не оцінюються з точки зору корисності, некорисності і шкідливості.

Історичний досвід застосування такого методу оцінки підтверджує доцільність такого підходу. Це проявилось в умовах формування системи забезпечення колективного підряду, управління якістю праці і продукції. Безпосередньо в господарюючих структурах створювався паралельно зі стандартним обліково-аналітичним механізмом оперативний внутрішньо-системний механізм, який в комплексі забезпечував прозорість в інформаційному колі. Однак в такій системі обліково-аналітичного забезпечення домінував принцип оцінки ретроспективи, який був виправданий з точки зору завдань і цілей відповідного розвитку минулого періоду.

Орієнтація на стратегічний розвиток підприємницьких структур вимагає нового підходу до формування обліково-аналітичного механізму.

Вирішення такої задачі можливе за умов дотримання певної логічної послідовності дій. На нашу думку, поєднати інтереси менеджерів, аналітиків і працівників обліку можливо за умови дотримання наступних вимог і в певній логічній послідовності (рис. 1).

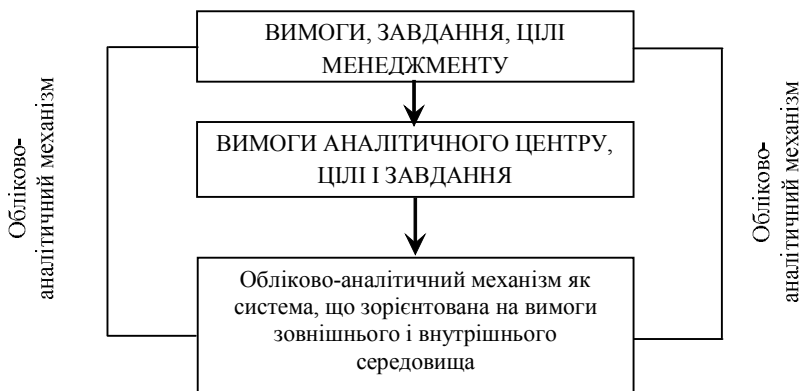

Рис. 1. Формування обліково-аналітичного механізму

Це основна концептуальна позиція, яка повинна бути врахована при формуванні результативного обліково-аналітичного механізму управління.

Друга складова концептуального підходу – орієнтація обліково-аналітичного механізму на виконання завдань стратегічного розвитку підприємницьких структур. При цьому не зменшується значення ретроспективних факторів, кількісна і якісна оцінка яких дозволятиме визначати рівень реалізації місії підприємства та його стратегій. Таке раціональне поєднання обліково-аналітичного забезпечення виконання внутрішньосистемних поточних і оперативних задач із загальносистемними стратегічного характеру сприятиме ефективному функціонуванню підприємств і організацій.

Третя складова концептуального підходу – орієнтація на суб'єкти інтересів, відповідальності, влади та власності.

Слід зазначити, що в господарській практиці така система організаційно-аналітичного забезпечення менеджменту не створена. Суб'єкти економічних інтересів не одержують необхідної інформації для обґрунтування власного рішення щодо своєї поведінки на фондовому ринку. Особливо така інформація потрібна суб'єктам економічних інтересів із залученням іноземного капіталу.

У зв'язку із розвитком різних типів організацій та впровадженням у них систем управління виникає необхідність у формуванні обліково-аналітичного механізму адекватного до положень і вимог названих змін.

Обліково-аналітичний механізм управління повинен сприяти і розвитку організаційної культури підприємств, яка також не є статичною, а постійно змінюється у динаміці.

В процесі нашого дослідження встановлено, що в реальній практиці обліково-аналітичний механізм не дає можливостей кількісно та якісно оцінити організаційну культуру. Як свідчить світовий досвід, організаційна культура будь-якої фірми є одним із основних факторів забезпечення виживання її в перспективі.

Проведені нами додаткові розрахунки на основі розробленої методики оцінки та діагностики системи показали, що лише невелика кількість підприємств в аграрному секторі економіки (більше 10%) зорієнтована на цілі, задачі і механізми ринкової економіки. В цих підприємствах частково сформована і формується нова філософія мислення і дій. Така позиція не характерна для більшості господарюючих систем, особливо аграрного сектора.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що організаційна культура повинна стати об'єктом обліково-аналітичного забезпечення. Життєві цикли організації також потребують і адекватного обліково-аналітичного механізму управління.

Таким чином, при формуванні результативного обліково-аналітичного механізму управління необхідно враховувати всю сукупність вимог ринкового середовища та менеджменту. Лише при такому підході обліково-аналітичний механізм як система в змозі забезпечити результативність функціонування такої підприємницької структури. При цьому вважаємо за доцільне забезпечити збалансованість фінансово-управлінського обліку та аналітичних вимог.

Результативний обліково-аналітичний механізм як цілісна інтегрована аналітична система базується на методології та прогресивній організації обліку, аналізу і менеджменту. Кожна з названих наук має свої специфічні методологічні підходи, які відображають особливості їх внутрішньосистемного упорядкування. В цьому плані в основному і проводяться наукові дослідження. Це сприяє розвитку методологічних прийомів кожної з наук, теоретичні положення яких реалізуються в практиці при виконанні конкретних завдань на різних рівнях управління.

Такий підхід є обґрунтованим. Однак в реальній практиці господарська діяльність потребує розвитку як окремих функціональних підсистем, так і системи в цілому. Розвиток останньої визначатиметься рівнем реалізації системних функцій, які забезпечуватимуть синергійний ефект, тобто ефект системи. Він

визначається як різниця одержаного результату між кінцевим результатом системи і сумою результатів окремих елементів. Досягти синергічного ефекту за умови, що в комплексі з іншими факторами буде використано потенціал результативного обліково-аналітичного механізму як інтегрованої системи. Все це потребує розробки системного методологічного підходу щодо формування результативного обліково-аналітичного механізму управління. При цьому слід враховувати, що методологія функціонування результативного обліково-аналітичного механізму як інтегрованої системи повинна базуватися перш за все на вимогах системного підходу. Нами розроблено такий підхід.

Оскільки цільову спрямованість обліково-аналітичного механізму задає менеджмент, то в методологічному плані перш за все необхідно уточнити його основні вимоги, враховуючи:

- стадії розвитку організаційних систем;
- життєві цикли організації;
- стратегії розвитку підприємств;
- види управління;
- цільову спрямованість діяльності підприємств, тощо.

Формуючи систему обліково-аналітичного механізму, необхідно враховувати, на які цілі, ціннісні орієнтації діяльності підприємницької структури він буде зорієнтований. Постає питання: яка взаємодія контролінгу та обліково-аналітичного механізму?

В сучасних умовах ринкової економіки одержують розвиток підприємницькі структури з різними цілями:

перша група підприємств – орієнтація на виживання в оперативній діяльності з використанням стратегії забезпечення стабільності продаж з незначним перевищенням критичної точки обсягу;

друга група – орієнтація на цілі і можливості з використанням стратегій задоволення потреб споживачів згідно зі стабільно визначеними сегментами ринку;

третя група – орієнтація на цілі, завдання і стратегії динамічного розвитку системи;

четверта група – орієнтації на стратегії інноваційного порядку, інтегровану діяльність з цілями і стратегіями диверсифікації, завоювання лідерських позицій.

Кожна з названих груп підприємств формує відповідно до цілей і завдань адекватну систему управління та систему інформаційного його забезпечення, що потребує формування і адекватного обліково-аналітичного механізму.

В умовах ринкової економіки виживання організаційних формувань можливе за умов зміни орієнтації підприємств на певні економічні вигоди. Стратегічна орієнтація у розвитку підприємств повинна бути домінуючою в порівнянні з оперативною тимчасовою вигодою, тому кінцева результативність підприємницької структури визначатиметься обґрунтованістю концептуальних підходів щодо її розвитку та формування портфеля стратегій.

Останні передбачають формування і адекватної системи тактичних прийомів при реалізації стратегій. Кожній стратегії незалежно від форм власності повинна відповідати і вся система менеджменту, зокрема обліково-аналітичний механізм як складова системи менеджменту. Слід зазначити, що в нинішніх умовах господарювання кожна підприємницька структура може і повинна використовувати відповідно до стану економічного розвитку та стратегічного напрямку діяльності адекватні їм стратегії поведінки.

На основі проведених досліджень виявлено, що підприємства агропромислового комплексу за потенційними можливостями не є рівнозначними. Вони відрізняються одне від одного потужністю створеного потенціалу, рівнем фінансового стану, адекватності системи менеджменту соціально-економічного розвитку їх організаційних формувань.

Нами виділено п'ять груп таких підприємств:

- перша група – це підприємства з високим коефіцієнтом потенціалу організації, які можуть функціонувати на

принципах розширеного відтворення за рахунок власного потенціалу і частково – за рахунок позичкового капіталу. Такі підприємства можуть ефективно функціонувати протягом певного часу за рахунок максимального використання як факторів зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Джерелом функціонування таких підприємств є внутрішньо-системний фінансовий механізм з частковим використанням позичкового капіталу. Такі підприємства є інвестиційно привабливими для інвесторів як всередині держави, так і за її межами;

- друга група підприємств характеризується неоптимальним потенціалом організації з наближенням до нульової точки рентабельності. Внутрішньо-системні фінансові ресурси дозволяють забезпечувати лише просте відтворення. Розширене відтворення може здійснюватись за рахунок позичкового капіталу. Це в свою чергу підвищує коефіцієнт ризикованості таких підприємств для інвесторів;
- третя група підприємств характеризується недостатньо високим коефіцієнтом сформованого потенціалу, низьким рівнем їх економічного розвитку, який не дозволяє відшкодувати витрати згідно з їх обсягами простого відтворення;
- четверта група підприємств характеризується низьким коефіцієнтом сформованого потенціалу, відсутністю фінансових ресурсів для виконання функцій самозабезпечення та простого відтворення;
- п'ята група підприємств характеризується досить низьким рівнем сформованого потенціалу та показниками, що притаманні для підприємств-банкрутів.

Кожна з названих груп підприємств з метою забезпечення їх конкурентоспроможності потребує і адекватного портфеля стратегій, а відповідно і формування певної системи менеджменту.

Отже, система менеджменту повинна відповідати даному стану об'єкта та розвиваючим напрямкам відповідних гос-

подарюючих структур згідно з виділеними нами групами. Це можна пояснити тим, що кожній групі підприємств притаманні і певні порядки інновації.

В цілому в регіональному плані повинна формуватися система менеджменту, адекватна цілям і завданням, різноманітним організаційним і соціально-економічним механізмам. Такий підхід до формування системи менеджменту можливий за умов розробки адекватних вище названим вимогам механізмів управління, включаючи організаційний та обліково-аналітичний.

Наша пропозиція зводиться до перегляду та уточнення об'єктів обліку та аналізу. На нашу думку, об'єктом обліку повинні виступати стратегії, які є неоднозначними в різних організаційних формуваннях. Об'єктами обліково-аналітичного забезпечення менеджменту та механізму повинні виступати такі стратегії, як:

- стратегія виходу на ринок та система стратегій локального характеру по забезпеченню реалізації окремих положень і загальної стратегії;
- стратегії завоювання лідерських позицій, які також включають різноманітну кількість стратегій локального характеру по забезпеченню загальної стратегії;
- стратегії розширення ринку та інші.

Все це вказує на те, що в менеджменті повинні одержати розвиток так звані логістичні системи. Якщо безпосередньо у виробництві логістичні системи спрямовані на забезпечення управління наскрізним матеріальним потоком, то в системі менеджменту таким наскрізним потоком повинна бути стратегія з усіма механізмами та способами її реалізації, включаючи і обліково-аналітичний механізм. При цьому ми вважаємо, що при такому концептуальному підході повинна дотримуватись певна логічна послідовність формування обліково - аналітичного механізму, а саме:

- стратегії;
- стратегічні цілі і завдання;

- інформаційне забезпечення;
- система аналітичних показників;
- аналітичне осмислення та оцінка;
- обліковий механізм в цілому.

Реалізація такої вимоги можлива за умов розвитку як управлінського, фінансового обліку, так і інших видів обліку.

На наш погляд, такий підхід при формуванні нормативної частини обліково-аналітичного механізму є недостатнім і потребує повнішого обґрунтування. Окрім поняття "бухгалтерського обліку", на нашу думку, доцільно вводити поняття в цілому "облік", який би охоплював елементи всіх складових обліково-аналітичного механізму як системи і був зорієнтований на кінцевий результат – на менеджмент різних ієрархічних рівнів, включаючи податковий та інший облік. При цьому не заперечується доцільність виділення в окрему систему бухгалтерського обліку з його складовими.

Обліково-аналітичний механізм повинен охоплювати і центри відповідальності в стратегічному розвитку підприємств. Перерозподіл центрів відповідальності по рівнях і ланках управління змінюватиме потоки інформації та їх змістовне наповнення. Змінюватимуться і критерії оцінки суб'єктів діяльності, які базуватимуться на цілях і завданнях стратегічного розвитку. Все це потребує формування адекватної цим вимогам системи, аналітичних показників, а в цілому обліково-аналітичного механізму.

В загальній системі цільової спрямованості обліково-аналітичного механізму важливо і доцільно виділяти як об'єкт впливу зобов'язання. Такий підхід обумовлюється наступним:

- орієнтацією виробництва і менеджменту на споживача;
- підприємство не є закритою, а відкритою системою і взаємодіє в просторі і в часі з різними суб'єктами діяльності (постачальниками, агросервісного обслуговування, фінансовими структурами тощо);
- основою господарської діяльності є система зобов'язань.

У зв'язку з цим обліково-аналітичний механізм ми розглядаємо як систему обліково-аналітичного забезпечення зобов'язань підприємства.

Ділові зобов'язання виступають як об'єкти обліку і аналізу. Вони охоплюють як внутрішнє, так і зовнішнє середовища. При виконанні зобов'язань формуються виробничо-економічні відносини. В основі цих відносин – відповідальність, тому обліково-аналітичний механізм як інтегрована система повинен реалізувати функцію закріплення відповідальності за виконанням зобов'язань. З врахуванням можливих ситуацій нами визначені основні напрямки концептуальної стратегії розвитку обліково-аналітичного механізму, яка включає:

- об'єкти обліку та аналізу;
- причини необхідності виділення певних об'єктів обліку та аналізу;
- задачі обліку та аналізу.

Для виявлення і розкриття суті обліково-аналітичного механізму як інтегрованої підсистеми слід враховувати наступні положення та його складові: вимоги системності; цільову спрямованість; функціональне призначення; форму регулювання соціально-трудова та економічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудзинський О. Д. Менеджмент та його обліково-аналітичне забезпечення : навчальний посібник / Гудзинський О. Д., Пахомова Т. М. – К.: ІПК ДСЗУ, 2003. – 51 с.
2. Герасимчук В. Г. Діагностика системи управління підприємствами / В. Г. Герасимчук. – К.: КНЕУ, 1998. – 185 с.
3. Карпова Т. П. Основы управленческого учета: Учебное пособие / Т. П. Карпова. – М.: ИНФРА, 1997. – 320 с.
4. Раян Б. Стратегический учет для руководителя / Пер. с англ. Под ред. В. А. Микрюкова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗЕРНОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

В.М.Ганганов, докторант

У статті приділено увагу концепції розвитку цивілізованого ринку зерна на рівні регіону, а також висвітлено основні умови побудови моделей регіональних зернових підкомплексів.

Постановка проблеми. Стратегія розвитку України в цілому та її аграрного сектора зокрема не може бути сформована без повного врахування факторів силової глобалізації та глобальної інтеграції. Адже саме вони будуть мати вирішальний вплив на подальший розвиток економіки. При цьому ефективна стратегія розвитку регіональних зернових підкомплексів є основою для подальшого зміцнення аграрної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням та дослідженням проблем, пов'язаних з формуванням та функціонуванням аграрних ринків, займаються багато вчених. Серед них: С.С.Бакай, В.І.Бойко, Б.В.Губський, Ю.С.Коваленко, М.Г.Лобас, З.П.Ніколаєва, І.П.Пазій, П.Т.Саблук, А.М.Худолій, І.П.Чапко, О.М.Шпичак. Окремі аспекти цієї проблеми стосовно розвитку регіональних ринків знайшли відображення у наукових працях П.П.Борщевського, А.О.Мармуль, В.Г.Ткаченко, Є.О.Фірсова та ін. Проте наукові проблеми формування та перспектив розвитку цивілізованого ринку зерна на рівні регіону в сучасних умовах досліджено ще недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів досліджень розроблення концепції розвитку зернового ринку України на основі врахування як національних, так і регіональних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок трансформаційних процесів, що відбуваються в аграрній економіці, можна говорити про виникнення структурних криз у регіональному зерновому підкомплексі. Така криза виникає циклічно вна-

слідок порушення пропорцій між окремими складовими економічних систем різного рівня.

Зерновий підкомплекс слід розглядати як складну систему, яка в цілісному вигляді включатиме багато галузевих компонентів. Важливим його елементом є виробнича інфраструктура, під якою прийнято розуміти сукупність структурних елементів, що полегшують рух товарів і коштів від продавця до покупця: науково-дослідні інститути з дослідними станціями, що займаються селекцією зернових, спеціалізований транспорт, агротехнічне та меліоративне обслуговування виробничого процесу у зерновому господарстві, ремонт спеціалізованої техніки, торгівлю продукцією зерновиробництва, а також виробництво пакувальної тари для торгівлі продуктами зернопереробки (такими як борошно, крупи, хлібобулочні та макаронні вироби).

На основі проведених нами досліджень вважаємо, що основними умовами формування цивілізованого ринку зерна повинні стати такі заходи, як: створення адекватної умовам ринкових відносин законодавчої бази; розробка комплексної послідовної системи пільгового оподаткування окремих груп діючих суб'єктів зернового та суміжних з ним ринків; впровадження гнучких протекціоністських заходів щодо захисту вітчизняного виробника; затвердження державної програми надання підтримки банкам та інвестиційним компаніям, біржам й оптовим ринкам, страховим компаніям, суб'єктам, що спеціалізуються на наданні відповідних послуг зернового ринку; перегляд діючої неефективної практики надання прямих державних дотацій і пільгового кредитування виробників; зміна механізму поставок у сформовані за рахунок державних засобів регіональні продовольчі фонди й порядку фінансування цих поставок; впровадження комплексу заходів, спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату для виробників і переробників зерна; розробка програми широкого продажу нерентабельних суб'єктів зернового ринку; впровадження комплексу заходів, що стимулюють створення великих приватних та акціонерних компаній, що охоплюють

весь ланцюжок руху зерна та продуктів його переробки від виробника до споживача; застосування комплексу антимонопольних заходів; розробка заходів щодо підтримки попиту на зерно; створення інформаційної бази зернового ринку.

Для забезпечення запропонованої концепції розвитку зернового підкомплексу як на національному рівні, так і на рівні Причорноморського регіону необхідно більшу увагу приділяти моделюванню процесів розвитку галузі. Основною умовою при побудові моделей регіональних зернових підкомплексів повинно бути підвищення рівня інформатизації та автоматизації галузі.

Ми вважаємо, що для більшості підприємств зернового підкомплексу Причорноморського регіону основною проблемою запровадження й проектування автоматизованих інформаційних систем на аграрних підприємствах є побудова його адекватної моделі «як є» з подальшою адаптацією моделі до необхідної моделі «як треба» [2]. При цьому проблему незалучення до процесу побудови інформаційної моделі підприємства висококваліфікованих системних аналітиків пропонуємо вирішити шляхом використання самодостатніх знань діловодства самих працівників підприємства. У цьому разі створюється модель, що показана на рис. 1.

Працівник підприємства, використовуючи запропонований йому інструментальний засіб, заповнює матеріали обстеження, що кодуються й шифруються автоматично (створюється база даних про інформаційні потоки підприємства). Потім отримана база даних перетвориться на математичну модель, яка автоматично може бути перетворена у кількісну оцінку інформаційних потоків між різними структурними елементами підприємства (підрозділу, відділів і таке інше) або у візуальну інформаційну модель підприємства.

Кількісна оцінка інформаційних потоків є основою для правильного проектування мереж підприємства (корпоративних, локальних). Візуальна інформаційна модель підприємства – це вихідний матеріал системним аналітикам (на цьо-

му етапі вони починають роботу) для аналізу існуючої моделі й перетворення її на модель «як треба» [3].

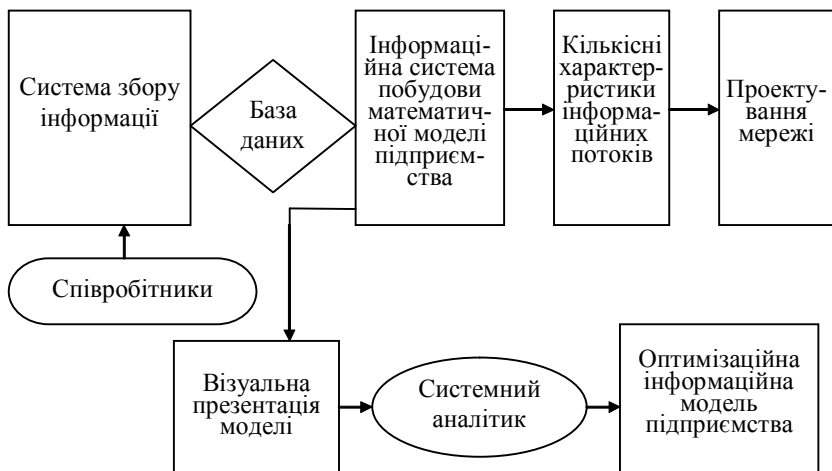

Рис. Механізм побудови інформаційної моделі підприємства

Реалізація даної ідеї може привести до позитивного результату при вивченні документообігу підприємства. Після встановлення програми кожному працівникові підприємства на комп'ютер вони заповнюють анкети й за короткий проміжок часу на екрані монітора керівник може бачити реальну картину документообігу на підприємстві (дублювання інформації, неефективність роботи відділів і т.д.), або недбале ставлення співробітників до заповнення.

На нашу думку, необхідно використати системний підхід, що міг би інтегрувати в себе всі три етапи (збір інформації, обробку й побудову моделі) [1]. Даний підхід повинен відповідати таким вимогам, як системність, повнота математичного опису підприємства, можливість розгляду моделі в різних масштабах, доступність математичного апарату, можливість обробки на ЕОМ та аналіз моделі за різними критеріями, придатність моделі для проектування структури інформаційної мережі підприємства, простота й доступність.

Побудова інформаційної моделі включає такі складові:

- одержання інформації про підприємство (проведення передпроектного обстеження);
- первинна обробка зібраних даних;
- побудова математичної моделі підприємства;
- аналіз математичної моделі;
- розрахунок характеристик інформаційних каналів (кількісна оцінка інформаційних потоків);
- візуалізація інформаційної моделі підприємства для аналізу системними аналітиками.

Така форма моделі зручна для подання в ЕОМ, а операції з нею добре піддаються алгоритмізації.

Етапами побудови моделі, відповідно до запропонованої концепції, є:

1. Збір і первинна обробка отриманих даних (заходи здійснюються окремо: збір - проектувальниками разом зі співробітниками підприємства, первинна обробка - проектувальниками);
2. Побудова математичної моделі (відбувається перехід від даних, отриманих на етапі передпроектного обстеження, до математичної моделі певного виду);
3. Аналіз математичної моделі (на підставі одержаної інформації можуть бути вироблені рекомендації з оптимізації інформаційних потоків: необхідність структурної реорганізації, доцільність автоматизації елемента, необхідність у засобах ВТ і т.п.);
4. Розрахунок характеристик інформаційних каналів (відбувається побудова або формування візуальної моделі роботи підприємства, що включає в себе опис бізнес-процесів, документообіг як усередині організації, так і роботу із зовнішніми споживачами інформації. Також використовується математична модель у вигляді матриці, за допомогою якої можна однозначно визначити ступінь взаємин між підрозділами підприємства, а також детально описати документообіг).

Однією із основних вимог, що висувають до даного етапу, є використання відомих CASE засобів для формування візуальної моделі підприємства, для полегшення розуміння й роботи системних аналітиків, які у своїй повсякденній роботі використовують такі інструментальні засоби, як **BPWin**, **Rational Rose** і таке інше.

Даний етап по суті можна назвати заключним, але він є таким для нашого інструментального засобу, а насправді тільки із цієї крапки й починається безпосереднє проектування інформаційної системи, а саме оптимізація моделі «як є» на модель «як треба», розбивка на модулі й підсистеми й т.д.

Пропонована методика охоплює етапи від збору первинної інформації про підприємство до побудови математичної моделі. Кінцевим результатом є підготовлений матеріал для проектування структури інформаційної мережі підприємства, а також візуальна модель бізнес-процесів підприємства. Запропоновані для реалізації цієї методики спеціальні інструментальні засоби можуть значно полегшити процес проектування, мінімізувати перекручування інформації за обстеження підприємства, скоротити витрати праці та час, необхідні для побудови моделі, обґрунтовано спроектувати корпоративні й локальні мережі.

Висновки. Для втілення в життя запропонованої концепції розвитку зернового підкомплексу як на національному рівні, так і на рівні Причорноморського регіону необхідно більшу увагу приділяти моделюванню процесів розвитку галузі. Основною умовою при побудові моделей регіональних зернових підкомплексів має бути підвищення рівня їх інформатизації та автоматизації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. — СПб.: Питер, 1999.
2. Сільськогосподарський закон США (Farm Law 2002).
3. Формування стратегічної середньострокової політики розвитку села і сільського господарства / ФАО. Проект "Аграрна політика для людського розвитку" ПРООН/ Інститут сільського розвитку. — К., 2006. — 26 с.

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

*Н.В.Потриваєва, кандидат економічних наук, доцент
М.Д.Бабенко, кандидат економічних наук
Миколаївський державний аграрний університет*

Розглянуто стан поточних зобов'язань сільськогосподарських підприємств Вознесенського району Миколаївської області. Особлива увага приділяється стану розрахунків досліджуваних аграрних підприємств за виплатами працівникам. Наведено пропозиції щодо удосконалення обліку розрахунків з оплати праці в сучасних умовах господарювання.

Оплата праці – обов'язкова складова організації будь-якої трудової діяльності. Як спосіб задоволення потреб людей, завдяки праці, вона має вічний поза історичний характер. Від початку історії людства оплата праці здійснювалася в натуральній формі через присвоєння продукту праці. З виникненням товарного виробництва і грошей оплата праці стала переважно грошовою. Водночас натуральна форма традиційно зберігається до цього часу. В аграрному виробництві вона природна для господарств населення і фермерів. На сучасному етапі реформування економіки в напрямі ринкової роль оплати праці набуває підвищеної актуальності, особливо в умовах інфляційних процесів, низьких грошових виплат у сільському господарстві.

З переходом на ринкові умови господарювання змінюється концепція встановлення розміру та вибору форм і системи оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств будь-яких форм власності і господарювання. Зміна концепції полягає в тому, що за ринкових умов господарювання максимальний розмір оплати праці не обмежується і він залежить від фінансових можливостей підприємства, а обмежується лише нижній її рівень, який законодавчо регулюється державою.

Більшість господарств Вознесенського району ведуть розрахунки з оплати праці за допомогою калькулятора, значно менше користуються сучасною обчислювальною технікою з використанням новітнього програмного забезпечення. Сільськогосподарські підприємства втрачають бажання перейти на автоматизовану форму бухгалтерського обліку тому, що придбання техніки та навчання спеціалістів вимагає великих матеріальних затрат. Особливо ускладнюють облік оплати праці постійні зміни в законодавстві України, які вимагають стабільного і своєчасного оновлення нормативної бази та програмного забезпечення. Проте більшість господарств не можуть собі цього дозволити.

Проблемою обліку заробітної плати займаються багато науковців і фахівців: Ф.Ф.Бутинець, М.Я.Дем'яненко, В.С.Дієсперов, О.В.Лишиленко, А.М.Марочкіна, М.Ф.Огітчук, П.Т.Саблук та ін. Ними подаються різні пропозиції щодо удосконалення обліку розрахунків з оплати праці, документування та оформлення даних про обсяг затрат праці. Розробці положень з автоматизації бухгалтерського обліку в цілому, так і обліку праці та її оплати зокрема, присвятили свої дослідження С.Івахненко, В.Завгородній, В.Шквір. У багатьох працях було висвітлено оплату праці натурою та її оподаткування. Проте постійні зміни в законодавстві щодо оплати праці, зокрема зміна відсоткових ставок утримань та нарахувань, а також зміна прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати створюють додаткові проблеми для обліковців. Саме якісний облік оплати праці аграрних товаровиробників в сучасних умовах господарювання сприяє вдосконаленню інформаційного забезпечення господарства щодо реального стану фонду оплати праці і допомагає підвищенню ефективності господарювання. Це є дуже актуальним.

Метою статті є висвітлення наявного стану оплати праці в сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району, які є об'єктами дослідження, а також – розробка шляхів удосконалення обліку розрахунків за виплатами працівникам.

Так, у Вознесенському районі сільськогосподарським виробництвом станом на **01.03.2008** року займалися **15** сільськогосподарських підприємств. Господарства досліджуваного району спеціалізуються на вирощуванні зернових та технічних культур, займаються м'ясо-молочним скотарством та свинарством. При вирішенні проблеми соціального стану підприємств району у період постреформованого розвитку аграрної сфери, перш за все, слід звернути увагу на заборгованість по заробітній платі. Поточна заборгованість за розрахунками з оплати праці займає певну частину в структурі кредиторської заборгованості досліджуваних сільськогосподарських підприємств Вознесенського району (табл.)

Таблиця

Склад та структура кредиторської заборгованості в сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району

Джерела засобів	На 01.01.2005р.		На 01.01.2006р.		На 01.01.2007р.	
	сума, тис. грн	структура, %	сума, тис. грн	структура, %	сума, тис. грн	структура, %
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	27576,0	40,83	28050,5	52,95	25348,8	62,59
Поточні зобов'язання за розрахунками: з одержаних авансів	33550,0	49,67	18307,7	34,55	8747,8	21,60
з бюджетом	2887,0	4,27	3296,1	6,22	3545,2	8,76
з позабюджетних платежів	19,0	0,03	26,7	0,05	32,0	0,08
зі страхування	195,0	0,29	406,6	0,77	383,9	0,95
з оплати праці	670,0	0,99	571,9	1,08	741,8	1,83
з учасниками	270,0	0,40	214,6	0,41	236,7	0,58
із внутрішніх розрахунків	863,0	1,28	813,0	1,53	333,0	0,82
інші поточні зобов'язання	1514,0	2,24	1291,9	2,44	1129,1	2,79
Всього поточних зобов'язань	67544,0	100,0	52979	100,0	40498,3	100,0

Аналізуючи склад та структуру кредиторської заборгованості в сільськогосподарських підприємствах, можна зробити висновок, що заборгованість з оплати праці на **01.01.2005** року становила **0,99%** від загальної суми заборгованості і зростає до **1,83%** на **01.01.2007** року.

Формування трудових ресурсів села і аграрної сфери після здійснення структурних перетворень відбувається під впливом і в нерозривному взаємозв'язку з матеріальним стимулюванням, яке суттєво впливає на характер і спрямованість трудової діяльності кожного працівника. У зв'язку з цим, ми вважали за доцільне розглянути структуру фонду оплати праці у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району (рис. 1).

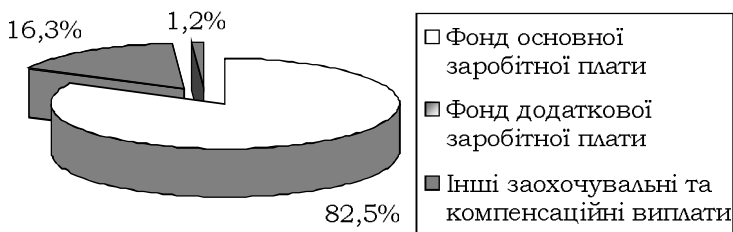

Рис.1. Структура фонду оплати праці у сільськогосподарських підприємствах Вознесенського району у 2007 році, %

Дослідивши структуру фонду оплати праці у сільськогосподарських підприємствах, можна зробити висновок, що матеріальне стимулювання сільськогосподарських працівників досліджуваного району знаходиться на низькому рівні. Заохочувальні та компенсаційні виплати становлять лише **1,2%** від загального фонду оплати праці. Це свідчить про те, що на підприємствах приділяється недостатня увага покращенню продуктивності праці та зацікавленості працівників у кінцевих результатах.

Під впливом своєчасності погашення заборгованості по оплаті праці формується реальна картина сьогодення сіль-

ськогосподарських підприємств Вознесенського району (рис. 2).

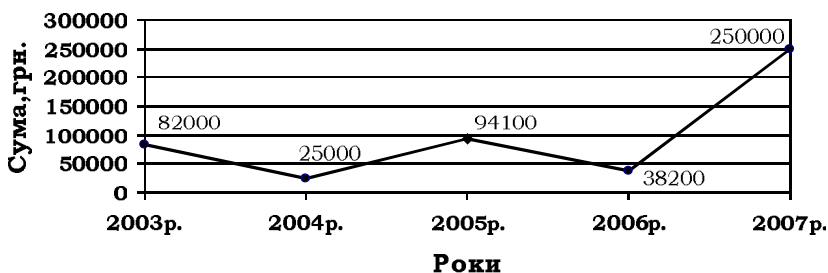

Рис.2. Стан заборгованості по оплаті праці (за даними сільськогосподарських підприємств Вознесенського району)

Стаття 175 (ч. 1) Кримінального кодексу України передбачає, що безпідставна невивплата заробітної плати більш ніж за 1 місяць вчинена умисно керівником підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, карається штрафом від 100 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5-ти років, або виправними роботами на строк до 2-х років, або позбавленням волі на строк до 2-х років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3-х років.

Аналізуючи заборгованість по оплаті праці у господарствах досліджуваного району, можна зробити висновок, що найменшою заборгованість була у 2004 році і становила 25 тис. грн, а найвищою у 2007 році 250 тис. грн, що в 6,5 раза більше, ніж у 2006 році. Така величина суми заборгованості спричинена банкрутством ПСП «Золотий Колос».

Найкращим господарством району є ВАТ «Зелений Гай», фахівці якого дотримуються законодавства України щодо виплати заробітної плати. Сума заборгованості по заробітній платі у досліджуваному господарстві станом на 1.01.2008р. відсутня. Разом з цим, дане підприємство розвивається і функці-

онує відповідно до потреб і вимог ринку, постійно удосконалюється і вводить нові технології ведення господарства. Тому доцільним було проведення дослідження обліку розрахунків з оплати праці на прикладі ВАТ «Зелений Гай» з метою перейняття досвіду зазначеного підприємства. Так, у вище зазначеному господарстві створено всі необхідні умови для покращення та спрощення роботи бухгалтерів та економістів. Дане господарство облік взагалі, в тому числі і оплати праці, веде автоматизовано, що дозволяє урізноманітнити аналіз та уникнути багатьох помилок. Виплата заробітної плати здійснюється на основі платіжних відомостей кожному працівнику окремо, в яких зазначається вся необхідна інформація. Нарахування на фонд оплати праці та облік обов'язкових та інших утримань із суми оплати праці здійснюється відповідно до законодавства. Також досліджуване господарство стимулює своїх працівників шляхом надання премій, надбавок та інших заохочень. У зв'язку з цим, ВАТ «Зелений Гай» заслуговує на те, щоб бути прикладом для сільськогосподарських підприємств.

Отже, автоматизація обліку оплати праці дозволяє підприємствам: зменшити трудомісткість обліку; значно покращити і урізноманітнити аналітичність обліку; одержувати облікові регістри (баланс, аналітичні рахунки) практично на будь-яку дату, не чекаючи закінчення облікового періоду; створювати на базі бухгалтерської комп'ютерної системи комп'ютерні мережі різної складності.

Висновки. Облік оплати праці – дуже складна і важлива ділянка роботи бухгалтерів кожного підприємства. Актуальність досліджуваної ділянки облікової роботи також доводиться наявністю значної суми заборгованості по розрахунках за виплатами працівникам у господарствах Вознесенського району. Автоматизація обліку розрахунків по оплаті праці дозволить вирішити проблему не тільки удосконалення форми бухгалтерського обліку на сільськогосподарських підприємствах, а й своєчасності погашення боргів, пов'язаних з виплатою заробітної плати.

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В ПІДПРИЄМСТВАХ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

О.М.Вишневська, кандидат економічних наук, доцент

А.В.Владечак, аспірантка

Т.Г.Олійник, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто питання ефективності діяльності сільсько-господарських підприємств через реалізацію трудового потенціалу у кількісному та якісному складі. Проаналізовано основні показники забезпеченості підприємств трудовим потенціалом, представлено результати анкетування на предмет соціального та матеріального мотивування потенційних робітників всіх рівнів на сільських територіях. Обґрунтовано вплив пізнання кожним робітником результатів своєї та колективної праці на подальший розвиток окремих суб'єктів господарювання.

Вступ. Історично на території України значна кількість населення була зайнята в аграрному секторі економіки, а нарощування темпів розвитку аграрного виробництва у 20 сторіччі призвела до високої концентрації населення на сільських територіях, у співвідношенні 70% сільських мешканців, 30% місцевих. Але з періоду становлення ринкових відносин почали загострюватися питання щодо зниження рівня безробіття на селі через низку макро- та мікроекономічних факторів. При цьому жорсткі умови конкурентної боротьби призвели до кризових явищ в аграрному секторі, часткового зниження виробничої та майже повного знищення соціальної інфраструктури села. Недостатність фінансових результатів діяльності сільсько-господарських підприємств призвела до значного скорочення платоспроможного попиту сільського населення та низького рівня зацікавленості у результатах праці всіх та кожного.

При цьому, мотиваційними факторами залишалися лише вимушеність працювати та неможливість внутрішньої міграції, що саме по собі є парадоксальним. Значна кількість селян не отримує достатньої заробітної плати для можливості здійснення споживчих витрат, а тим паче заощаджень.

З 2000 року дещо змінюється виробнича інфраструктура у напрямку нарощування темпів економічного розвитку, особливо приватних і фермерських господарств. Але забезпечити розвиток соціальної інфраструктури залишається проблематичним через недостатність обігових засобів і низьку віддачу коштів вкладених у виробничий процес.

Зниження виробничих потужностей та значна кількість дрібних товаровиробників призвела до вивільнення значної кількості економічно-активного населення та міграції у міста. А незадовільні умови праці та побуту – до мінімальної зацікавленості молоді працювати на селі. Що мало негативний вплив на скорочення продуктивності праці та можливості її мотивації.

Значний внесок в оцінку кількісних та якісних характеристик використання трудових ресурсів, потенціалу для окремих суб'єктів господарювання зробили Амосов О.Ю., Вагрова І.В., Богущкий О.А., Богиня Д.П., Бородіна О.М., Краснова Ю.М., Лаврик О.С., Макаренко П.М., Малік М.Й., Саблук П.Т., Холод Л.Б., Якуба К.І. і багато інших вчених.

Незважаючи на чисельні наукові публікації, недостатньо дослідженими залишаються ряд питань від теоретичного обґрунтування до практичного впровадження. Результатом таких наукових досліджень повинно бути забезпечення ефективності використання всіх груп робітників та службовців в підприємствах незалежно від форми власності та виробничого напрямку.

Постановка проблеми. Враховуючи територіальне розташування, кількісні та якісні характеристики земельних ресурсів, Україна є потенційно аграрною країною, що може забезпечити значний приріст валового внутрішнього продукту за рахунок нарощування темпів розвитку АПК. За територією серед країн світу Україна посідає 39 місце, покриваючи 0,6% площі суші, вдвічі більша за площу Польщі, у п'ять разів – за площу Греції, у двадцять разів – за площу Бельгії, займає 5% площі Європи.

В Україні на 01.01.2008 року зареєстровано 28497 сільських населених пунктів. При цьому, з урахуванням виробничої специфіки регіонів, найбільшою є концентрація сільських населених пунктів в західному регіоні, найменшою – в півден-

ному регіоні. Питома вага сільських населених пунктів складає **98,4%** по відношенню до загальної кількості в Україні, відповідно міста – **1,6%**. Отже, на одну область України припадає в середньому **1140** сільських населених пунктів. Південний регіон, в тому числі Миколаївська область, має меншу концентрацію сільських територій. Найбільшою є концентрація сільських населених пунктів по регіонах: захід - у Львівській області – **6,5%**, центр - Полтавській області – **6,4%**, схід - Харківській області – **6,0%**, південь – Одеській області – **4,0%** по відношенню до загальної кількості в країні.

Концентрація населення залишається значно меншою в сільських територіях і має тенденцію до скорочення. Так, на початок **2008** року в середньому в містах проживає майже **33** млн чоловік, в сільських територіях – **14** млн чоловік. Концентрація населення на сільських територіях складає **500** мешканців на одне село та майже **72** тис. осіб на одне місто. Отже, концентрація мешканців на сільських територіях у **2,8** раза менша, що є результатом змін, які відбулися з часів набуття незалежності країни та реалізації ринкових відносин, в тому числі на ринку праці.

Результати дослідження. Враховуючи жорсткі умови конкурентної боротьби на ринку праці в містах, на сільських територіях існує повна протилежність ситуації. Питання полягає у тому, що через низку факторів концентрація робітників на одне робоче місце є значно меншою, ніж у **90-і** роки, при цьому майже **60%** робітників мають передпенсійний або пенсійний вік. А на перспективу, оновлення кадрів не зможе забезпечити навіть існуючу потребу, зацікавленість молоді обмежена значною кількістю аспектів життя та побуту на селі, а також власними амбіціями щодо прагнення до «кращого» життя.

Нами проведено анкетне опитування студентів аграрного університету з метою виявлення факторів мотивації щодо можливого працевлаштування на сільських територіях, обґрунтування можливих заходів щодо зміни ситуації, вирішення регіональних кадрових питань на рівні областей України.

Таблиця

**Фактори впливу на мотивацію молоді щодо
працевлаштування на сільських територіях**

Питання	Відповіді (фактори)		Варіація зміни думки
	Переважаючий вплив	Інше	
1	2	3	4
1. Чи готові Ви до працевлаштування?	Так – 60%	Ні – 40%	Мінімальна
2. Чи готові Ви займати посаду керівника підрозділу?	Так – 50%	Ні – 50%	Середня
3. Чи готові Ви до умов праці на селі?	Ні – 47% Ні – 30%	Так – 23%	Мінімальна Середня
4. Чи готові Ви до умов побуту на селі?	Ні – 45,3% Ні – 43,0%	Так – 11,7%	Мінімальна Середня
5. Чи готові Ви приймати управлінські рішення?	Так – 75%	Ні – 25%	Середня
6. Які аспекти можуть зацікавити Вас до працевлаштування на сільських територіях?	Заробітна плата Умови праці та побуту Кар'єрне зростання Розкриття власних здібностей Психофізіологічний настрій Високий імідж суб'єкту господарювання та міцний фінансовий стан Відсутність заборгованості по заробітній платі та іншим виплатам	Родинні зв'язки Власне житло Висока посада Наявність транспортного сполучення Місце розташування Власна ділянка землі Дружня атмосфера в колективі Можливість проводити дозвілля з розвинутою інфраструктурою Наявність мотиваційних заходів	Середня
7. Який рівень заробітної плати може мотивувати Вас до такого працевлаштування?	від 1000 до 5000 гривень – 65 %	Інше – 35%	Середня

Продовження таблиці

1	2	3	4
8. Чи погодилися б Ви займати керуючу посаду з першого дня?	Ні - 68%	Так - 32%	Висока
9. Які аспекти не можуть зацікавити Вас до працевлаштування на сільських територіях?	Складність життя Низький рівень платоспроможності населення Відсутність заходів щодо розвитку соціальної інфраструктури	Відсутність перспектив та кар'єрного зростання Недостатні темпи економічного розвитку АПК Демографічна ситуація	Мінімальна
10. Як Ви думаєте, хто буде працювати на селі у майбутньому?	Пенсіонери, фанати, члени сімейного бізнесу	Молодь, яка не має можливості виїхати, безвихідність	Мінімальна

Об'єктом дослідження є психофізіологічні аспекти економічно-активного населення у віці **20-22** років, яке є потенційною пропозицією на ринку праці Миколаївської області у **2010** році.

Питання представлені для анкетування передбачають обґрунтування власної позиції з метою неформалізованої оцінки впливу факторів на низький рівень мотивації молоді для працевлаштування на сільських територіях, при цьому за наявності фізичного стану, мобільності, ініціативності, повної вищої освіти, кваліфікації, продуктивного віку. Більшість студентів надавали чіткі відповіді, які більшою мірою характеризують мінімальну зацікавленість у можливості працевлаштування в сільськогосподарські підприємства або інші суб'єкти господарювання на сільських територіях (таблиця).

Отже, більшість респондентів, з психофізіологічної точки зору, готові до працевлаштування, але лише незначна кількість розглядає питання переїзду на сільську територію, при цьому лише за певних умов праці та побуту. Майже **80%** респондентів серед негативних факторів відзначають: низький рівень заробітної плати, незадовільні умови побуту, а також

недостатність перспектив, в тому числі кар'єрного зростання. Значна частина респондентів, а саме **60%**, які потенційно могли б повернутися працювати у село відмовляються від таких перспектив через велике навантаження фізичної праці та низький рівень платоспроможності сільського населення. І навіть високий рівень заробітної плати не зможе мотивувати до можливого працевлаштування – **90%** респондентів. Використовуючи графічний метод, представимо за рейтингом вагомість мотиваційних факторів для можливого робітника та керівника підприємства на сільській території (рисунок).

Для більшості робітників переважний вплив мають психофізіологічні аспекти, тобто ті фактори, які стосуються особистості, як морально, так і матеріально, а саме: умови праці та побуту, рівень оплати праці, соціального захисту, психологічний клімат в колективі, мінімальна кількість конфліктів та стресових ситуацій. На відміну від робітника, роботодавець максимальну увагу концентрує на результатах праці всіх і кожного, а саме: продуктивність та змістовність праці, трудова дисципліна, плинність кадрів, професійна адаптація.

Враховуючи той факт, що більшість керівників не приділяють достатньої уваги мотиваційним факторам, особливо гостро це питання постає за недостатності обігових засобів, імовірність підвищити продуктивність праці є низькою. Одним із заходів щодо підвищення результативності використання трудових ресурсів є скорочення чисельності робітників, але відповідне зростання навантаження, а відповідно вплив на фізичний стан, працьовитість, зацікавленість у власній праці та праці інших.

Отже, питання ефективності використання трудових ресурсів, потенціалу людей в межах діяльності окремого суб'єкту, повинно розглядатися та вирішуватися за необхідності з урахуванням великої кількості факторів, і в першу чергу через мету діяльності та інтереси всіх та кожного. Якщо колектив у своїй сукупності буде намагатися підвищити результативність

діяльності підрозділу, підприємства та реалізовувати стратегію з урахуванням не особистих, а колективних інтересів, це надасть можливості забезпечити високий імідж товаровиробника, його ділової активності. Що на перспективу надасть можливості збільшити рівень оплати праці і можливість реалізації мотиваційних факторів, соціального захисту, розвитку виробничої і соціальної інфраструктури.

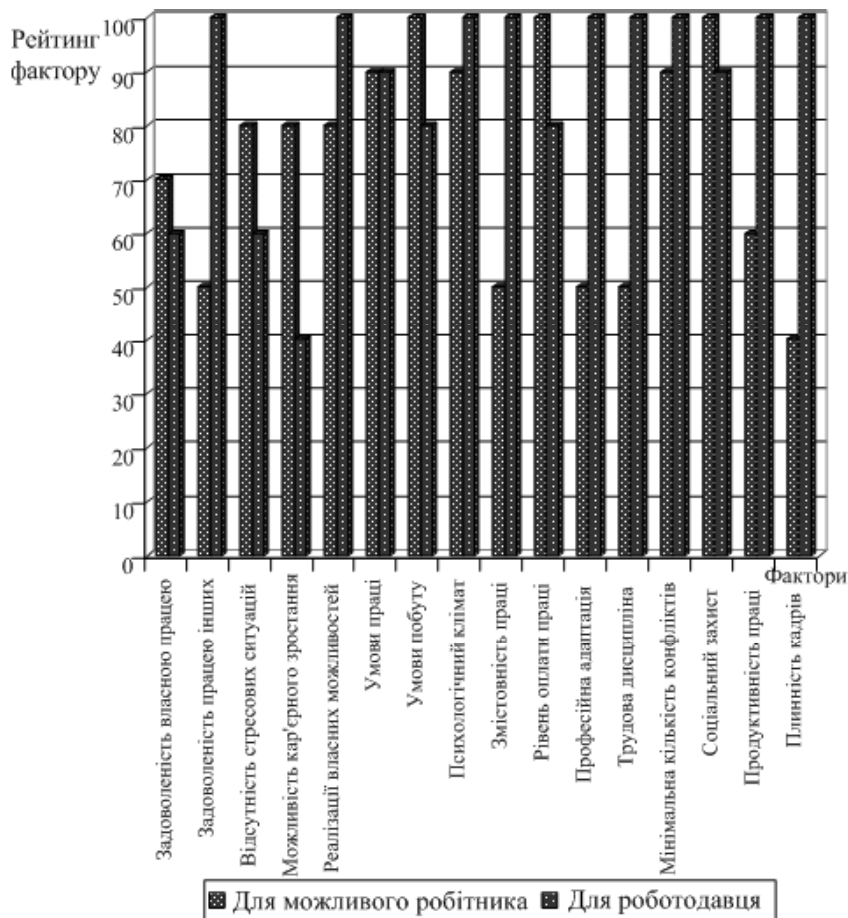

Рис. Рейтинг оцінки мотивації праці для робітника та роботодавця

Висновки. В сучасних умовах основою успішного розвитку є зацікавленість кожного робітника до праці з урахуванням перспектив подальшого ефективного розвитку суб'єкту господарювання. Але зацікавленість у праці та прагнення до забезпечення її економічної ефективності повинно відображати матеріальну основу життя кожного робітника, можливості покращення побуту та психологічного спокою за майбутнє. Тобто, розробка та впровадження мотиваційних факторів повинно враховувати фактор людина як особистості, яка фізіологічно має прагнення до самозахисту. Забезпечити впевненість у майбутньому досить важко через переважаючі інтереси особистостей, в тому числі власників (керівників), а не колективні інтереси.

Складнішим є соціальний аспект, в кому власник (керівник) не має матеріальної зацікавленості, а відповідно можливості отримання доходу від інвестованого капіталу у соціальні об'єкти. Що не надає можливості у майбутньому розвивати соціальну інфраструктуру сільських територій. Єдиним джерелом інвестування залишається реалізації державних цільових програм, а не орієнтація на товаровиробників, які мають достатню кількість форс-мажорних обставин та різного роду ризиків.

На основі проведених нами досліджень можна зробити висновки, що невирішеність та складність соціально-економічних проблем сільських територій не надає можливості зорієнтувати сільськогосподарське виробництво на молодь, що відображають результати анкетування. Можливість вирішення питання є значно глибшою та залежною від соціально-економічного розвитку регіонів України, пріоритетів подальшого розвитку, міждержавних відносин, експортно-імпортних операцій, інвестиційного клімату. Враховуючи переважний вплив зовнішніх факторів впливу, а саме факторів макросередовища, трудовий потенціал на сільських територіях може бути реалізований через якісні аспекти тільки за умови вирішення питання соціально-економічного розвитку села в сукупності.

СТАН І ПРОБЛЕМИ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА

І.О.Банєва, кандидат економічних наук,

О.В.Калюжна, кандидат економічних наук

Миколаївський державний аграрний університет

Проаналізовано сучасний стан зерновиробництва в країні, розглянуто проблеми удосконалення земельних відносин, дано пропозиції щодо підвищення окупності витрат підприємства при виробництві зерна.

Зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що впливає на обсяги та вартість основних видів продовольства для населення країни (зокрема продуктів переробки зерна і продукції тваринництва), формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Зернова галузь є базою та джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу та основою аграрного експорту.

Протягом останніх декількох років по більшості зернових культур спостерігається зменшення показників урожайності та валового збору (табл.1). Для порівняння: у 1990 році урожайність зернових та зернобобових в Україні становила 35,1 ц/га, пшениці – 40,2 ц/га.

У 2007р. урожай зернових становить 29,6 млн тонн для країни, яка в свій час пододала 50-мільйонний рубіж і аграрний потенціал якої є не менш 100 млн тонн зерна щороку – результат задовольнити не може.

Урожайність зернових в країнах, які є постачальниками зерна на світовий ринок, за оцінками Департаменту сільськогосподарства США, у 2006 році становила: у Європейському Союзі – 48,7 ц/га, у США – 63,8 ц/га (табл. 2). Тобто, урожайність зерна в Україні, у протиріч до усталених тверджень про високу родючість українських ґрунтів, сьогодні у рази поступається урожайності зернових у інших провідних зернових країнах.

Таблиця 1

Результати збирання зернових та зернобобових (включаючи кукурудзу)*

Показник	1990р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.
Посівна площа, млн га	14,6	15,6	15,5	12,5	15,4	15,0	14,5
Валовий збір, млн тонн	51,0	39,7	38,8	20,2	41,8	38,0	34,3
Урожайність, ц з 1 га зібраної площі	35,1	27,1	27,3	18,2	28,3	26,0	24,1

* - за даними Державного комітету статистики України

Рівень рентабельності виробництва зернових скорочується. У **2006** році він становив **7,4%**, у **2005** році – **3,1%**. Рівень рентабельності виробництва пшениці скоротився з **30,4%** у **2004** році до **9,9%** у **2006** році, по ячменю – з **9,5%** у **2004** році до **3,7%** у **2006** році.

Таблиця 2

Результати збирання зернових в окремих країнах в 2006 р.*

Показник	США	ЄС	Україна
Виробництво, млн т	335,58	245,37	33,24
Збиральні площі, млн га	52,62	50,37	13,34
Урожайність, т/га	6,38	4,87	2,49

* - за оцінками Департаменту сільського господарства США (USDA)

Виробництво вівса, гороху та деяких інших зернових у **2006** році було у середньому збитковим, що стримує можливості розширеного відтворення їх виробництва. Для здійснення ефективного зерновиробництва мінімальний рівень його рентабельності повинен становити **20%**, а раціональний (в умовах України) - щонайменше **40%**. Тільки така рентабельність створює необхідні умови для оновлення основних фондів та застосування технологій виробництва зерна, які дозволяють у подальшому не зменшувати, а підвищувати врожайність.

Сучасний стан вітчизняного зерновиробництва потребує насамперед укріплення його матеріально-технічної бази, яка внаслідок скорочення інвестицій перебуває в застаріло-

му, виснаженому стані, не забезпечує простого відтворення основних засобів. Збереження таких негативних тенденцій в найближчі роки може суттєво погіршити стан аграрного сектора. Матеріально-технічне забезпечення зерновиробництва та ефективність праці не відповідають світовим стандартам і потребам галузі. Відсутність достатніх фінансових ресурсів стримує впровадження новітніх технологій, використання високоякісного насіння, обмежує застосування інших ресурсів. Виробництво зерна стає все більш залежним від впливів погодних факторів.

Нераціональне використання земельних ресурсів і низька культура землеробства призводить до виснаження і деградації ґрунтів, зменшення вмісту в них гумусу та поживних речовин. Недостатніми є якість трудових ресурсів та стан науково-дорадчого супроводження зерновиробництва.

Державне регулювання ринку зерна не відіграє стимулюючої ролі у виробництві зерна та не здатне ринковими методами ефективно реагувати на впливи світового зернового ринку. Ефективність та прогнозованість державного регулювання ринку зерна є об'єктивною передумовою зростання зернового сектора України. Недостатня системність та неузгодженість законодавства України, а також його вибіркове виконання мають суттєві негативні впливи на стан зерновиробництва та ефективність маркетингу зерна, що призводить до втрат для учасників зернового ринку та економіки в цілому.

Скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, що мав набрати чинності 1 січня 2008 року, за умови створення дієвого та прозорого ринку, дозволить залучити в зерновий сектор істотні інвестиційні ресурси, але необхідно затвердити ряд законодавчих актів. Ефективне використання таких можливостей та упередження прояву негативних факторів можуть бути реалізованими через комплекс заходів, направлених на удосконалення державного регулювання, сприяння зростанню інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності зерновиробництва, стимулюван-

ня нарощування обсягів виробництва і підвищення врожайності зерна, якість якого відповідає потребам ринку.

Удосконалення земельних відносин має стати основним механізмом вирішення проблеми села. Від ринкових операцій із землею виграють всі: сільське господарство, яке отримує шалені інвестиції в розвиток галузі; селяни, які нарешті зможуть впорядкувати своє життя та держава, яка за короткий період значно збільшить свій ВВП та отримує значні кошти у внутрішньому грошовому обігу. Варто зазначити, що сьогодні більшість селян є заручниками сучасного стану справ на селі. Щодо самостійної обробки землі, то для цього селянину потрібно мати декілька речей:

- спеціалізовані сільськогосподарські знання;
- досвід господарської та комерційної діяльності;
- спеціалізовану техніку;
- стартовий та поточний капітал.

Відсутність в селянина хоча б однієї з цих речей, зводить нанівець весь його труд щодо обробки землі. Найбільш проблемним питанням є відсутність знань. Досліджуючи це питання, можна з впевненістю сказати, що відсутність знань про вирощування тих чи інших культур є причиною, що складає приблизно **80%** від всіх випадків загибелі врожаю у селян.

Господарства не мають змоги дати землі достатню кількість органічної і мінеральної поживи, захистити врожай від шкідників та хвороб, вчасно його зібрати. Якщо у **1990** році на кожен гектар ріллі вносилося в середньому **8-10** тонн органіки, **140-150** кг діючої речовини мінеральних добрив, то сьогодні перший із цих показників майже дорівнює нулю, бо тваринництво знищене, а другий — це лише **22-30** кг діючої речовини. Така ситуація створилася не лише через брак коштів, а й через відсутність професійних знань у керівників багатьох господарств.

Необхідність комплексного удосконалення функціонування ринку зерна, нарощування обсягів виробництва зерна належної якості, створення умов для реалізації експортного

потенціалу галузі ґрунтуються на основних державних пріоритетах аграрної політики, визначених Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», відповідає законодавчо визначеним стратегічним цілям аграрної політики (зокрема в частині гарантування продовольчої безпеки держави та перетворення аграрного сектора на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави).

Сучасна економічна політика держави та розвиток ринку зерна вимагають з'ясування причин та факторів, що впливають на кінцевий результат виробництва. Рівень ефективності виробництва в галузях збереження і переробки зерна значною мірою визначається ефективністю використання капітальних вкладень за рахунок раціонального їх розподілу та технічного переозброєння, реконструкції і розширення діючих підприємств та нового будівництва.

До заходів, які б забезпечили підвищення окупності витрат підприємства при виробництві зерна, належать:

- застосування підходів, які б сприяли підвищенню урожайності зернових культур, зниженню їх собівартості;
- підвищення якості зерна;
- врахування досвіду інших господарств у високоефективному веденні галузі.

Одним із шляхів є використання високоякісного насіння, роль якого полягає у збільшенні врожаїв, можливості одержання якісного зерна з високими хлібопекарськими властивостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко О. Хліб і національна ідея / О. Карпенко // Сільські вісті. — 30 жовтня 2007р. — №137.
2. Миколенко І. Г. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку зерна / І. Г. Миколенко // Сільські вісті. — 14 вересня 2007р. — №129.

ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

І.Г.Гуров, кандидат економічних наук

В.В.Гречкосій, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто питання формування та функціонування ринку продукції тваринництва. Представлено інформацію про виробництво основних видів продукції тваринництва в господарствах Миколаївської області за 1990, 2004-2007 рр.

Ринок – це система економічних взаємовідносин виробників та споживачів в сфері товарно-грошового обігу, де вступають в силу закони ринкової економіки, а саме попиту і пропозиції. Складовими будь-якого ринку є товар, попит, пропозиція та ціна, а основними суб'єктами – люди та групи людей, які взаємодіють між собою для спільного здійснення економічної діяльності. Серед усіх ринків найважливіший — продовольчий, оскільки лише його продукція забезпечує існування людства.

Світовий досвід довів, що формування ефективного продовольчого ринку є доволі складною справою, оскільки вимагає великого об'єму розрахунків для визначення потреб сільськогосподарської продукції.

Проблеми формування і функціонування аграрного ринку викладено у працях В.Бойка, О.Гудзинського, О.Крисального, П.Саблука, І.Топіхи, І.Червена, О.Шпичака та інших, проте цілий ряд проблем аграрного ринку залишається невирішеним.

Метою даної роботи є вивчення формування ринків продукції тваринництва в аграрному секторі Миколаївської області та аналіз цієї діяльності, визначення шляхів і цілей подальшої роботи по формуванню ефективного ринку продукції тваринництва.

Ринок продукції тваринництва займає важливе місце в загальному ринку продовольства України. Від рівня його розвитку залежить задоволення потреб населення у високоякіс-

них продуктах харчування, що виробляються з тваринницької продукції.

Визначення попиту та пропозиції на ринку тваринницької продукції в даний час має певні складності. Через значне зменшення поголів'я худоби та низьку купівельну спроможність більшої частини споживачів попит на цю продукцію обмежений і має тенденцію до зменшення. В Україні не повністю вирішена проблема забезпечення населення м'ясними та молочними продуктами власного виробництва, внаслідок чого скорочується рівень споживання даної продукції у розрахунку на одну особу.

Аналогічна ситуація на ринку продукції тваринництва і в Миколаївській області, де відчувається нестача сировини для переробних підприємств, а через високі ціни знизився рівень споживання м'яса та молока населенням області. Для покращення ситуації на аграрному ринку, збільшення пропозиції та задоволення попиту на тваринницьку продукцію за доступними цінами в області розроблено і затверджено сесією обласної Ради Програму стабілізації та розвитку тваринництва в господарствах усіх форм власності Миколаївської області на **2005-2010** рр.

Пріоритетним напрямком цієї Програми є підвищення продуктивності тваринництва та птахівництва за умови поліпшення генофонду, створення надійної кормової бази. За рахунок збільшення поголів'я і росту продуктивності планується забезпечити в **2010** році виробництво м'яса в господарствах усіх форм власності до **73,6** тис. т, молока – **617** тис. т, яєць – **320** млн шт.

У досягненні визначених темпів зростання виробництва тваринницької продукції вирішальне значення має створення міцної кормової бази. Відповідно до прогнозних показників виробництва тваринницької продукції загальний обсяг виробництва кормів у **2010** р. повинен скласти **1** млн кормових одиниць з вмістом переваримого протеїну **100-110** грамів в кормовій одиниці.

Розглянемо ситуацію з виробництвом і реалізацією тваринницької продукції після прийняття обласної Програми (табл. 1). З наведених даних видно, що виробництво м'яса в 2007 році дещо збільшилося проти 2004 року, в той же час виробництво молока і яєць навіть скоротилося.

Чисельність поголів'я в господарствах усіх форм власності представлено в табл. 2, з даних якої видно, що в області і далі спостерігається нестабільний стан з поголів'я худоби, що може призвести до подальшого скорочення виробництва тваринницької продукції і не забезпечити виконання програми розвитку цієї галузі.

Таблиця 1

Виробництво і реалізація продукції тваринництва підприємствами усіх форм власності Миколаївської області

Показники	Роки					2007 р. у % до 1990 р.	2007 р. у % до 2004 р.
	1990	2004	2005	2006	2007		
М'ясо							
Вирощено худоби та птиці (живою масою), тис.т	165,5	46,3	44,8	44,4	50,7	30,6	109,5
Реалізовано м'яса (живою масою), тис.т	152,8	17,7	10,6	11,1	12,0	7,8	73,4
Товарність, %	92,3	33,9	23,6	25,0	23,7	-	-
Молоко							
Вироблено молока, тис.т	584,0	445,0	432,0	413,0	379,0	64,9	85,2
Реалізовано молока с-г підприємствами, тис.т	566,0	205,1	225,2	205,0	170,0	30,0	82,9
Товарність, %	79,0	46,0	52,0	49,6	44,8	-	-
Яйце							
Вироблено яєць с.-г. підприємствами, млн шт.	305,4	236,8	313,0	160,4	181,8	59,5	76,8
Реалізовано яєць с.-г. підприємствами, млн шт.	245,8	103,6	145,2	146,0	169,5	68,9	163,6
Товарність, %	80,5	43,7	46,3	91,0	93,9	-	-

На збільшення об'ємів виробництва тваринницької продукції крім поголів'я значною мірою впливає продуктивність тваринництва, особливо в суспільному секторі виробництва. На жаль, продуктивність суспільного тваринництва в період, що аналізується, незначна, але позитивним моментом є тенденція до її росту (табл. 3).

Таблиця 2

Чисельність поголів'я тварин і птиці в господарствах усіх форм власності Миколаївської області, тис. голів

Види тварин	1990 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Велика рогата худоба	820,4	201,4	180,6	171,4	150,6
у т.ч. корови	281,2	128,8	115,1	105,0	100,8
Свині	767,6	98,6	140,2	184,0	127,3
Вівці та кози	405,2	38,8	41,0	42,4	43,1
Птиця різного віку	3300	3106	3200	3285	2886
у т.ч. кури-несушки в сільськогосподарських підприємствах	501,2	517,5	557,8	630,2	762,6

Таблиця 3

Продуктивність суспільного тваринництва Миколаївської області

Показники	1990 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Середньодобові прирости худоби на вирощуванні та відгодівлі тварин, грам					
в т.ч. велика рогата худоба	356	330	356	373	333
свині	196	206	222	239	248
Удій на одну фуражну корову, кг	2598	2205	2604	2818	2801
Яйценоскість, шт. на одну курку-несушку	205	259	280	264	220

У системі заходів щодо стабілізації розвитку тваринництва і забезпечення виконання Програми до 2010 року головним завданням повинно бути нарощування поголів'я та підвищення його продуктивності. Це дасть можливість поповни-

ти ринок і забезпечити населення молоком і м'ясом за науково обґрунтованими нормами (відповідно **380** і **83** кг на душу населення на рік). Загальною вимогою до господарств усіх форм власності на даному етапі є збільшення продажу м'яса і молока за рахунок збільшення товарності. Для цього необхідно збільшити питому частку постачання цих продуктів на ринок через заготівельні організації, переробні підприємства, організації споживчої кооперації. Це дозволило б навіть за умови обмежених існуючих обсягів виробництва м'яса та молока, але підвищення рівня товарності збільшити їх ринкові ресурси.

Вищевикладене вимагає від сільськогосподарських товаровиробників і підприємств усіх форм власності прикласти максимум зусиль до виконання обласної Програми стабілізації розвитку тваринництва. Внаслідок виконання Програми буде досягнуто:

- збільшення рівня споживання населенням молока, м'яса та яєць, що наблизить їх до рекомендованих норм споживання;
- підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності основних видів продукції тваринництва;
- втілення у виробництво наукових розробок;
- створення додаткових робочих місць у сільській місцевості;
- зростання доходів сільського населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку / Указ Президента України №737 від 6 червня 2000 р. - Офіційний вісник України. — 2000. — №23. — С. 931.

2. Програма стабілізації та розвитку тваринництва в господарствах усіх форм власності Миколаївської області на 2005-2010 роки. —Миколаїв, 2004.

3. Саблук П.Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції / Саблук П.Т. — К., 2000. — 556 с. (Практичний посібник)

4. Топіха І.Н. Джерелом поповнення ринку м'яса може бути м'ясне скотарство / І.Н. Топіха // Вісник аграрної науки Причорномор'я. —2001. — №2.

ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ: СУТЬ, СОСТАВ И НАЗНАЧЕНИЕ

*И.Б.Золотых, кандидат экономических наук
Николаевский государственный аграрный университет*

У статті розглядаються суть виробничого потенціалу підприємства, його структура та значення. Визначено чинники підвищення його ефективності.

Постановка проблеми. Развитие производственного потенциала, его воспроизводство и рациональное использование играет важную роль в условиях трансформации экономики. Интенсификация производства в значительной степени зависит от совершенствования производственного потенциала.

В последнее время вышло много публикаций, содержащих различные аспекты понятия «потенциал». В большинстве работ отмечается важность изучения проблем оценки потенциала и указывается на существование значительных различий в определении самого понятия, его сущности, состава и соотношения с другими категориями.

Проблемы повышения эффективности производственного потенциала находились в центре внимания таких ученых-экономистов, как: Анчишкин А.И., Мерзликина Г.С., Россоха В.В., Самоукин Л.И., Шаховская Л.С., Шиян В.Й., Фальцман В.К. и др. Однако большое разнообразие интерпретаций этой экономической категории требует уточнений и доработки.

Выяснение сущности, состава и назначения производственного потенциала предприятия и является целью данной статьи.

В этимологическом значении термин «потенциал» происходит от латинского **«potential»** и в переводе означает «сила», «мощь»[2]. В Большой Советской Энциклопедии приводится определение термина «потенциал» как «... средства, запасы, источники, имеющиеся в наличии и могущие быть мобилизованы, приведены в действие, использованы для достижения определенных целей, осуществления плана; реше-

ния какой-либо задачи; возможности отдельного лица, общества, государства в определенной области» [3].

Одним из первых понятие производственного потенциала использовал А.И. Анчишкин, включив в него набор ресурсов, которые в процессе производства принимают форму факторов производства [1].

Исследователи 80-х годов выделили такие черты производственного потенциала, как его назначение, способность к самовоспроизводству, формирование в виде сложной экономической системы и определили его структуру. Элементами производственного потенциала предприятия, по их мнению, можно считать все ресурсы, которые каким – либо образом связаны с функционированием и развитием предприятия.

В работах современных исследователей по данной проблематике выделяются другие аспекты производственного потенциала, как системы экономических отношений, возникающей между хозяйствующими субъектами на макро- и микроуровнях по поводу получения максимально возможного производственного результата, который может быть получен при наиболее эффективном использовании производственных ресурсов, при имеющемся уровне техники и технологий, передовых формах организации производства [4].

Макроуровень производственного потенциала выражается в совокупности экономических отношений между хозяйствующими субъектами, как самостоятельными бизнес-единицами всех форм собственности, объединенных в рамках национальной экономики хозяйственными связями и общностью интересов в получении прибыли и сохранении своей экономической ниши на рынке собственной продукции.

Эти интересы весьма противоречивы, так как определяются внутренними потребностями самих субъектов хозяйствования и необходимостью выживания в условиях конкурентной среды.

Кроме того, необходимо отметить, что производственный потенциал как система экономических отношений, имеет еще и отраслевой, и региональный срез. Противоречия между

предприятиями внутри отрасли и между регионами возникают по поводу места на рынке своей продукции, возможности использования результатов НТП, ресурсов и т.д.

Производственный потенциал предприятия также формируется на основе отношений, которые возникают на микроуровне между работниками самого предприятия по поводу получения максимально возможного производственного результата, который не зависит от внешней среды и может быть получен при наиболее эффективном использовании ресурсов (при имеющемся уровне техники и технологий) с использованием передовых форм организации производства. Противоречивый характер этих отношений определяется внутренней средой самого предприятия, то есть заключается в поиске и реализации внутренних источников саморазвития.

Уровень производственного потенциала отдельного хозяйствующего субъекта во многом зависит от состояния отрасли, в которой функционирует организация, и региона, в котором он существует. В свою очередь, производственный потенциал региона в какой-то его части определяется потенциалом национальной экономики в целом. Отсюда следует, что предприятие, находящееся в состоянии динамического равновесия, обладающее «экономическим здоровьем», без особых трудностей переносит процессы адаптации. Однако, экономический кризис, сопровождающийся значительными темпами инфляции, высокими ставками налогов, кредитов и т.д., может привести к нарушению объемов продаж, сроков формирования «приходящих» и «уходящих» денежных потоков, что неизбежно повлечет за собой проблемы, связанные с формированием оборотного капитала, а затем (как следствие) снижение объемов производства, что, в свою очередь, приведет к неплатежам. Другими словами, производственный потенциал предприятия во многом определяется состоянием макроэкономической системы, экономической подсистемы, и как следствие – самой микросистемы.

К производственным ресурсам, характеризующим производственный потенциал предприятия, следует отнести:

- основные производственные фонды;
- оборотные средства (материальные ресурсы);
- трудовые ресурсы.

Другими словами, производственный потенциал предприятия – это потенциальный объем производства продукции, потенциальные возможности использования основных средств, сырья и материалов, а так же работы профессиональных кадров [4].

Рассматривая первую составляющую – материальные ресурсы, следует отметить, что их качество и своевременность поставок зависят от уровня материальных ресурсов поставщика. Чем выше уровень материального обеспечения поставщика, тем выше будет уровень производственного потенциала рассматриваемого предприятия. В свою очередь, качество производимых материальных ресурсов поставщика будет напрямую зависеть от уровня состояния его основных средств и уровня интеллектуального капитала.

Следующей составляющей производственного потенциала предприятия является состояние его основных средств. В данном случае наблюдается такая же цепочка: качество строительных, ремонтных, посреднических работ и услуг также зависит от другого предприятия, а, следовательно, от его потенциала. Чем выше уровень интеллектуального капитала предприятия, осуществляющего обслуживание рассматриваемого хозяйствующего субъекта, вызванное достаточным стимулированием его работников, тем качественнее будут произведены работы по строительству, ремонту, модернизации зданий и сооружений, замене техники, оборудования и прочих основных средств. Кроме того, от состояния материальных ресурсов организации, предоставляющей свои услуги, будет зависеть качество и надежность рассматриваемой составляющей (основного капитала).

Таким образом, уровень производственного потенциала предприятия зависит от:

- степени использования промышленным предприятием своего ресурсного потенциала (при имеющемся уровне техники и технологии) и использования передовых форм организации производства;
- уровня производственный потенциала предприятия-поставщика, который оказывает прямое воздействие на потенциал рассматриваемого предприятия;
- уровня развития отрасли или региона, где функционирует промышленное предприятие (макросистема), так как производственная структура, находящаяся в условиях стабильности и имеющая свой рынок сбыта, развивается и процветает, а непредсказуемость внешней среды, возникновение негативных процессов (инфляция, высокие ставки налогов и др.) может привести к дисбалансу «приходящих и уходящих» денежных потоков.

Очевидно, что каждое предприятие, несомненно, должно постоянно оценивать возможности своего производственного потенциала, но, в свою очередь, не забывать о том, что уровень его производственного потенциала во многом зависит от уровня производственного потенциала тех предприятий, с которыми оно связано производственно-хозяйственными отношениями. И прежде чем начинать сотрудничать с тем или иным хозяйствующим субъектом, нужно обращать особое внимание на уровень его производственного потенциала, конечно, если финансовые ресурсы позволяют делать такой выбор.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анчишкин Л. Техника. Экономика / Анчишкин Л. — М., 1986. — 26с.
2. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / Борисов А.Б. — М., 2004. — 892с.
3. Большая Советская Энциклопедия /Ред. Б.А.Введенский. — Т. 34. — С. 124-127.
4. Старовойтов М.К. Практический инструментарий организации управления промышленным предприятием / Старовойтов М.К., Фомин П.А. — // <http://www.cis2000.ru/publish/books/book4/glava5.shtml>.
5. Словарь иностранных слов / За ред. И.А.Васькова. — М., 1972. —38с.

РОЗВИТОК РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

О.В.Скидан, кандидат економічних наук, докторант
Державний агроекологічний університет, м.Житомир

Проаналізовано стан рибного господарства України. Розглянуто особливості і визначено пріоритети його подальшого розвитку. Досліджено можливості інтеграції підприємств галузі

Забезпечення населення повноцінними збалансованими харчовими продуктами, зокрема рибою і рибними продуктами, є визначальним напрямом державної аграрної політики. Внаслідок економічної кризи обсяги випуску основних видів продукції з риби та інших водних живих ресурсів істотно зменшилися, роль рибного господарства у продовольчому забезпеченні держави знизилася.

У вітчизняних дослідженнях проблем розвитку рибного господарства значна увага приділяється оцінці сучасного його стану та визначенню перспектив галузі [1, 5]. При цьому недостатньо дослідженими залишаються питання можливостей нових організаційних форм функціонування підприємств галузі, що потребує подальших наукових пошуків у вказаному напрямі.

В 2006 р. середній рівень споживання риби і рибопродуктів населенням України досяг **14,1** кілограмів на рік при раціональній нормі **18,6** кг. При цьому в регіональному розрізі спостерігається значна диференціація у рівні споживання вказаної продукції (таблиця 1). Через різке скорочення обсягів фінансування в рибному господарстві з'явилися загрозові тенденції. Насамперед це пов'язано з погіршенням технічного стану обладнання, швидкими темпами його морального і фізичного старіння та виходом з ладу основних фондів підприємств.

В галузі спостерігається спад виробництва (таблиця 2) і відбуваються процеси зниження його потенціалу. Знос основних фондів становить понад **55-65%**, відбувається старіння технічної бази, посилюються ресурсна і фінансова незбалан-

сованість, що призводить до занепаду виробництва. У 2007 р. обсяги вилову риби та інших водних живих ресурсів зменшилися порівняно з 1995 р. майже вдвічі.

Таблиця 1

Споживання риби і рибопродуктів населенням України

Обсяг споживання у 2004-2006 рр., в середньому за рік, кг	Регіони
До 10	Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська
10,1-14,0	Сумська, Львівська, Волинська, Кіровоградська, Чернівецька, Чернігівська, Луганська, Харківська, Херсонська, Житомирська, Полтавська, Вінницька
Більше 14,1	Автономна Республіка Крим, Черкаська, Запорізька, Дніпропетровська, Київська, Миколаївська, Донецька, Одеська

Джерело: Держкомстат України

Значну частину вилученої продукції з риби та інших водних живих ресурсів вітчизняні судновласники змушені використовувати для оплати ліцензій на право лову, забезпечення експлуатаційних витрат, покриття дефіциту власних обігових коштів внаслідок неможливості залучення кредитних ресурсів через високі банківські ставки. Це негативно впливає на споживчий ринок, завантаження виробничих потужностей берегових рибопереробних підприємств, а також зумовлює зниження експортних цін на продукцію з риби та інших водних живих ресурсів і зменшення через це обсягів валютної виручки.

До зменшення обсягів вилову риби та інших водних живих ресурсів океанічними рибальськими підприємствами призвело зростання витрат на оплату ліцензії на право лову, ремонт застарілого рибпромислового флоту. Наявна потужність галузевих баз технічного обслуговування суднобудівних, судноремонтних і ремонтно-механічних заводів використовується на 20-25%. Підприємства рибного господарства України на сьогодні забезпечуються на 70% сіткоматеріалами іноземного

виробництва. Вітчизняні сітков'язальні фабрики потребують розширення і модернізації [6].

Таблиця 2

Розвиток рибного господарства України у 1995-2007 рр.

Роки	Виллов риби та добування інших водних живих ресурсів, т					У т.ч. виллов риби, т
	Всього	у т.ч. за видами водоймищ				
		у внутрішніх водоймах	у риболовній зоні України	у 200 - мильних прибережних водах інших держав	у відкритій частині океану за межами 200- мильних прибережних вод	
1995	400191	67816	30133	279548	22694	363444
1996	390819	55107	19563	306861	9288	376424
1997	419971	41721	30239	346176	1835	411742
1998	386097	40736	35825	307913	1623	379234
1999	341977	42523	45050	251101	3303	332199
2000	350087	38210	56990	175033	79854	346699
2001	333363	38257	134585	151613	8908	310451
2002	293205	38011	93030	153324	8840	253847
2003	248176	37703	55027	140991	14455	222385
2004	225905	35365	52467	126834	11239	195067
2005	265585	37396	61176	149622	17391	234185
2006	228840	36701	46799	122374	22966	202231
2007	207242	37692	45997	123553	-	192087

Джерело: Держкомстат України

Основним місцем виллову риби та інших водних живих ресурсів рибпромисловим флотом України є виключні (морські) економічні зони іноземних країн, де у 2007 р. вилловлено та добуто 123,5 тис.т, або 59,6% загального обсягу. У виключній (морській) економічній зоні України вилловлено риби та добуто інших водних живих ресурсів 46,0 тис.т (22,2%), у внутрішніх водоймах – 37,7 тис.т (18,2% загального обсягу). Із загального виллову у внутрішніх водоймах значна частка належить ставковому виробництву – 62,1% (23,4 тис.т) [7].

Таким чином, на сьогоднішній день актуальним постає завдання створення сприятливих умов для розвитку рибного господарства, забезпечення населення України продукцією з риби та інших водних живих ресурсів з поступовим наближенням до рівня науково обґрунтованих фізіологічних норм їх споживання у розрахунку на душу населення, забезпечення інших галузей економіки сировиною для виробництва біологічно активних речовин, лікувальних препаратів, технічної та кормової продукції.

У рибній галузі необхідно, зокрема, відновити риболовецький флот країни, зацікавивши іноземних інвесторів, оскільки у даний час Україна не використовує повною мірою виділені міжнародними інституціями квоти з вилову риби у водних акваторіях світу. Таку капіталомістку сферу, якою є рибне господарство, без активної підтримки держави відродити неможливо. Досвід зарубіжних країн показує, що будівництво риболовних суден проводиться з використанням банківських кредитів з наступною їх виплатою за рахунок доходу, одержуваного від експлуатації. Крім того, уряди надають фінансову підтримку для розвитку галузі у вигляді прямого субсидування, шляхом надання особливих умов кредитування і податкових пільг.

Для створення сприятливих умов відродження вітчизняного промислового суднобудування необхідним є прийняття ряду заходів загальнодержавного значення, зокрема створення діючої системи його кредитування з активною реалізацією лізингу. Крім того, слід звільнити від мита, тарифів і ПДВ імпортовані комплектуючі та обладнання, потрібні для виробництва судового устаткування, а також відсутніх у вітчизняному виробництві матеріалів. Наступним етапом має стати звільнення від податків на прибуток доходів судовласників у процесі експлуатації суден, побудованих під вітчизняну реєстрацію на українських верфях і укомплектованих не менш ніж на 50% вітчизняним устаткуванням від усіх видів податків на період повернення кредитів.

Для істотного підвищення ефективності роботи рибогосподарського комплексу доцільним вбачається створення еко-

номічного об'єднання підприємств галузі у вигляді вертикально інтегрованої структури для здійснення спільної господарської діяльності і консолідації економічних інтересів. У сучасних умовах найважливішою особливістю економічного об'єднання підприємств рибної галузі має стати створення замкнутого циклу роботи за принципом «добування-переробка-реалізація готової продукції».

Найбільш раціональним є формування економічного об'єднання на базі вже існуючих основних фондів підприємств у виді відкритих акціонерних товариств. При цьому необхідним є створення економічних стимулів, що спонукатимуть підприємства до самостійного об'єднання. Держава у вказаному процесі має відігравати виняткову роль. У разі реалізації даного проекту з'явиться можливість створення нових робочих місць як на рибопереробних підприємствах, так і в сфері судноремонту [8]. Створення інтегрованих структур у рибогосподарському комплексі значною мірою сприятиме прояву мультиплікативного соціального ефекту, оскільки подібні дії сприятимуть утворенню довгого ланцюга зайнятості – від обробки сировини на заводі до споживача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алимов С.І. Рибне господарство України: стан і перспективи / Алимов С.І. — К.: Вища освіта, 2003. — 336 с.
2. Качный А.С. Стратегия рыбного хозяйства Украины в XXI веке / Качный А.С. // Рыбное хозяйство Украины. — 2005 — № 3-4. — С.2-5.
3. Сташишен М. С. Фінансові проблеми рибного господарства України / Сташишен М. С., Алесіна Н.В. // Фінанси України. — 2006. — №7.
4. Хвесик М. А Рибне господарство України (еколого-економічний аспект) / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України / Хвесик М.А., Рижова К.І. — К.: РВПС України НАН України, 2004. — 52с.
5. Черник В. Г. Рибне господарство України: стан, тенденції, перспективи / Черник В. Г., Геращенко Л. С. // Рыбное хозяйство Украины. — 2003. — № 3-4. — С. 6-12.
6. Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року: Закон України від 19 лютого 2004 року N 1516-IV // Відомості Верховної Ради. — 2004. — № 22, ст.313.
7. Вилос риби та добування інших водних живих ресурсів підприємствами України: Експрес випуск від 20.02.2008 р. № 38 / Державний комітет статистики України. — 2008. — 4 с.
8. Фадеев А. Современная промышленная политика в рыбной отрасли / А. Фадеев // Fishnews – Новости рыболовства. — 2007. — №6 (8).

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

*М.О.Плескач, аспірант
Національний аграрний університет*

Проведено порівняльний аналіз кризових явищ економічно розвинутих країн та сформовано визначення антикризового управління.

Вступ. Криза сучасної ринкової економіки виникла внаслідок формування світового господарства на рубежі століть у зв'язку зі зростанням усупільнення виробництва в національному і міжнародному масштабах.

Події, що відбуваються в Україні, тісно пов'язані із загальним ходом розвитку світової економіки.

Які ж шляхи подолання кризи, які нові тенденції проби-ли собі дорогу в розвитку економіки? Генеральна нова тенденція пов'язана з необхідністю втручання в стихійні ринкові відносини відомої регулюючої сили, доповнюючої дії „невидимої руки” дією „руки”, достатньо помітної і відчутної, тобто про посилення свідомого, перш за все державного регулювання економіки, з допомогою якого долаються об'єктивні недоречності ринкового регулювання.

Результати дослідження. Економіка України, як і багатьох інших країн світу, знаходиться в стані транзитивності – це специфічний стан великої групи постсоціалістичних країн і країн, що розвиваються. Небачений раніше масштаб перехідності і складність її форм дають можливість говорити про якість нового явища у світовій економіці. Глибина і тривалість трансформаційного спаду, очевидно, залежать від ступеня встановлених диспропорцій: об'єму трансформаційних завдань з точки зору рівня техніки і технологій; ступеня розвитку реальних ринкових відносин і т.д. Особливе значення в даному випадку має суб'єктивний фактор – ефективність керівництва перехідними процесами, частково, адекватність рішень, що приймаються, реальним потребам. В період криз

будь-яке суспільство здійснює кроки по централізації державного управління. Таким шляхом йшли США під час Великої депресії, Франція, інші країни. Але якщо особливі повноваження Рузвельта і де Голя реалізувались за наявності достатньо потужної противаги – розвитку ринку, то у нас ще тільки необхідно формувати ринок. Звідси сьгоднішні економічні труднощі. Українська економіка по всіх вказаних параметрах мала на початку перехідного періоду „найсприятливіші„ умови для глибокої трансформаційної кризи.

Практика реформ, аналіз багатьох її недоречностей свідчить про те, що велике значення в забезпеченні ефективного послідовного реформування і в подоланні трансформаційної кризи мало б зусилля централізованого регулювання цих процесів, пов'язане частково і з функціями держави. насамперед це пояснюється взагалі зростанням в перехідній економіці суб'єктивного фактору. Особливого значення це набирає у зв'язку з тим, що плановій економіці характерне надцентралізоване державне управління, злам якого в перший момент породжує своєрідний вакуум, втрату керування господарством в масштабах української економіки. Посилення ролі держави тому розуміється не як відновлення її попередніх функцій, а як оволодіння ситуацією, що склалася – розладу і хаосу, подолання її і здійснення керівництва економікою на інших (економічних) принципах.

Особлива роль держави відводиться у зв'язку з необхідністю реформування економіки і забезпечення дії нових правових основ функціонування економіки з переходом до ринкового механізму.

Розпад централізованої ринкової економіки не значить абсолютної відмови від плануючої ролі держави. Змінюється характер інституціональної організації планування. Взаємодію планування і саморегулювання по відношенню до соціально-економічних систем слід розглядати не з позиції антагонізму і протистояння, а як органічне поєднання.

Послаблення ролі держави в економіці при нерозвинутості її інституціональної структури і пробілах в законодавстві по-

силює неможливість керування господарським життям. Ринковий механізм сам по собі не дає можливості своєчасно виявляти переваги розвитку відповідних галузей, прискорення структурної перебудови промисловості. Це – функція державного регулювання економіки.

Державне регулювання економіки або державна економічна політика в ринковому господарстві являє собою систему типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, які здійснюються уповноваженими державними установами і громадськими організаціями з метою стабілізації і пристосування до існуючої соціально-економічної системи відповідно до змінних умов.

В умовах розвитку системної кризи економіки також необхідна суттєва розробка заходів антикризового управління на мікро- і макрорівнях. В зв'язку з цим необхідне чітке обґрунтування поняття „антикризове управління”. Не дивлячись на те, що цей термін є в даний час одним із найпопулярніших термінів в економіці України, зміст його недостатньо визначений. Дуже часто в ряді економічних джерел не фіксуються ознаки розбіжностей антикризового і звичайного управління. Увага, як правило, акцентується на ліквідації криз, а не на мірах по їх недопущенню в механізмі банкрутства. Так як на досягнення цілі направлено більшість сучасних розробок в області теорії і практики управління, а саме зміст антикризового управління не розкрито достатньо повно з врахуванням української специфіки.

Так, наприклад, антикризове управління визначається західноєвропейськими економістами як „діяльність, необхідна для подолання стану, який загрожує діяльності підприємства, при якому основним питанням стає виживання”. При цьому дана діяльність характеризується „підвищенням інтенсивності застосування засобів і методів на підприємстві, необхідних для подолання ситуації, що загрожує існуванню підприємства”[8].

На думку англійського економіста К.Хаберланда, „ проходить перенесення всієї уваги на сьогочасні, короткотерміно-

ві проблеми, одночасно пов'язані з проведенням жорстких і швидких рішучих мір" [1].

Разом з тим, деякі автори, які хочуть підкреслити „звільняючий і позитивний характер криз”, визначають антикризове управління як створення комплексу методів і інструментів, які дозволяють повідомити про швидкочасний переломний момент і розробку нового курсу розвитку [1]. Разом з тим антикризове управління включає в себе і тимчасові характеристики. По перше, це визначення включає в себе всі завдання по розробці і проведенню заходів, які під час кризи ведуть до послаблення, подолання кризового процесу, що, на думку Д.Коппа, „необхідно характеризувати як антикризове управління у вузькому значенні”, і по – друге, до цього необхідно додати ще „профілактику і терапію кризи, і це буде поняттям антикризового управління у широкому розумінні [8]. Подібне визначення дає і відомий дослідник в даній сфері Т.Янике, при цьому він визначає завдання керівництва і дій в рамках гострої кризи як „реактивний антикризовий менеджмент” і завдання профілактики криз як „превентивний (попереджувачий) антикризовий менеджмент” або антиципативний (попереджувачий) антикризовий менеджмент [2].

Професор І.К.Ларіонов дає наступне визначення поняття „антикризове управління”. В широкому розумінні антикризове управління – це система управлінських мір по діагностиці, попередженню, нейтралізації і подоланню кризових явищ і їх причин на всіх рівнях економіки [1]. При даному визначенні всякий активний вплив на економіку з метою забезпечення її ефективного функціонування належить до антикризового управління.

Однак необхідно підкреслити, що всі основні економічні дисципліни (фінансовий аналіз, стратегічне і тактичне планування, маркетинг, інвестиції, менеджмент) об'єднані в понятті антикризового управління і видозміненому, трансформованому вигляді на основі одного критерію: діагностика, попередження, нейтралізація і подолання криз. Разом з тим, у вузькому розумінні антикризове управління – це система

організаційно-управлінських мір щодо окремого господарюючого суб'єкту, який знаходиться у стані кризи, що, як правило, виражається у неплатоспроможності, яка у випадку її затяжного невизначеного характеру нейтралізується через процедуру банкрутства. При цьому для антикризового управління у вузькому розумінні більше значення має встановлення факту фінансової нестійкості господарюючого суб'єкту [6]. Професор А.П.Градов визначає антикризове управління як «розробку і першочергову реалізацію заходів, направлених на нейтралізацію найбільш небезпечних, тобто найбільш інтенсивно впливаючих на завершальне явище шляхів, які призводять до кризового стану» [3].

В.О.Василенко антикризовим управлінням називає «управління, у якому під тиском за планових чи випадкових факторів поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи і використання її факторів для наступного стійкого розвитку організації» [4].

Таким чином, поняття „антикризове управління” можна розглядати у найширшому розумінні і визначити його як планування і проведення міроприємств по збереженню базових змінних величин внутрішнього середовища господарюючого суб'єкту. В зв'язку з цим слід розрізняти „реактивний” і „антиципативний” види антикризового управління. Саме через прямий вплив на забезпечення збереження базових змінних величин, таких як ліквідність, дохід або обіг, окремі складові частини „реактивного” антикризового управління характеризуються чітким і конкретним, спрямованим намаганням, як наприклад, досягнення певного рівня ліквідності або доходності. Це цілеспрямовання, а також одночасно з цим обмеженість тимчасового діапазону, суттєво ускладнює розробку ефективної антикризової концепції, переосмислення попередніх цілей і норм. При цьому „реактивне” антикризове управління можна охарактеризувати як планування і введення заснованих на невеликій кількості критеріїв заходів, метою яких, як правило, є відновлення попереднього, докризового стану. В проти-

лежність цьому „антиципативне” антикризове управління за- сноване на загальних цілях, які можуть бути сформовані тіль- ки на більш низькій ступені, ніж завдання розробки конкрет- них міроприємств. Антиципативні відносини розуміються як довготермінові завдання управління, які можуть охоплювати всі області функціонування господарюючого суб'єкту [5].

Світова практика антикризового управління передбачає наявність двох концепцій сприйняття криз, а саме відношен- ня до кризи, орієнтоване на збереження базових параметрів існуючої системи і орієнтоване на реконструкцію або оновлен- ня системи. В першому випадку криза сприймається як за- гроза і перешкода, що означає для задіяних індивідів колекти- ву втрату суверенітету і суттєвості. Наслідком цього є сприй- няття криз в негативному розумінні і розробка заходів щодо відновлення докризового стану параметрів системи. У другому випадку криза розглядається як вказівка на необхідність онов- лення, перебудови в еволюційному процесі розвитку системи, і тим самим вноситься звільнення від певної ірраціональності або неправильно встановлених цілей і правил. Внаслідок цьо- го всі вимоги до зміни попередньої ситуації, як викликали кри- зу, розглядаються в позитивному напрямку. При цьому в основі розробки антикризових заходів – не боротьба з кризою, а зміна структури системи у відповідності з новими вимогами.

Таким чином, можна сформулювати визначення антикризо- вого управління таким чином: антикризове управління – це комплекс управлінських заходів стратегічного і тактичного характеру по діагностиці, попередженню, нейтралізації і по- доланню кризових явищ і їх причин на всіх рівнях економіки, головною метою якого є нейтралізація найбільш загрозливих ситуацій, які приводять до кризового стану.

На сьогодні вкрай необхідно від паливно-сировинної орі- єнтації, санації морально і технологічно застарілих вироб- ництв і безперспективних соціально-утриманницьких проєк- тів перейти до активної державної політики підтримки про- грам і проєктів, направлених на вирішення невідкладних про-

блем перебудови у сфері соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів економіки, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а також в галузі виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг, розвитку інноваційного потенціалу, впровадження нових інформаційних технологій. Для створення найбільш сприятливих умов, сприяючих безкризовому розвитку господарюючих суб'єктів, необхідні гарантовані преференції для інвестицій, а саме: урядові і регіональні податкові пільги, митні пільги, державні гарантії.

В Україні результативне вирішення комплексу проблем соціально-економічного розвитку і створення основ для безкризового розвитку можливе лише у тому випадку, коли будуть розроблені ефективні економічні, правові, організаційні, фінансові, адміністративні методи і способи змін пріоритетів соціально-економічної стратегії держави і господарюючих суб'єктів, а також заходи, які, в свою чергу, дозволять всі галузі народного господарства зробити зацікавленим об'єктом активного інвестування державного і приватного капіталу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтман Г. Х. Звездные часы лидерства: лучшие стратегии управления в мировой истории / Альтман Г. Х. — М.: ДИС, 2000.
2. Грязнова А. Г. Антикризисный менеджмент / Грязнова А. Г. — М.: Просвещение, 2001.
4. Градов А. П. Национальная экономика / Градов А. П. — СПб: Специальная литература, 1999.
5. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : Навч. посібник / Василенко В.О. — К.: ЦУЛ, 2003.
6. Коротков П. М. Антикризове управління / Коротков П. М. — М: Наука, 2000. — 504с.
7. Ларионов И. К. Антикризисное управление / Ларионов И. К. — М.: Дашков и Ко, 2001.
8. Mason, Edward S. The economic and social modernization of the regions.— Harvard University Press, 1999.
9. Стиглиц Дж., Мосты через пропасть : макро и микростратегии для России / Стиглиц Дж., Эллерман Д. // Проблемы теории и практики управления. — 2000. — №5.

ОБЛІК АДМІНІСТРАТИВНИХ ВИТРАТ ТА ЇХ СПИСАННЯ В АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

О.С.Корнієнко, викладач

*Національний університет кораблебудування
ім. адм. Макарова, Миколаїв*

Розглянуто порядок формування собівартості виконаних робіт і наданих послуг на автотранспортних підприємствах. Запропоновано методику розподілу адміністративних витрат відповідно до сучасних умов та баз розподілу.

Облік витрат та калькулювання собівартості робіт і послуг займає домінуюче місце у загальній системі бухгалтерського обліку. В ринкових умовах, де планування і формування вільних (ринкових) цін є прерогативою автотранспортного підприємства, збільшується значимість методично обґрунтованого обліку витрат і калькулювання собівартості виконаних робіт і наданих послуг. Саме від ретельного ведення обліку витрат та успішного застосування нових механізмів з його вдосконалення залежать основні показники виробничої діяльності підприємства, такі як рентабельність, як в цілому, так і окремих видів робіт і послуг, виявлення резервів по зниженню їх собівартості і, як наслідок, формування цін на роботи та послуги. Удосконалення обліку витрат стосується, насамперед, зміни складу витрат, що відносять на собівартість робіт і послуг, та способів розподілу непрямих витрат між окремими видами робіт і послуг. Наведене має важливе значення для автотранспортних підприємств, що пов'язано з галузевими особливостями ціноутворення виконаних робіт та наданих послуг.

В економічній літературі дискусійного характеру набуло питання щодо структури та порядку формування собівартості продукції (робіт, послуг), тому що фахівці стикаються з проблемою віднесення тих чи інших витрат (в тому числі й непрямих) до її складу. Ця ділянка обліку розкрита в наукових

працях Бутинця Ф.Ф. [1], Друрі К. [2], Карпової Т.П. [3], Палія В.Ф. [4], Пушкара М.С. [5] та інших вчених-економістів. Проте одним з невирішених і до сьогодні питань є розподіл адміністративних витрат, які займають значну питому вагу у витратах операційної діяльності підприємства, відповідно до сучасних умов та баз розподілу. Вчені та практики (зокрема, Палій В.Ф. [4], Пушкар М.С. [6], Сопко В.В. [7], Юрченко К. [8]) пропонували різноманітні методики їх розподілу, наприклад, пропорційно основної заробітної плати виробничих робітників, інших баз розподілу, які виражені у вартісному, умовно-натуральному або умовному вимірах, таких як машино-години, людино-години, вартість матеріалів, прямих витрат. Але порядок розподілу, що застосовується в теперішній час, в багатьох випадках призводить до неточного обчислення собівартості одиниці робіт і послуг.

Метою даної статі є викладення конструктивних пропозицій щодо способів включення адміністративних витрат до собівартості автотранспортних робіт і послуг.

Визначення собівартості робіт і послуг – одна із основних облікових функцій, яка відображає реальні витрати автотранспортного підприємства і дає можливість визначити ефективність його роботи. Облік витрат виробництва регламентуються рядом законодавчих актів і нормативних документів, одним з яких є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”. В ньому визначено склад собівартості реалізованих робіт і послуг, яка складається з:

- виробничої собівартості робіт і послуг, яка була реалізована протягом звітного періоду;
- нерозподілених постійних загальновиробничих витрат;
- наднормативних виробничих витрат.

Таким чином, до складу собівартості реалізованих робіт і послуг включаються лише витрати, пов'язані з процесом виробництва, в результаті чого формується виробнича собівартість, а витрати на збут та управління виробництвом (адміністративні витрати), які склали б повну собівартість, відно-

сять безпосередньо до фінансових результатів діяльності. Тобто для цілей фінансового обліку не передбачено формування так званої повної собівартості, що, на наш погляд, негативно впливає на цінову політику підприємств.

Проведені обстеження показали, що на автотранспортних підприємствах м. Миколаєва адміністративні витрати протягом **2006-2007** років зростали на **8,8%** і займали близько **21%** питомої ваги у загальній сумі витрат операційної діяльності (рис. 1).

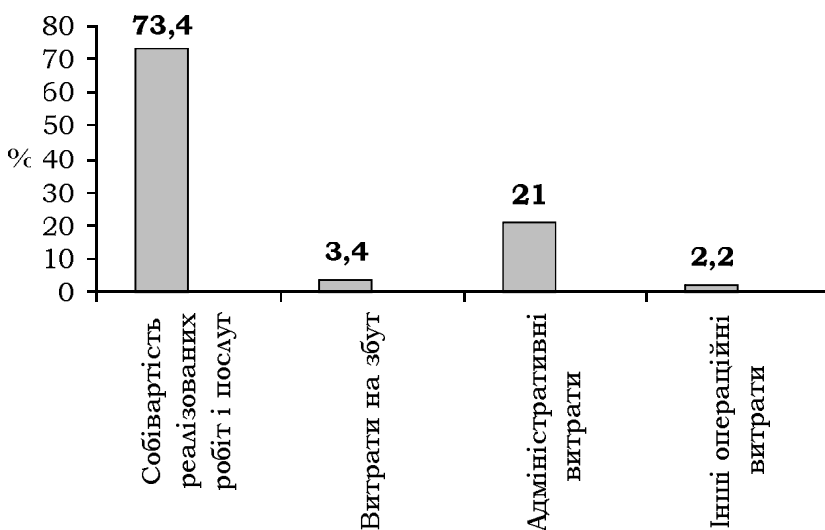

Рис. 1. Структура витрат операційної діяльності автотранспортних підприємств м. Миколаєва у 2006-2007 р.р.

Структура адміністративних витрат за економічними елементами представлена на рис. 2.

Очевидно, що адміністративні витрати мають значні розміри, проте, згідно з П(С)БО 16 включенню до собівартості наданих послуг підлягають тільки загальновиробничі витрати. Невключення у фінансовому обліку адміністративних витрат до собівартості реалізованих робіт і послуг пояснюється

дотриманням принципу відповідності доходів і витрат, згідно з яким витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені. Оскільки дані витрати не понесені на виробництво конкретного виду робіт і послуг, то вважається, що їх неможливо співвіднести з якимось конкретним доходом у певному періоді. На наш погляд, доцільно було б проводити розподіл адміністративних витрат, тим самим визначати повну собівартість виконаних робіт і наданих послуг в межах управлінського обліку. Отримана інформація буде використана для визначення нижньої межі ціни автотранспортних робіт і послуг і для аналізу рентабельності виконаних робіт і наданих послуг. При цьому постає проблема вибору бази розподілу.

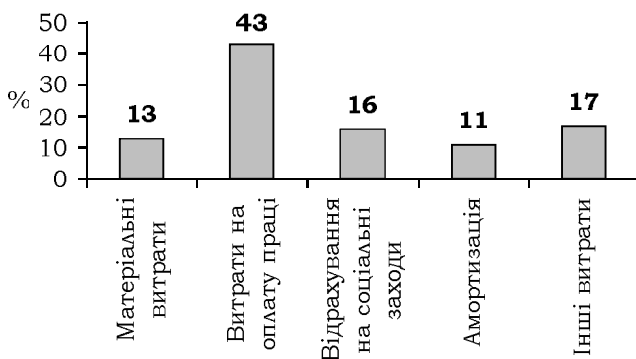

Рис. 2. Структура адміністративних витрат за економічними елементами на автотранспортних підприємствах м. Миколаєва у 2006-2007 р.р.

Важливо звернути увагу на те, що непрямі витрати не можна безпосередньо ототожнювати з роботами та послугами, тому розподілятися між об'єктами витрат вони, на наш погляд, повинні виходячи із логічних міркувань. Наприклад, розподіл орендної плати пропорційно площі приміщень, що займають структурні підрозділи. Розробка економічно обґрунтованої методики розподілу сукупного розміру непрямих ви-

трат між роботами і послугами – актуальна проблема бухгалтерського обліку.

Економічні взаємозв'язки між базисними показниками і витратами, що розподіляються, можливо розрахувати за допомогою кореляційного аналізу. В таблиці наведено інформацію, яка характеризує тісноту зв'язку економічних елементів адміністративних витрат з можливими базами розподілу на обстежених автотранспортних підприємствах м. Миколаєва.

Таблиця

Тіснота зв'язку основних економічних елементів адміністративних витрат з можливими базами розподілу за результатами кореляційного аналізу автотранспортних підприємств м. Миколаєва у 2006-2007 р.р.

Економічні елементи адміністративних витрат	База розподілу		
	Основна заробітна плата	Паливо та запчастини	Прямі витрати
Матеріальні витрати	0,269	0,573	0,679
Витрати на оплату праці адміністративного персоналу	0,589	0,638	0,589
Відрахування на соціальні заходи	0,582	0,629	0,585
Амортизація необоротних активів загальногосподарського призначення	0,496	0,351	0,431
Інші загальногосподарські витрати	-0,481	0,069	0,078
Загальна сума адміністративних витрат	-0,259	0,303	0,298

Як видно з даних (табл.), витрати на оплату праці загальногосподарського персоналу та відрахування на соціальні заходи мають найбільш тісний зв'язок з усіма базами. Але максимально тісний (з найбільшим коефіцієнтом кореляції – **0,638**) із базою розподілу – паливо та запасні частини. Всі інші загальногосподарські витрати мають високий зв'язок з сумою прямих витрат. Враховуючи те, що у складі адміністративних витрат перші два елементи займають майже **60%**, а інші – лише **40%**, загальна сума адміністративних витрат також найтісніше корелює із вартістю палива та запасних частин.

Трохи нижчий зв'язок перелічених елементів із заробітною платою основних робочих. Але використання цієї категорії як бази розподілу адміністративних витрат, на наш погляд, може

призвести до неточного обчислення собівартості окремих видів виконаних (наданих) автотранспортних робіт (послуг). Це пов'язано з тим, що нарахована в сучасних умовах заробітна плата не завжди є достовірною і може бути деформованою. Насамперед, це пов'язано з тим, що заробітна плата знаходиться під податковим тиском. Вона є об'єктом оподаткування прямими податками (податок з доходу фізичних осіб, відрахування до Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та на випадок безробіття), а також базою для нарахування податків і зборів до бюджету та органів соціального страхування. Такий стан в багатьох випадках штовхає керівництво підприємств на виплату заробітної плати тіншовим шляхом.

Отже, можемо зробити висновок, що в сучасних умовах господарювання автотранспортному підприємству доцільно базою розподілу адміністративних витрат встановити вартість палива та запчастин, що водночас не виключає можливість застосування і інших баз розподілу, особливо, якщо суб'єкт господарювання займається ще й іншими видами діяльності, крім автоперевезень. Наведена ситуація потребує більш детального розгляду у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік: Навч. посіб. / Бутинець Ф.Ф., Чижевська Л.В., Герасимчук Н.В. — Житомир: ЖІТІ, 2000. — 448 с.
2. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет: / Друри К.; пер. с англ. С.А. Табалиной. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. — 560 с.
3. Карпова Т.П. Основы управленческого учета: Учебное пособие / Карпова Т.П. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 392 с.
4. Палий В.Ф. Основы калькулирования / Палий В.Ф. — М.: Финансы и статистика, 1987. — 288 с.
5. Пушкар М.С. Управлінський облік / Пушкар М.С. — Тернопіль: Економічна думка, 1997. — 160 с.
6. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): Монографія / Пушкар М.С. — Тернопіль: Економічна думка, 1999. — 423 с.
7. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: Навч. посібник / Сопко В.В. — К.: КНЕУ, 2000. — 578 с.
8. Юрченко К. Методика розподілу непрямих витрат виробництва / К. Юрченко // Вісник Податкової служби України. — 2001. — № 39. — С. 28-30.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

І.А.Кузик, аспірант

Уманський державний аграрний університет

У статті розглянуто питання формування і функціонування ринку продукції птахівництва в умовах реструктуризації економіки та реформування продуктивного підкомплексу птахівництва. Визначено основні чинники, які впливають на формування ринку продукції птахівництва та її конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Сучасна ринкова економіка потребує відповідного підходу до формування економічного механізму забезпечення ефективного розвитку птахівництва та формування ринку її продукції. Потреба в розв'язанні такого завдання посилюється розбалансованістю ресурсного потенціалу, ціновим диспаритетом, нееквівалентним обміном між галузями ресурсного забезпечення та підприємствами з виробництва продукції птахівництва. Формування ефективного ринку продукції птахівництва обумовлюється багатьма економічними, соціальними та політичними чинниками, а в умовах відкритої економіки певною мірою визначається здатністю країни та її товаровиробників протистояти конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Слід зазначити, що в нашій країні над розв'язанням цього завдання працюють науковці: Н.М.Башкирев, О.М.Бевз, В.І.Бойко, М.П.Вітковський, Ю.Я.Гапусенко, І.А.Колесникова, В.А.Лук'янов, О.О.Лук'яненко, Б.А.Мельник, Н.В.Сеперович, А.І.Шомін, О.М.Шпичак та інші. Але в теоретичному, методологічному і практичному аспектах до цих пір не розроблено систему раціонального поєднання механізмів державного аграрного протекціонізму з механізмами ринкового саморегулювання. Все це потребує розробки та впровадження науково

обґрунтованого механізму формування і забезпечення функціонування ринку продукції птахівництва.

Результати дослідження. Дослідження показали, що порушення рівноваги між попитом, з урахуванням медичних норм споживання продовольства, та купівельною спроможністю населення вказує на необхідність розробки результативного економічного механізму формування та забезпечення функціонування ринку продукції птахівництва. Потреба в новому концептуальному підході до удосконалення економічного механізму ринкової економіки підтверджується деякими негативними тенденціями в розвитку галузі птахівництва [1].

В умовах лібералізації цін, як основи ринкових відносин, а також з врахуванням кризового стану в агропромисловому виробництві, регулювання ринку продукції птахівництва повинно здійснюватися під впливом механізму державного аграрного протекціонізму. Слід виділити основні напрями реалізації такої політики [2]:

- державне регулювання цін на основі стабілізуючих факторів виробництва та дотаційна підтримка комбикормової промисловості;
- розробка та реалізація програми розвитку птахівничої галузі з використанням централізованих та місцевих бюджетних коштів;
- пряма фінансова допомога суб'єктам діяльності, які займаються виробництвом продукції птахівництва;
- державна підтримка об'єктів селекційно-племінної роботи;
- обґрунтований фінансовий механізм та механізм фінансової політики;
- щорічне визначення в державних програмах різних видів та розмірів квот на продукцію птахівництва.

Вважаємо, що для підвищення конкурентоспроможної продукції птахівництва, забезпечення нею населення України, використання науково-технічного потенціалу галузі, ство-

рення відповідних умов для залучення вітчизняних, іноземних інвесторів та виходу з кризового стану необхідно:

- створити відповідні економічні і соціальні умови для товаровиробника, зокрема звільнити птахогосподарства від сплати штрафних санкцій за несвоєчасні розрахунки з бюджетом;
- поліпшити генофонд птиці шляхом створення порід і кросів, придбання перспективних кросів;
- виділити з державних та місцевих бюджетів кошти на здійснення селекції та забезпечення птахівництва необхідними біологічними препаратами і діагностиками;
- переорієнтувати структуру посівних площ птахогосподарств на виробництво білково-вітамінних і енергетичних кормів та розширити площі земельних угідь птахогосподарств за рахунок приєднання або оренди земель колективних, державних та інших сільськогосподарських підприємств, що збільшить питому вагу власних комбікормів і здешевить їх;
- зміцнити матеріально-технічну базу шляхом заміни фізично зношеного технологічного, енергетичного устаткування і впровадження енергозберігаючих технологій;
- забезпечити рівні умови для товаровиробників у господарствах різних форм власності та збільшити продаж молодняку птиці населенню за рахунок дотацій птахівничим господарствам;
- стимулювати експорт, поглибити переробку продукції, розширити асортимент та мережу фірмової торгівлі продукцією птахівництва;
- створювати спільні підприємства з птахогосподарствами в межах єдиного технологічного процесу, з вітчизняними та іноземними виробниками племінної продукції, комбікормів, технологічного устаткування, преміксів, ветеринарних препаратів, з комерційними і фінансовими структурами;

- розвивати птахівництво в фермерських та підсобних господарствах населення за рахунок практичної допомоги в забезпеченні молодняком птиці;
- поглибити кооперацію господарств суспільного сектора з особистими підсобними та фермерськими господарствами, спрямовану на поліпшення використання їх потенціалу у збільшенні виробництва продукції птахівництва;
- відновити і розширити виробництво продукції птахівництва на промисловій основі, використавши для цих цілей існуючий потенціал птахофабрик і спеціалізованих господарств;
- надати комплексам і птахофабрикам можливість одержання пільгових кредитів, встановити дотації птахівничим господарствам на добовий молодняк і птицю, що реалізується населенню;
- спрямувати інвестиції на реструктуризацію переробних підприємств і розширення виробництва продуктів, орієнтованих на експорт.

Створення умов для формування ефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва повинна забезпечувати державна аграрна політика [3]. Пояснюється це тим, що в сучасних умовах сільське господарство України по суті є фінансовим донором інших галузей. Більше того, в Україні немає жодної птахофабрики, яка б не освоювалася чи не відновлювалася. Проте довготривалий занепад цієї галузі призвів до занепаду комбікормових заводів. А тому сьогодні держава активно стимулює розвиток птахівництва.

Поряд з цим, протягом поточного року спостерігалися негативні тенденції, що призвели до значного підвищення собівартості виробництва м'яса всіх видів птиці. Так, у 2007р. зросли ціни на основні види фуражних культур (до 1100 грн за 1 тонну пшениці, до 1100 грн за 1 тонну кукурудзи та соняшниковий шрот до 1300 грн за 1 тонну, або в 2-2,5 рази відносно рівня 2006 року) і відповідно готові комбікорми та енергосії (вартість газу з 1 січня 2007 року збільшилась на 40 від-

сотків). Враховуючи те, що в структурі собівартості м'яса птиці комбікорми та енергоносії займають **65-75** відсотків, різко зросла собівартість продукції.

Характерною рисою галузі є її розвиток на приватній основі (табл.).

На початок **2008** року численість поголів'я птиці всіх видів по всіх категоріях господарств України склала **168,3** млн голів, що на **1%** більше, ніж за аналогічний період **2007** року. При цьому в сільськогосподарських підприємствах поголів'я птиці збільшилось на **9,9%** і в даний час нараховує **79,4** млн голів. В господарствах населення численість поголів'я склала **88,9** млн голів, що на **5,7%** нижче в порівнянні з показниками **2007** року.

Таблиця

Чисельність поголів'я птиці в Україні по категоріях господарств, млн голів

Категорії господарств	на 1 грудня		2007р. в % до 2006р.	на 1 січня		2008р. в % до 2007р.
	2006 р.	2007 р.		2007 р.	2008 р.	
Всі категорії господарств	180,184	181,964	101,0	166,531	168,251	101,0
В тому числі:						
сільськогосподарські підприємства	73,986	82,350	111,3	72,219	79,355	109,9
господарства населення	106,199	99,614	93,8	94,312	88,896	94,3

**За даними Держкомстату України*

Птахівництво уже зараз демонструє, що інтереси бізнесу знаходять державну підтримку. Ми маємо сприятливу законодавчу базу, яка визначає розвиток птахівництва, розроблено нормативні документи та конкретну програму його розвитку. Але слід докласти чимало зусиль для того, щоб вивести на промисловий рівень розведення гусей, качок, індиків. Необхідно зацікавити бізнесменів розвивати й ці підгалузі, особливо такі екзотичні, як розведення страусів і перепелів.

Все це дає можливість зробити висновок, що підвищення рівня насиченості продовольчого ринку України продукцією

птахівництва неможливо забезпечити лише за рахунок особистих підсобних господарств населення, оскільки в останніх існує певна межа насиченості поголів'я тварин і птиці [4]. Така позиція підтверджується результатами оцінок офіційної статистичної інформації щодо динаміки обсягів та структури виробництва продукції птахівництва (рис. 1).

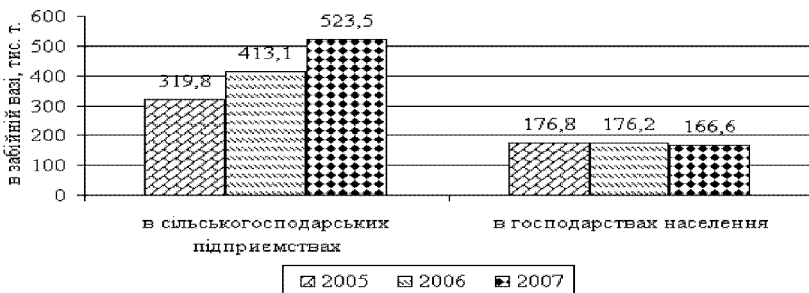

Рис. 1. Обсяги виробництва мяса птиці в країні по категоріях господарств станом на 01.01.2008 року
*За даними Держкомстату України

За результатами досліджень слід зробити висновок, що підвищення рівня насиченості продовольчого ринку України продукцією птахівництва можливо лише за рахунок великих спеціалізованих підприємств птахівничого напрямку (рис.2) і частково особистих підсобних господарств населення (рис.3).

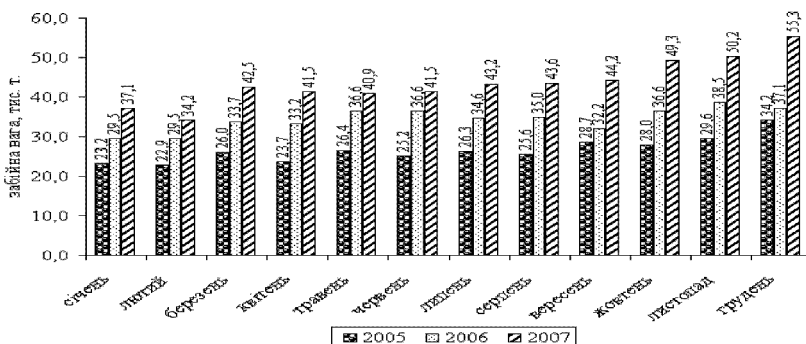

Рис. 2. Динаміка виробництва мяса птиці всіх видів в сільськогосподарських підприємствах
*За даними Держкомстату України

В процесі дослідження було виявлено залежність розвитку ринку продукції птахівництва від таких факторів : платоспроможність населення; соціально-політичні ризики; фінансово-кредитне та інвестиційне забезпечення галузі птахівництва; рівень економічного розвитку підприємства птахівничого напрямку та використання внутрішньосистемного потенціалу господарюючих структур.

Можна побачити, що розвиток ринку продукції птахівництва значною мірою залежить від використання факторів внутрішньосистемного характеру, зокрема, потужностей птахофабрик, схем реалізації продукції, сегментів ринку (рис.4). Лідерами за об'ємами реалізованої на забій птиці, за даними Асоціації «Союзу птахівників України», незмінно залишаються: Київська область – 176,4 тис. тонн, Дніпропетровська область - 114,7 тис. тонн, АР Крим – 86,8 тис. тонн, Черкаська область - 109,5 тис. тонн, Донецька область – 32,9 тис. тонн, Харківська область – 27,7 тис. тонн, Волинська область – 28,3 тис. тонн, Львівська область – 29,9 тис. тонн [5].

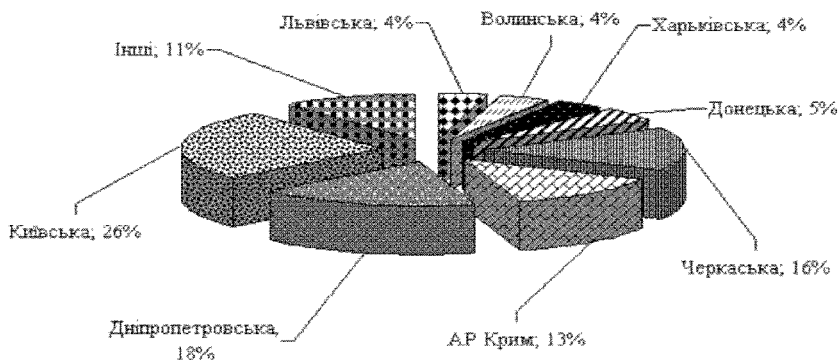

Рис. 4. Питома вага регінів за реалізацією на забій птиці всіх видів в Україні, станом на 1 січня 2008 року (жива вага, тис. т.)

* За даними Асоціації Союзу птахівників України

В результаті на душу населення виробляється 16 кг м'яса птиці, а в розвинутих країни Європи — 25 кг. До 2009 року планується довести виробництво м'яса птиці до 1 млн т у рік. Цього буде достатньо для покриття потреб внутрішнього ринку і забезпечення високого рівня споживання. Спостереження показали, що кінцева результативність птахофабрик значною мірою залежить від розвитку експортно-імпортних операцій, їх обсягів та збалансованості. Проте експорт планується розпочати лише в 2010 році.

Встановлено, що попит на продукцію птахівництва, зокрема м'ясо птиці, і її пропозиція не є стабільними в часі, а коливаються залежно від рівня доходів населення, пори року, святкових днів, можливостей насичення регіонального продовольчого ринку та дієвості місцевих органів управління.

Висновки. В процесі дослідження виявлено закономірність, яка базується на комплексному і системному підході до розвитку птахівництва та інших складових єдиного виробничого циклу – виробництва і ціни зернових, комбікормів та доходів населення, як основних споживачів продукції птахівництва. Розбалансованість зазначених елементів призвела до порушення рівноваги між попитом і пропозицією, що неминуче негативно позначилося на розвитку птахівництва.

Вважаємо, що підвищенню ефективності функціонування птахофабрик і підприємств комбікормової промисловості, як єдиної інтегрованої системи, сприятиме система заходів макро- та мікроекономічного плану, яка включає: формування інтеграційних систем корпоративного типу, реалізацію можливостей використання стратегій цінових поступок, стимулюючу фіскальну політику, пільгове програмне кредитування, економічні механізми помірної фінансової політики, механізми аграрного протекціонізму, інвестиційне забезпечення, єдину методологію ціноутворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудзінська Т. О. Основи формування ринкових відносин в галузі птахівництва / Т. О.Гудзінська // Вісник аграрної науки. — 1997. —№ 11. —С. 79-80.
2. Гуренко Т. О. Шляхи удосконалення економічного механізму формування і функціонування ринку продукції птахівництва / Т. О. Гуренко // Науковий вісник Національного аграрного університету. — 1999. — Вип. 14. — С. 346-348.
3. Гудзінська Т. О. Фактори забезпечення результативності організаційних систем / Гудзінська Т. О., Гайдамак Н. В. // Удосконалення управління соціально-економічним розвитком АПК: Зб. наук. пр. — К.: НАУ, 1996. — С. 96-98
4. Гудзінська Т. О. Механізм формування ринку продукції птахівництва в адміністративних районах / Т. О.Гудзінська // Соціально-екологічні проблеми розвитку адміністративних районів. Наук. доп. міжнародн. наук.-практ. конф. — Тернопіль. – Львів. — 1997. —С. 52-54.
5. Аналіз ринку м'яса птиці України станом на 1 січня 2008 року // Асоціація "Союз птахівників України". —К., 2008. — 14 с.

УДК 634.8:663.2+339.13

ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ – НЕВІД'ЄМНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

О.В.Короткова, здобувач

Миколаївський державний аграрний університет

За матеріалами АР Крим проведено аналіз динаміки собівартості й цін реалізації винограду. Виявлено наявні резерви й запропоновано рекомендації щодо здійснення ресурсозбереження у виноградарсько-виноробному підкомплексі регіону.

Вироблена у виноградарсько-виноробному підкомплексі України продукція (виноград, виготовлені з нього соки, вина, коньяки, шампанське) повинна бути конкурентоспроможною як на внутрішньому, та і на зовнішньому ринках. А це є практично неможливим без забезпечення зниження рівня собівартості продукції. Значення зменшення розмірів витрат на виробництво та реалізацію будь-якого виду продовольчих товарів, у тому числі і винограду (особливо – у свіжому виді) та вироблюваних з нього продуктів, в останні роки різко зросло, основними причинами чого є:

- зниження життєвого рівня українського населення, реальні доходи якого не дозволяють йому купувати свіжий виноград, соки, вина, коньяки, шампанське за занадто високими для нього цінами;
- зростання нееквівалентності обміну між сільським господарством – з одного боку і галузями промисловості, що постачають йому виробничі ресурси (паливо, техніку, обладнання, добрива та ін.), – з іншого. Постійно зростаючі ціни на споживані підприємствами ресурси викликають технічну і технологічну відсталість господарств, зменшення зацікавленості у належному розвитку виробництва, а у

підсумку – підвищення собівартості їх продукції вищими темпами, ніж ринкових цін;

- вступ України до СОТ, на ринках якої конкурентоспроможність української продукції може бути забезпечена насамперед за рахунок встановлення на неї низьких цін, тощо.

Проблема забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності продукції виноградарсько-виноробного підкомплексу, у тому числі – і необхідності зниження її затратності тим чи іншим чином розглядається в наукових працях А.М.Авідзби, А.М.Бузні, О.М.Гаркуші, В.С.Горбачова, І.Г.Матчиної, І.І. Червена, С.Г. Черемісіної та деяких інших авторів. Проте окремі її аспекти все ж залишаються не до кінця вивченими. Метою даної статті є дослідження рівня собівартості продукції вказаного підкомплексу (перш за все – винограду, що є сировиною для виготовлення винопродукції і водночас споживається у свіжому виді), виявлення існуючих тут недоліків і резервів та розробка конкретних пропозицій щодо зменшення його витратності.

В останні роки відбувається підвищення рівня собівартості виробленої продукції. На жаль, це стосується практично всіх її видів, у тому числі і винограду. У зв'язку із вказаними вище та деякими іншими причинами собівартість 1ц винограду, наприклад, в АР Крим тільки за 2000-2006рр. зросла в 4,64 раза (табл.)

Наведені дані свідчать, що середня реалізаційна ціна 1ц винограду в АР Крим за досліджений нами проміжок часу підвищилася у 4,02 раза, тобто у помітно меншій мірі. Наочне уявлення про характер змін у величинах собівартості і ціни реалізації 1ц винограду по господарствах аналізованого регіону можна одержати розглянувши рисунок 1. У результаті більш високих темпів подорожчання винограду (за собівартістю) розмір показника окупності витрат в 2006р проти 2000р зменшився на 13%.

Таблиця

Розміри собівартості і реалізаційних цін 1ц винограду та окупності витрат по сільгоспприємствах АР Крим

Показники	Роки							Індекс 2006р. до 2000р.
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Собівартість 1ц реалізованого винограду, грн	44,04	93,58	82,41	62,76	120,59	115,78	204,19	4,64
У % до попереднього року	-	212,5	88,1	76,2	192,1	96,0	176,4	-
Ціна 1ц винограду, грн	70,36	74,74	108,83	95,12	149,49	182,24	283,07	4,02
У % до попереднього року	-	106,2	145,6	87,4	157,2	121,9	155,3	-
Рівень окупності витрат*, грн	1,60	0,80	1,32	1,52	1,24	1,57	1,39	0,87
У % до попереднього року	-	50,0	165,0	115,2	81,2	126,6	88,5	-
Затрати праці на 1ц, люд.год.	8,6	18,4	16,6	10,3	16,4	11,7	19,8	-
Рівень рентабельності, %	79,5	3,8	24,5	67,3	27,3	59,7	38,6	-

*Відношення ціни до собівартості 1ц

Механізм формування і регулювання собівартості продукції має включати макроекономічні та мікроекономічні важелі ринкового впливу. Макроекономічними важелями, які регулюються державою, є формування цінової методології на продукцію, роботи і послуги у всіх галузях економіки, нормативно-правове регулювання соціально-трудових відносин, визначення механізму підтримки галузей з гіршими умовами виробництва й уповільненим оборотом капіталу. Мікроекономічними, які залежать від підприємця, слід вважати техніко-технологічні й організаційно-господарські характеристики виробництва [2].

Виробляти конкурентоспроможну як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках продукцію досліджуваного підкомплексу практично неможливо без застосування сучасних

технічних засобів та технологій, спрямованих на зниження ресурсоемності винограду та продуктів його переробки. Актуальність проблеми забезпечення ресурсозбереження в останні роки поступово зростає. Тому за кордоном широко застосовуються ресурсозберігаючі технології. Особливо це стосується до США, де сільськогосподарське виробництво не є таким високодотаційним, як в Європі.

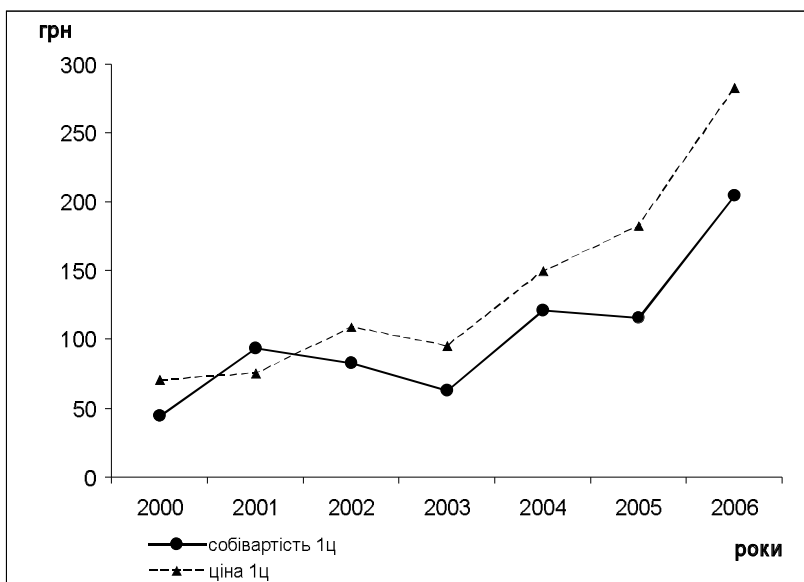

Рис.1. Динаміка собівартості та реалізаційної ціни 1ц винограду по сільгосп підприємствам АР Крим

Здешевленню виробництва вино, коньяків і шампанського певною мірою сприяє раціональна організація переробки відходів виноробства (вичавок та дріжджових осадів). На жаль, в останні роки у зв'язку з погіршенням матеріально-технічної бази винзаводів в Україні спостерігається різке зменшення обсягів переробки відходів у виноробстві. Причиною вказаного є і погіршення співвідношення між цінами на енергоносії, допоміжні матеріали, з одного боку, і готову продукцію, з ін-

шого, переробка відходів стала збитковою. Між тим, за даними Н.І. Разуваєва [5], на їх частку припадає до 20% маси винограду, що переробляється. У той же час у західних виноробних країнах з виноградних вичавок успішно виготовляють спирт - сирець (з якого виробляють міцні напої типу „граппа”, „ракія”, „марк” та ін.), натуральні фарбники (з вичавок червоних сортів), різноманітні препарати з широким спектром біологічної активності, винну кислоту. Відходи виноробства використовуються також і для кормових цілей, і в органічні добрива (після відповідного їх компостування).

До причин, що гальмують впровадження нових ресурсозберігаючих технологій як у виноградарство, так і у виноробство, належать, з одного боку, дуже високі ціни на техніку, обладнання, більшість матеріальних ресурсів, а з іншого – нестача у підприємств необхідних для цього коштів.

Пріоритетними напрями забезпечення фінансової стійкості вітчизняних суб'єктів господарювання є: удосконалення механізму компенсації відсоткової ставки за залученими довгостроковими кредитами, спрямованими на модернізацію виробництва та впровадження енергоощадних технологій; розширення бюджетного фінансування пріоритетних галузей економіки; зниження податкових ставок для суб'єктів господарювання, які впроваджують ресурсощадні та екологічно безпечні технології; проведення державної політики, спрямованої на здешевлення кредитів комерційних банків; удосконалення інформаційного забезпечення вітчизняних та іноземних інвесторів [3].

Зниженню собівартості винограду і продуктів його переробки певною мірою сприяють і розміщення виноградників переважно в неукривних регіонах, і впровадження к стійких до морозів, хвороб та шкідників сортів винограду. Слід визнати, що в останні роки у Криму частіше, ніж раніше, повторюються несприятливі за погодними умовами роки і все більше поширення знаходять хвороби і шкідники виноградних кущів. Тому у складі виноградників доцільно збільшувати частку ампелографічних сортів з підвищеною стійкістю до морозів, хво-

роб і шкідників. При цьому найбільш у увагу треба приділяти тим з них, які відрізняються підвищеним вмістом цукру, належними рівнями кислотності і урожайності та порівняно високою дегустаційною оцінкою вироблюваної винопродукції. До них насамперед належать такі сорти, як Первенець Магарача, Подарунок Магарача, Антей магарацький, Ювілейний Магарача, Аврора Магарача, Данко, Цітронний Магарача, Рісус, одержані шляхом міжгибридного схрещування. Вони сполучають в собі стійкість американських видів і якість сортів В.Вініфера.

На думку деяких науковців [1], на частку вказаної групи сортів повинно припадати 25% всіх виноградних насаджень, тобто на кожні три гектари європейських виноградників має бути 1 гектар вказаних вище сортів. Таке співвідношення класичних і нових стійких сортів сприятиме підвищенню екологічності та стійкості виноградників до стресорів біотичного і абіотичного характеру, зниженню пестицидного пресингу, що є особливо важливим для курортних зон АР Крим.

В Україні вже в найближчі роки доцільно здійснити поступовий перехід до достатньо жорсткої протизатратної політики господарювання. Однією з важливих складових останньої є нарощування потужностей діючих підприємств та покращення наявних при обмежених інвестиційних можливостях. Реалізація можливостей інтенсифікації вже існуючих виробництв дозволить значно скоротити витрати матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів на задоволення не тільки сучасних, а й майбутніх потреб суспільства.

На жаль, більшість підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу ще неготові до вирішення значної частини технічних та технологічних питань, пов'язаних із запровадженням нових енергозберігаючих технологій, а також з оптимізацією (за критерієм мінімуму) існуючих енергозатрат. Однією з причин цього є відсутність науково обґрунтованих норм витрат ресурсів в розрахунку на одиницю виробленої продукції, які вкрай необхідні підприємствам для здійснення контролю за ефективністю використання енергоресурс-

сів та порівнювання фактичних затрат з нормативними (з метою виявлення наявних недоліків і невикористаних резервів).

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні висновки, що запорукою забезпечення належного рівня конкурентоспроможності продукції виноградарсько-виноробного підкомплексу України є зниження її собівартості. Однак в останні роки відбувається її зростання (до того ж - значно більшими темпами, ніж реалізаційних цін).

Найбільш вагомими напрямками зниження собівартості винограду і продуктів його переробки є:

- запровадження сучасних засобів і технологій, які забезпечують зменшення рівня ресурсоемності виробництва. При цьому доцільно використовувати висвітлений у статті досвід розвинених країн світу;
- збільшення частки стійких до морозів, хвороб та шкідників ампелографічних сортів винограду, особливо тих, що відрізняються належними рівнями урожайності і якості ягід та забезпечують одержання винопродукції з високими дегустаційними оцінками. Поряд з класичними все більш перспективними стають і сорти, одержані шляхом міжгібридного схрещування, на частку яких в Криму має припадати 25% всіх виноградних насаджень.
- здійснення в Україні достатньо жорсткої протизатратної політики господарювання; розробка та впровадження науково обґрунтованих норм витрат ресурсів на одиницю виробленої продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кайшев В. Г. Виноградарство и виноделие России. Состояние и перспективы развития / В. Г. Кайшев, Л. А. Оганесянц //Виноделие и виноградарство. —2008.—№2.—С.4-6

2. Концепція державної політики у сфері управління якістю продукції / Розпорядження Кабінету Міністрів України №2000-р від 31.03.04

3. Приймак І. І. Стратегія забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання в економіці України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 „Економіка та управління національним господарством“ / І. І. Приймак.—Львів, 2007.—20с.

4. Разуваев Н. И. Комплексная переработка вторичных продуктов виноделия / Н. И. Разуваев.—М.: Пищевая промышленность, 1975.—168с.

СУЧАСНИЙ СТАН СИРОВИННОЇ БАЗИ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

І.В.Білоус, молодший науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут виноградарства
і виробництва ім. В.Є.Таїрова» УААН

За результатами аналізу основних показників стану сировинної бази виноградарсько-виноробного підкомплексу України було визначено тенденції розвитку виноградарства, зазначено основні напрямки стабілізації, підвищення конкурентоспроможності і економічної ефективності цієї галузі.

Вступ. Актуальність науково-прикладного опрацювання проблеми визначення сучасного стану сировинної бази виноградарсько-виноробного підкомплексу України зумовлена тим, що виноградарство є однією з найважливіших галузей її агропромислового комплексу. Для визначення основних шляхів підвищення конкурентоспроможності та ефективності використання своєї галузі необхідно проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку виноградарства в Україні. Окрім необхідності стабілізації та формування подальшого стійкого розвитку виноградарства і виноробства України на перспективу, на сьогодні важливим є також виведення цієї галузі на міжнародний рівень, особливо в умовах приєднання до СОТ та інтеграційних устремлень до світового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і виділення невиділених раніше частин. До проблеми визначення сучасного стану сировинної бази виноградарсько-виноробного підкомплексу України зверталися І.Г.Матчина, Б.В.Буркинський, А.Н.Бузні, А.А.Панасик, Л.А.Оганесянц, О.Д.Лянний, Я.С.Спектор та інші вчені. Але поки ще незадовільний стан цієї галузі та інтенсивне просування до світового економічного простору вимагає її постійного наукового супроводу.

Формулювання цілей статті (постанова завдання). Мета проведеного дослідження полягає у визначенні стану виноградарства України та шляхів подальшого розвитку цієї галузі, орієнтованої на збільшення обсягів виробництва продукції виноградарства, підвищення її конкурентоспроможності та економічної ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для України, а особливо для її південних областей та Закарпаття, виноградарство є надзвичайно важливою галуззю, яка здатна приносити значні прибутки. Але аналіз сучасного стану та тенденції розвитку галузі показує, що протягом багатьох років у виноградарстві України зберігається небезпечна тенденція занепаду. Це засвідчує скорочення площі насаджень, зменшення їх урожайності та обсягів валового збору, що характерне для всіх областей промислового виноградарства.

На рис. 1 представлено динаміку площі виноградників України, починаючи з 1971 року до теперішнього часу. Аналіз показує, що площа виноградників України, як за всіма категоріями господарств, так і сільськогосподарських підприємств зокрема, питома вага яких складає **86%**, постійно скорочується (в середньому на **2,5%** щорічно).

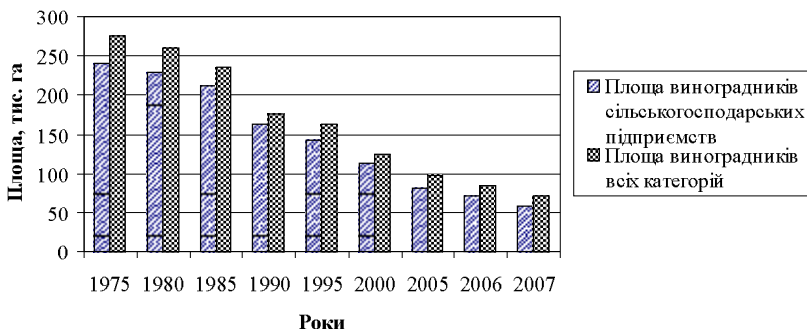

Рис. 1 Динаміка площі виноградників в Україні

Станом на **1.01.2008** р. площа плодоносних виноградників в Україні за всіма категоріями господарств становить **71,2**

тис. га, або **76,3%** від загального обсягу площі виноградників, а стосовно сільськогосподарських підприємств – відповідно **58,5 тис. га та 73,0%**. На рис. 2 визначено, що площі плодоносних виноградників в Україні також мають тенденцію до зменшення, хоча скорочуються вони дещо повільніше – в середньому на **2%** щорічно. Пояснюється така невідповідність тим, що має місце зменшення площі молодих насаджень через скорочення обсягів закладання нових виноградників.

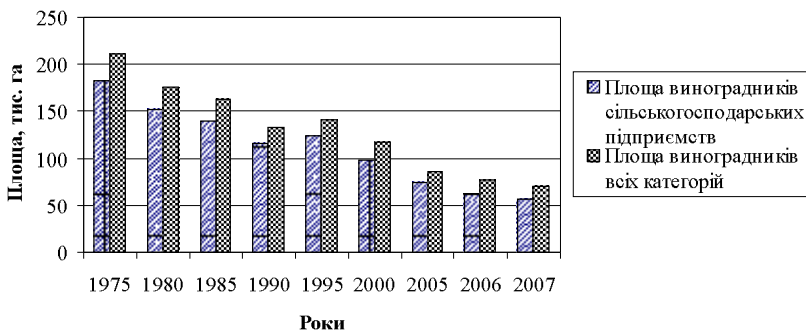

Рис. 2. Площа плодоносних виноградників в Україні

За останні **17 років** (роки незалежності) розкорчування виноградників завжди перевищувало закладання (рис. 3,4), особливо високий індекс вибуття площі виноградників спостерігався в період **1995-2000 рр.**, коли розкорчування в середньому **9,7 тис. га за рік**, а закладання молодих виноградників – лише **1,6 тис. га**. У **2007 році** розкорчування виноградників та закладених вирівнялись, що є позитивним моментом та дає надію на збереження зростаючої динаміки закладання молодих насаджень. Площа молодих посадок в Україні становила на **1.01.2008 р. 21,6 тис. га**, тобто **30,0%** від загальної площі.

Тенденція скорочення площі виноградників притаманна практично всім регіонам України. У теперішній час **97,7%** виноградників України зосереджено в п'яти областях: Одеській, Херсонській, Миколаївській, Закарпатській, Запорізькій та АР Крим. Таблиця 1 відображає динаміку скорочення площі виноградників всіх виноградарських регіонів України.

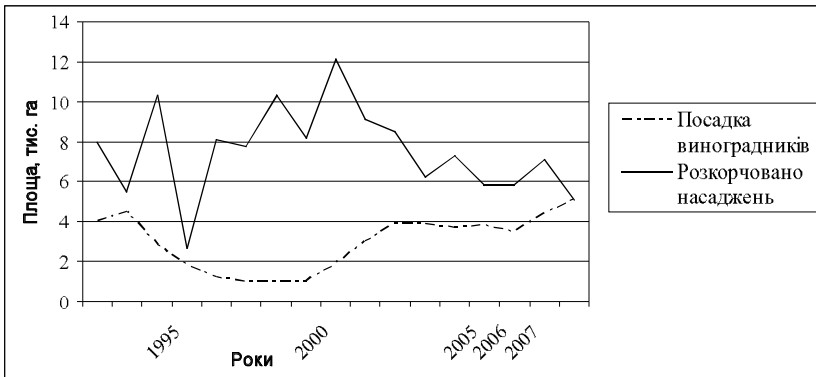

Рис. 3. Площі закладки та розкорчовування виноградних насаджень в Україні

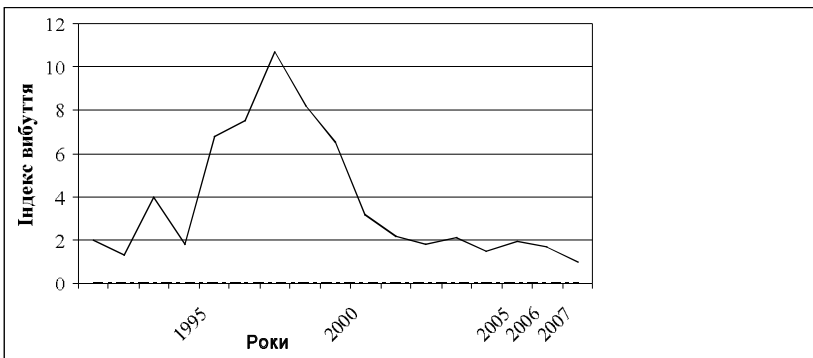

Рис. 4. Співвідношення площі корчування та закладання виноградників в Україні

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що порівняно з 1971 р. площа насаджень винограду в Україні скоротилась в 2,7 раза і становить на початок 2008 р. 93,3 тис. га., в т.ч. у сільськогосподарських підприємствах 80,1 тис. га нових насаджень, а розкорчовано 98,0 тис. га, тобто на кожний гектар нових посадок припадає майже 1,63 га насаджень, що виключаються з господарського обігу.

Водночас зазначимо, що в багатьох виноградарських підприємствах експлуатуються насадження віком більше 20 ро-

ків і зовсім відсутні молоді виноградники. Саме ця обставина обумовить найближчими роками зменшення площі плодоносних насаджень та збереження негативної тенденції у їх відтворенні, бо щорічне вибуття старих насаджень внаслідок фізичного та морального зносу буде значно перевищувати площі, які будуть вступати у плодоносний вік.

Таблиця 1

Площа виноградних насаджень по регіонах України (сільськогосподарські підприємства), тис. га

Області	В середньому за рік									2007 в % до 1971
	1971- 1975	1976- 1982	1981- 1985	1986- 1990	1991- 1995	1996- 2000	2001- 2005	2006	2007	
Україна	238,9	230,0	213,9	162,8	146,7	113,8	87,5	80,1	80,1	33,4
В т. ч. АР Крим	106,6	88,7	85,6	67,5	63,3	51,9	39,8	32,2	30,7	28,8
Одеська	80,9	78,7	71,4	53,5	50,4	45,6	34,3	31,6	33,1	40,9
Херсонська	18,6	25,0	25,4	19,5	19,4	15,9	7,2	6,4	5,9	31,7
Миколаївська	16,3	17,2	16,2	14,0	13,7	11,2	7,9	7,0	7,4	45,4
Закарпатська	9,4	11,6	10,5	6,9	6,8	5,3	3,4	2,7	2,6	27,7
Запорізька	3,7	3,7	3,9	1,8	1,7	1,2	0,3	0,3	0,3	8,1

Основними причинами скорочення площі виноградних насаджень в різні періоди часу можна вважати наступні:

- масове закладання виноградників без урахування екологічних факторів (1965 – 1984 рр.);
- антиалкогольна кампанія (1985 – 1988 рр.);
- загальна криза економіки України (1989 – 2007 рр.) [1].

Серед світових виробників винограду за площею виноградних насаджень на 1.01.2008 р. Україна заходиться на 20 місці (1,2 % всієї площі виноградників у світі), серед європейських – на 10 місці (2,4%), серед країн СНД – на третьому (13,3%). Її конкурентами є, в першу чергу, Італія, Франція, Німеччина, Греція, Португалія, Румунія, Угорщина, а серед країн СНД – Молдова та Узбекистан [1, 5, 6, 7].

Поряд зі скороченням площі насаджень одним з основних чинників спаду виробництва винограду стала низька та не-

стабільна за роками врожайність. Найбільш висока врожайність за досліджуваний період мала місце в 1982 році – 67,0 ц/га, а найнижча у 1988 році – 24,0 ц/га, середньорічна врожайність за період дослідження становила 34,0 ц/га, тоді як середня врожайність в країнах – світових лідерах виробництва винограду досягає 100,0-120,0 ц/га.

Характер зміни врожайності по рокам практично ідентичний для всіх виноградарських регіонів України (табл. 2), так само, як і низький її рівень.

Таблиця 2

Динаміка врожайності виноградних насаджень по областях України (сільськогосподарські підприємства), ц/га

Області	В середньому за рік									2007 р. в % до 1971- 1975рр.
	1971- 1975	1976- 1980	1981- 1985	1986- 1990	1991- 1995	1996- 2000	2001- 2005	2006	2007	
Україна	44,8	43,2	48,1	48,4	33,8	26,0	33,5	24,4	40,1	89,5
В т.ч. АР Крим	49,6	43,0	55,7	52,8	33,3	26,2	33,1	20,4	44,1	88,9
Закарпатська	30,8	29,6	26,9	34,4	29,4	13,7	20,1	11,7	10,4	33,8
Запорізька	36,0	21,8	29,3	27,3	21,1	6,1	4,9	0,3	6,3	17,5
Миколаївська	29,8	44,6	48,7	52,8	37,0	32,7	50,2	41,4	54,4	182,5
Одеська	44,3	40,4	43,9	46,4	35,3	26,5	30,1	27,9	34,3	77,4
Херсонська	33,1	34,1	50,2	41,5	30,3	24,4	46,8	17,3	54,1	163,4

Низький рівень врожайності виноградних насаджень в Україні обумовлюється цілою низкою причин:

- неоптимальне розміщення виноградних насаджень;
- нераціональний сортовий склад;
- недостатня увага до питань клонової та фітосанітарної селекції;
- поганий агротехнічний стан виноградників;
- високий рівень зрідженості [3].

Починаючи з 1971 року, валові збори винограду, на жаль, також мають тенденцію до зниження (табл. 3) – зменшення обсягів виробництва винограду в Україні обумовлено як скороченням площ виноградників, так і зниженням врожайності та продуктивності насаджень.

Серед світових лідерів по валовим зборам винограду Україна посідає 27 місце у світі (0,6% світового виробництва винограду), серед європейських країн – 11 місце (1,14%), серед країн СНД – третє (14,3%) [5,6,7].

Таблиця 3

Динаміка валового збору винограду по областях України (сільськогосподарські підприємства), тис. т

Області	В середньому за рік									2007р. в % до 1971- 1975рр.
	1971- 1975	1976- 1980	1981- 1985	1986- 1990	1991- 1995	1996- 2000	2001- 2005	2006	2007	
Україна	802,8	652,4	737,5	607,1	423,2	264,9	248,5	154,8	234,4	29,2
В т.ч. АР Крим	400,7	274,0	310,4	281,7	173,1	115,7	105,6	57,1	114,0	28,5
Закарпатська	36,0	23,1	20,1	18,3	14,0	5,9	5,5	2,5	2,1	5,8
Запорізька	10,6	5,5	9,1	3,8	2,3	0,4	0,1	-	0,1	0,9
Миколаївська	29,7	44,9	62,1	44,5	36,1	24,5	28,1	19,9	24,0	80,8
Одеська	289,7	255,0	241,1	206,9	150,7	98,9	86,3	69,1	80,6	27,8
Херсонська	36,1	47,6	93,9	52,1	46,0	19,3	22,7	6,0	13,4	37,1

Висновки. На сьогодні виноградарська галузь України характеризується істотним зменшенням площ насаджень і зниженням їх продуктивності, яке до того ж супроводжується загальним падінням ефективності виробництва винограду і продуктів його переробки при відносному рості попиту населення на них.

Ураховуючи необхідність стабілізації та подальшого розвитку виноградарства, в Україні, відповідно до Закону України «Про виноград і виноградне вино» Міністерством аграрної політики України у 2008 році було розроблено концепцію розвитку галузі на підставі результатів наукових досліджень, проведених у Національному науковому центрі «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.С.Таїрова» та Національному інституті винограду і вина «Магарач». Метою цієї концепції є формування стійкого розвитку виноградарства і виноробства України на перспективу, орієнтованого на збільшення обсягів виробництва продукції виноградарства, підвищення її конкурентоспроможності та економічної ефективності.

Для насичення внутрішнього ринку конкурентоспроможними продуктами виноградарства та розширення їх експорту концепцією передбачається:

- розширити площу виноградників у сільськогосподарських підприємствах у **2010** році до **115** тис. га і у **2015** році – відповідно до **145** тис. га;
- збільшити валовий збір винограду в **2010** році до **523** тис. т і у **2015** році – до **902** тис. т;
- здійснити позитивні структурні зрушення у виробництві продукції за рахунок розширення в загальному її обсязі частки сільськогосподарських підприємств з **57%** (2004р.) до **78%** (2010р.) і **88%** (2015р.);
- щорічно закладати нові виноградні насадження у сільськогосподарських підприємствах на площі **5-10** тис. га [2].

Запропоновані прогнози розрахунки виробництва продукції виноградарства базуються на результатах аналізу кон'юнктури ринку, основних тенденцій і факторів розвитку цієї галузі, врахування можливих змін площі насаджень, їх продуктивності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матчина И. Г. Экономика виноделия / И. Г. Матчина, А. Н. Бузни — Симферополь : Таврида, 2003. — 256 с.
2. Матчина И. Г. Обоснование прогноза развития виноградарства и виноделия Украины до 2015 года: [міжвідомчий тематичний науковий збірник «Виноградарство і виноробство» / голова ред. кол. Власов В.] — Одесса: Optimum, 2007. — Вып. 44. — С. 76—85.
3. Буркинский Б. В. Экономические проблемы виноградарства и виноделия: монография / Б. В. Буркинский. — Одесса: Иститут проблем рынка и экономика-экологических исследований НАН Украины, 2007. — 216 с.
4. Зубець М. В. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / М. В. Зубець. — К.: Аграрна наука, 2004. — 844 с.
5. Панасик А. Л. Мировое производство винограда и вина / А. Л. Панасюк // Виноделие и виноградарство. — 2003. — № 1. — С. 12—13.
6. Оганесянц Л. А. Мировое производство и потребление вина в 2006 г. Предварительная оценка / Л. А. Оганесянц, А. Л. Панасюк // Виноделие и виноградарство. — 2007. — № 2. — С. 6—7.
7. World economics viticultural data: (annual report of international organization of grape and wine 2007) [електронний ресурс]: <http://www.oiv.org>.

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ

Д.С.Фіщенко, студентка

Науковий керівник: д.е.н., професор І.І.Червен

Миколаївський державний аграрний університет

Досліджено сутність поняття трудового потенціалу та особливості його трактування. Описано критерії визначення складових характеристик поняття.

Постановка проблеми. Реформування економіки України у напрямку до ринкової робить надзвичайно актуальним питання сутності трудового потенціалу, проблему його формування та використання, а відтак формування і вдосконалення механізмів ринку праці. Наразі досить важливим стає вивчення методологічних і теоретичних положень концепції “трудовий потенціал”. Певною мірою ці питання відображено в науковій літературі. Поняття трудового потенціалу нерозривно пов’язано з поняттям трудових ресурсів. Чи є воно складовою поняття трудових ресурсів, чи можна трудовий потенціал відокремити від людини? Чи можна взагалі стверджувати, що людина, як учасник трудового процесу, в силу особливих характеристик може і не мати потенціалу зовсім?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін “потенціал” введено в науковий обіг 10 – 15 років тому. Загалом, термін “потенціал” окреслює засоби, джерела, які можуть бути використані, а також можливості окремої особи, групи осіб, суспільства в інтересах вирішення певних ситуаційних проблем. Його трактування означає наявність у кого-небудь (окремо узятій людини, первинного трудового колективу, суспільства в цілому) схованих, що ще не виявили себе, можливостей чи здібностей у відповідних сферах життєдіяльності. Він є узагальнюючим показником процесу становлення і розвитку трудових ресурсів у їх діяльності. Тому поряд із поняттям “трудові ресурси”, що містило в собі кількісний вимір, почало вживатися поняття “трудовий потенціал”. Причому різні автори вкладають у нього різний зміст [4].

У літературних джерелах, зокрема у працях таких науковців, як Маслова І., Котляра А., Іванова Р., Пірожкова С. трудовий потенціал розглядається як узагальнююча характеристика міри (кількості) та якості сукупних можливостей до праці працездатного населення по участі в суспільній діяльності, інші (Коров'яківська Н., Скаржинський М.) — зводять трудовий потенціал до потенціалу самої праці, зв'язуючи його з сукупним робітником. Оскільки трудовий потенціал людини є частиною його потенціалу як особистості, то по відношенню до індивідууму трудовий потенціал – це частина потенціалу людини, яка формується на основі природних здібностей, освіти, виховання і життєвого досвіду [3].

Постановка завдання. Метою данної статті є з'ясувати сутність і особливості трудового потенціалу, а також дати відповіді на поставлені питання.

Результати досліджень. Аналізуючи наведені визначення, ми пропонуємо і таке трактування трудового потенціалу, як можливості і здібності людини, окремих груп і суспільства в цілому, які вона використовує, в тому числі і для здійснення її удосконалення трудової діяльності, істотно поліпшуючи її ефективність. Тому ми підтримуємо твердження, що трудовий потенціал виступає інтегральною оцінкою кількісних і якісних характеристик економічно активного населення. Отже трудовий потенціал нерозривно пов'язаний із трудовими ресурсами. Його можна оцінити як трудові ресурси в якісному вимірі. Він включає здоров'я, освіти, працездатність, професіоналізм, творчий потенціал, активність, ресурси робочого часу, організованість. Залежно від розподілу трудових ресурсів у цьому аспекті можливості людських ресурсів, як фактора економічного розвитку, можуть бути більшими або меншими. Такий підхід дозволяє вивчати трудовий потенціал суспільства, території, підприємства і розуміти його як важливий елемент продуктивних сил.

Для оцінки якісного виміру трудових ресурсів можна використовувати критерії чи компоненти трудового потенціалу. Це характеристики, що притаманні трудовим ресурсам і виражають їх спроможність до праці. Компоненти трудового потенціалу повинні характеризувати:

- психофізіологічні можливості участі у суспільно корисній діяльності;
- можливості нормальних соціальних контактів;
- здатність до генерації нових ідей, методів, образів, понять;
- раціональність поведіння;
- наявність знань і навичок, необхідних для виконання визначених обов'язків і видів робіт;
- пропозицію на ринку праці.

Наведеним аспектам відповідають такі компоненти (чи критерії) трудового потенціалу: здоров'я, моральність і вміння працювати в колективі, творчий потенціал, активність, організованість і асертивність (тобто гармонійне поєднання властивостей особистості), освіта, професіоналізм, ресурси робочого часу.

Досліджуючи компоненти трудового потенціалу, було проведено групування його характеристик відповідно до здібностей, які вони описують (табл.).

Показники, що характеризують ці компоненти, можуть відноситись як до окремої людини, так і до різних колективів. Можливості людей зі здійснення в процесі суспільно корисної діяльності широкого комплексу функцій (виробничих, організаційно – управлінських, суспільно – політичних та ін.) визначаються такими якостями людини (так і трудових ресурсів) як:

- специфічного (трудового) ресурсу і основи виробництва (якостями індивіда як частини населення);
- головної продуктивної сили і суб'єкта виробничих відносин (якостями індивіда як працівника – носія здатності до праці, творця матеріальних і духовних благ);
- члена суспільства (якості індивіда як особистості, котра соціально формується, члена асоціації трудящих, учасника управління державними справами).

Як вже зазначалось, трудовий потенціал є інтегральною оцінкою властивостей людини-учасника трудового процесу. Трудовий потенціал ми не виміряємо кількісно, про це поняття ми говоримо, пояснюючи його якісно. Проте, трудовий потенціал характеризує приховані, які ще, можливо, себе не виявили, можливості. Враховуючи це, не можна стверджувати, що окремо взятий працівник чи трудовий колектив не має по-

тенціалу чи не є “потенційно придатним”. Потенціал не можна відділити чи відокремити від людини. Можна не мати достатньої кількості знань, не мати навичок у тій чи іншій діяльності, бути недосвідченим, проте не можна не мати потенціалу. В такому випадку буде йти мова про те, що людина не розкрила себе, не застосувала належним чином приховані властивості, здатності до того чи іншого. Щодо трудового потенціалу окремих трудових колективів, то в такому випадку досить часто має місце так званий “синергічний ефект”. Це явище пояснює сукупні властивості, притаманні колективу, групі людей, коли потенціал (так і трудовий потенціал) окремої людини, так би мовити, збільшується якісно і, таким чином, збільшується загальний потенціал групи, колективу, що знаходить своє вираження у підвищенні продуктивності праці, її ефективності. Синергічний ефект можна пояснити як “ $2+2=5$ ”, коли тільки від того, що декілька людей (а не один) вирішують одне і те саме завдання, шанси на позитивний результат зростають і вони отримують більше варіантів його розв’язку. Ще один позитивний момент у тому, що в такий спосіб трудовий потенціал людини-учасника трудового процесу розкривається більшою мірою.

Таблиця

Характеристика компонентів трудового потенціалу людини

Компонент трудового потенціалу	Характерні властивості
Інтелектуальні здібності	Здатність аналізувати, швидке засвоєння великих інформаційних масивів, логіка, творчість та оригінальність мислення, здатність синтезувати, узагальнювати, продукувати нові ідеї.
Емоційна зрілість	Чесність, адекватність у сприйнятті і поведженні, об’єктивна оцінка власних можливостей, врівноваженість, незалежність поглядів, можливість протидіяти пресингу.
Особисті якості	Почуття власної гідності, ініціативність, ділова етика.
Контактність	Вміння встановлювати контакти, оцінювати та передбачати людські реакції, здатність входити в довіру, вміння слухати, переконувати, навчати та заохочувати.
Фізичні якості	Вміння адаптуватись до роботи у інших соціально-психологічних умовах, здатність витримувати певні інтелектуальні і фізичні навантаження, стрес.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що поняття трудового потенціалу є складовою категорії трудових ресурсів. Воно характеризує усю сукупність властивостей, навичок, здібностей людини як учасника трудового процесу. Не можна стверджувати, що окрема людина не має потенціалу, якщо вона недостатньо досвідчена у тій чи іншій справі, як і не можна стверджувати, що окремих працівників не має трудового потенціалу, якщо він до того часу ще певним чином себе не проявив. Це поняття є невіддільним від людини, тому трудовий потенціал не можна відокремити від трудових ресурсів. Тому, сьогодні досить часто цю категорію ототожнюють із категорією трудових ресурсів. Загалом різноманітність прояву категорії “трудова потенція” свідчить про багатогранність сутності поняття “потенціал”, без з’ясування якого неможливо достеменно визначити природу якості трудового потенціалу. Питання дослідження цієї категорії в подальшому стає більш актуальним в сучасних умовах. Саме тому концепція трудового потенціалу потребує подальшого дослідження і вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України “Про основні напрямки розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року”. — К., 03.08.99 р. — № 958/99.
2. Маслова И. Трудовой потенциал: методические вопросы социально-экономической характеристики / Маслова И. // Тезисы докладов Всесоюзной научно-практической конференции “Трудовой потенциал общества”. Т. 2, ч. 1. — М., 2007.
3. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов / Генкин Б.М. — М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА М, 2007.
4. Баб’як Г.З. Історії географічного та соціально-економічного вивчення поняття “трудова потенція” / Баб’як Г., Файфура В., Шушпанов Д. // Урядовий кур’єр. — 2007. — № 4.
5. Соціально-трудова потенція: теорія і практика. Частина 1 / За ред. Долішнього М.І., Злупка С.М. — К.: Наукова думка, 2006. — 302с.

РОЛЬ І МІСЦЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

А.Д.Корягіна, аспірант

Державний агроєкологічний університет, м. Житомир

У статті розглянуто основні питання щодо ролі та стану сільськогосподарських виробничих кооперативів з врахуванням динамізму структурних перетворень, які відбуваються в аграрному секторі.

Постановка проблеми. Докорінні аграрні перетворення, що супроводжують ринкову трансформацію аграрного сектора національної економіки, спрямовані на підвищення його результативності, ефективності та конкурентоспроможності. Одним з результатів аграрної реформи є виникнення підприємств різних організаційно-правових форм. Однак в ситуації, коли ще значна частина сільськогосподарських формувань знаходиться в процесі кардинальних змін відносин власності, організації виробництва, системи управління тощо, принципово важливо зберегти існуючі майнові комплекси, виробничу та соціальну інфраструктуру, сівозміни, кваліфіковані кадри тощо. За таких умов організаційно-правовою формою підприємства, що, з одного боку, зберігає переваги великомасштабного виробництва, а з іншого – є адекватною завданням ринкової трансформації, виступають сільськогосподарські виробничі кооперативи.

Стан вивчення проблеми. Вагомий внесок в розвиток теоретичних засад проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації внесли класики кооперативної думки – М.Туган-Барановський, О.Чаянов, М.Кондратьєв, Б.Мартос, І.Ємельянов, О.Анциферов. На сучасному етапі у цьому науковому напрямі плідно працюють вітчизняні економісти-аграрники П.Березівський, Ф.Горбонос, В.Зіновчук, О.Крисальний, М.Малік, В.Месель-Веселяк, О.Могильний, А.Молдаван, О.Онищенко, Н.Павленчик, Ю.Ушкаренко,

І.Червен, Г.Черевко, юристи-аграрники В.Семчик, Н.Титова та ін. Проте далеко не всі теоретичні та прикладні проблеми розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів вивчено достатньою мірою. Окремі питання щодо ролі та стану сільськогосподарських виробничих кооперативів потребують уточнення, також слід враховувати динамізм структурних перетворень, які відбуваються в аграрному секторі і орієнтують його на роботу в конкурентному середовищі. Все це визначає актуальність даної проблеми та зумовлює необхідність проведення даного дослідження.

Завдання і методика досліджень. Дослідження присвячене теоретико-методологічному обґрунтуванню та розробці практичних рекомендацій щодо організаційно-економічних засад ефективного функціонування виробничих кооперативів в сільському господарстві перехідного періоду.

У процесі дослідження використано загальнонаукові методи: індукції і дедукції, узагальнення, системного аналізу явищ, що вивчаються, синтезу, як прогнозування перспективи вирішення проблеми. Щодо спеціальних методів економічного дослідження, при здійсненні оцінки стану сільськогосподарських виробничих кооперативів в умовах ринкової трансформації аграрного сектора застосовувався метод порівняння та спостереження, для наочного відображення одержаних результатів – табличний і графічний, для обґрунтування економічної ефективності функціонування останніх – розрахунково-конструктивний метод.

Для теоретичного узагальнення існуючих підходів до вирішення проблеми використано абстрактно-логічний метод. За допомогою статистично-економічного методу проаналізовано основні показники динаміки виробничих кооперативів. Також у даній статі відображено матеріали статистичних звітів Головного управління статистики у Житомирській області.

Результати досліджень. Сучасний розвиток виробничої кооперації в Україні представлений двома рівнями: первин-

ним та у формі виробничого кооперативу. Перший являє собою просту співпрацю виробників сільськогосподарської продукції у формі різнобічної допомоги технікою, обладнанням, трудовими ресурсами під час обробітку ґрунту, збору врожаю, збуту продукції тощо. Іншим рівнем розвитку виробничої кооперації в Україні є виробничий кооператив. У Законі України “Про кооперацію” під терміном “виробничий кооператив” розуміється кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку [6].

Крім цього, виробничий кооператив, як і будь-яке підприємство в Україні, вимагає юридичної реєстрації, його діяльність є не що інше, як підприємництво, спрямоване на одержання прибутку, чого вимагають умови товарного виробництва. Проте, метою діяльності кооперативу є «не добування найбільшого прибутку на витрачений капітал, а навпаки, збільшення через спільне господарювання трудового доходу своїх членів або зменшення їхніх видатків», тобто, «не найбільший прибуток, а найбільший добробут членів кооперативу» [1].

У фазі активізації аграрної реформи, що почалася в 1999 р., сільськогосподарські виробничі кооперативи виявилися найрозповсюдженішою організаційно-правовою формою новостворених сільськогосподарських формувань (близько 25% усіх реформованих підприємств). Це пояснюється в першу чергу їх прагненням зберегти цілісні майнові комплекси, виробничу та соціальну інфраструктури, кваліфіковані кадри, науково обґрунтовані сівозміни, а також здатністю використовувати переваги великомасштабного виробництва [1]. Але, доводиться визнати, що, незважаючи на всі переваги цієї форми організації виробництва і праці, кількість кооперативів в аграрній сфері економіки України не зростає, а навпаки, зменшується (табл. 1).

Так, у 2004 р. в Житомирській області функціонувало 52 сільськогосподарські виробничі кооперативи, які мали пло-

щу сільськогосподарських угідь 55,2 тис. га, із якої 46,8 тис. га було під ріллею. У 2006 р. спостерігаються наступні зміни: загальна кількість виробничих кооперативів зменшилася до 34, площа сільськогосподарських угідь до 34,1 тис. га, з яких рілля – 28,9 тис. га. Щодо середньорічної чисельності працюючих, то цей показник у 2006 р. порівняно з 2004 р. також зменшився і становив 4172 і 2222 осіб відповідно (табл. 2).

Таблиця 1

Кількість діючих підприємств різних організаційно-правових форм в Україні

Організаційно-правові форми підприємств	Роки			2006 р. +/- до 2004 р.
	2004 р.	2005 р.	2006 р.	
Всього підприємств	58575	57877	57858	- 717
Господарські товариства	8172	7900	7545	- 627
Приватні підприємства	4054	4123	4112	- 58
Виробничі кооперативи	1727	1521	1373	- 354
Фермерські господарства	42533	42447	42932	+ 399
Державні підприємства	395	386	371	- 24
Підприємства інших форм господарювання	1694	1500	1525	- 169

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Виробничі кооперативи, як правонаступники колишніх КСП, на початковому етапі свого існування зберегли майнову базу краще за підприємства інших організаційних форм, проте вони значно поступаються останнім якісним складом своїх активів [1]. Отже беручи до уваги цей факт та несприятливий вплив негативних явищ, які мають місце в аграрному секторі сьогодення, можна пояснити відносно низьку результативність господарської діяльності виробничих кооперативів (табл. 3).

Економічний розвиток сільськогосподарських виробничих кооперативів та їх місце в аграрному секторі нашої країни знаходиться в прямій залежності від їх ефективного функціонування. Однак, як свідчать вище наведені цифри, ефек-

тивність цієї організаційно-правової форми господарювання є на низькому рівні, особливо в тваринництві.

Таблиця 2

Основні показники роботи сільськогосподарських виробничих кооперативів в Житомирській області

Показники	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів – всього, одиниць	52	49	34
Площа сільськогосподарських угідь, тис га	55,2	54,8	34,1
з них: рілля	46,8	44,6	28,9
сіножаті	3,2	3,5	1,3
пасовищ	4,2	5,8	3,4
Середньорічна вартість активів (залишок на кінець року), тис. грн	217163,1	167077,1	113027,3
Середньорічна кількість штатних працівників у сільськогосподарському виробництві, осіб (зайнятих в с/г виробництві)	4172	3451	2222
Виробництво продукції рослинництва – всього, ц	х	х	х
у тому числі: зерно	468080	392483	252500
цукрові буряки	291147	142071	147063
картопля	2874	554	521
овочі відкритого ґрунту	436	25	-
Виробництво продукції тваринництва – всього, ц	х	х	х
у тому числі: молоко	105700	108538	83123
м`ясо ВРХ	12319	12679	10692
м`ясо свиней			

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Висновки. Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що скрутний економічний стан та невисоку результативність сільськогосподарських виробничих кооперативів перш за все слід пов'язувати з вадами, які успадкувала ця форма підприємництва від колишньої системи колективного господарювання та певними негативними наслідками аграрної реформи. Можна зробити висновок, що в процесі реформування відбулися в основному формальні зміни та пристосу-

вання до зовнішніх факторів, а не цілеспрямовані, заздалегідь визначені дії. Це не дало змогу новим формуванням аграрного сектора подолати недоліки системи колективного господарювання та виявити себе конкурентоспроможними.

Таблиця 3

Фінансові результати діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів в Житомирській області

Показник	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів – всього, одиниць	52	49	34
Прибуток, тис. грн	138,9	2348,0	-
Збиток, тис. грн	-	-	502,7
Рентабельність, %	0,4	5,5	-1,2
Прибуток (збиток) від реалізації, тис. грн:	х	х	х
зернових	3042,6	984,0	-383,0
цукрових буряків	-629,1	-998,7	-877,0
картоплі	-21,7	-27,4	-1,7
овочів	-0,3	-0,1	-0,2
ВРХ	-3369,3	-719,3	-4535,0
свиней	-178,3	749,2	-694,0
молока	-499,3	1248,7	-829,2

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Проте, виробничі кооперативи мають значну питому вагу в загальному виробництві сільськогосподарської продукції, площі земельних угідь та достатньо забезпечені основними засобами. Крім цього, вони сприяють працевлаштуванню населення та виконують важливі соціальні функції не властиві підприємствам інших організаційно-правових форм, компенсуючи певним чином несприятливі наслідки докорінних перетворень аграрного сектора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурачек І.В. Розвиток виробничих кооперативів в сільському господарстві перехідного періоду: автореф. канд. дис. / І.В. Бурачек — К., 2005.
2. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / Витанович І. — Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964.

3. Гончаренко В.В. Кооперативні організації: економічна природа і проблеми відродження в Україні / Гончаренко В.В. — К., 1993.
4. Горбонос Ф.В. Кооперація: методологічні і методичні основи / Горбонос Ф.В. — Львів: Львівський ДАУ, 2003.
5. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. — 2-е вид., доп. і перероб. / Зіновчук В.В. — К.: Логос, 2001
6. Про кооперацію: Закон України // Економіка АПК. — 2003. — №9.
7. Булуй О.Г. Проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської кооперації в Житомирській області / О.Г.Булуй // Агроінком. — 2000. — №2.
8. Скальський В.В. Статистичне спостереження у сільському господарстві в умовах реформування / В.В.Скальський // Економіка АПК. — 2002. — №7.
9. Українська кооперація: Історичні та соціально-економічні аспекти (збірник статей). Т. 1. — Львів, 1998.
10. Чаянов А.В. Краткий курс кооперации / Чаянов А.В. — М.: Кооперативное издательство, 1925.
11. Шаарс М.А. Кооперативи: принципи і практика / Шаарс М.А. / Пер. з англ. — К.: ВОКА, 1994.

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА СТАН ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

І.В.Коваленко, аспірант

Херсонський державний аграрний університет

У статті наведено результати дослідження сучасного стану і проблем інвестиційного забезпечення та розвитку олійно-жирового підкомплексу переробної галузі національного АПК; визначено перспективи їх подальшого функціонування.

Постановка проблеми. Олійно-жировий підкомплекс на сьогоднішній день є одним з найбільш розвинутих серед підкомплексів агропромислового комплексу України. Його підприємства є рентабельними та доходними. Це викликає підвищений інтерес як вітчизняних, так і іноземних інвесторів до його функціонування та розвитку.

Стан вивчення проблеми. Питання організації та ефективності функціонування олійно-жирових підприємств, формування ринку олійно-жирової продукції та його державного регулювання висвітлено у працях П.Т.Саблука, В.Я.Месель-Веселяка, М.Й.Маліка, П.М.Макаренка, О.М.Шпичака та інших видатних вчених економістів-аграрників.

Разом з тим проблеми інвестиційного забезпечення олійно-жирових підприємств, врахування їх регіональних особливостей та факторів, джерел та напрямів досліджено недостатньо. Це зумовило актуальність обраного напрямку дослідження.

Завдання та методика дослідження полягає в необхідності визначення перспектив подальшого розвитку переробних підприємств олійно-жирового підкомплексу на основі їх ефективного інноваційно-інвестиційного забезпечення. Для здійснення досліджень були використані наступні методи: аналітичний, монографічний, статистико-економічний.

Результати досліджень. До складу олійно-жирового підкомплексу входять підприємства, які умовно можна поділити на три групи: олійно-жирові (олійноекстраційні) заводи; дрібні виробництва рослинної олії (олійні); маргаринові та миловарні

комбінати. Підприємства галузі виробляють широкий асортимент продукції: олії, маргарини, майонези, жири спеціального призначення, шрот. Вони повністю забезпечують потреби населення і національної промисловості. Але така ситуація спостерігається лише в останні 7-8 років. До того олійно-жирова промисловість, як і всі галузі української переробної промисловості, переживала спад виробництва, який тривав до середини 90-х років і був пов'язаний з нестачею сировини, нераціональним використанням виробничих потужностей, недостатнім фінансуванням.

Треба зауважити, що в цій галузі спад виробництва був навіть тривалішим, ніж в інших, – він закінчився у 1997-1998 рр. Майже єдиною перешкодою на шляху стабілізації виробництва став штучно створений дефіцит насіння соняшнику. Його основною причиною була не стільки низька врожайність культури, скільки експорт у надмірних обсягах без будь-якої переробки протягом тривалого часу. Загалом, валовий збір насіння соняшнику в період з 1990 по 2007 рр. мав позитивну динаміку: у 1990 р. він склав 2,6 млн т; у 2000 р. – 3,5 млн т; у 2001 – 2,3 млн т; 2002 – 3,2 млн т; 2003 – 4,3 млн т; 2004 – 3,0 млн т; 2005 – 4,7 млн т; 2006 – 5,3 млн т. І хоча через посуху в травні 2007 р. валовий збір соняшникового насіння склав 4,3 млн т [1], треба зазначити, що за останні шістьнадцять років валовий збір насіння соняшнику збільшився більш ніж удвічі.

Протягом 1996–1998 рр. в Україні в середньому вирощувалось 2,2-2,3 млн т соняшнику при сумарній потужності великих спеціалізованих підприємств 2,5-2,7 млн т. Водночас потужності переробних підприємств завантажувались не на 80-90%, як можна було б припустити, а лише на 30%, бо не менше половини зібраного щорічно насіння соняшнику експортувалось [2]. Така ситуація могла призвести не тільки до занепаду підприємств олійно-жирової промисловості, а й до повного виснаження сільськогосподарських земель, оскільки: по-перше, соняшник – це культура, яка дуже виснажує родючі ґрунти; по-друге, у 90-х роках експортери насіння соняш-

нику були зацікавлені у збільшенні обсягів експорту, а робилось це не підвищенням врожайності, а збільшенням посівних площ під ним.

Для того, щоб відновити та стабілізувати роботу олійно-жирових підприємств, зупинити процес занепаду цієї галузі переробної промисловості агропромислового комплексу, восени 1999 р. було запроваджено 23% мито на вивезення соняшникового насіння. Цей захід дозволив:

1. Протягом першого року дії мита у 1,5-2 рази збільшити обсяги виробництва соняшnikової олії;
2. На 80-90% завантажити виробничі потужності вітчизняних переробних олійно-жирових підприємств;
3. Майже до нуля знизити обсяги імпорту соняшnikової олії;
4. Збільшити національне виробництво таких продуктів, як майонез, маргарин, різноманітні види жирів;
5. Різко знизити кількість експортованого Україною насіння.

Крім того, нарешті, було досягнуто мету, заради якої, власне, і запровадили вивізне мито – розпочалось відродження підприємств олійно-жирової галузі, яке відбувалось за рахунок як вітчизняних, так і іноземних інвесторів. Інвестиції, які здійснювались в галузь, були направлені не тільки на збільшення обсягів виробництва олійно-жирової продукції, але й на технічне переозброєння та оновлення устаткування, заходи щодо зростання конкурентоспроможності продукції і збільшення ефективності діяльності служб збуту підприємств. Все це дозволило вивести виробництво соняшnikової олії на якісно новий рівень, а Україну зробити другим за величиною, після Аргентини, експортером цього продукту в світі (рис. 1).

За оцінками аналітиків інформаційної агенції АПК-Інформ, ситуація серед експортерів олії у 2006-2007 рр. майже не змінилась (рис. 2).

На початок 2007 р. сумарні потужності всіх українських переробних підприємств, що займаються переробкою насіння соняшника в олію, досягли приблизно 6,2 млн т. за рік,

тобто виробництво олії збільшилось більше, ніж у 2,5 рази. Рентабельність зросла у 4 рази (з 22% до 88%), а експорт олії, який 14 років тому складав майже 200 тис. т, на 1.07.2007 р. сягнув рекордного показника у 1,6 млн т – це на 25% більше обсягу 2005 р. Україна експортує соняшникову олію переважно в країни Євросоюзу, Близького Сходу, Північної Африки, Південно-Східної Азії, до Росії, поступово збільшуючи обсяги експорту. Це пояснюється великим попитом на рослинну олію на світових продовольчих ринках, який за останні кілька років значно перевищив пропозицію, та високою якістю української соняшникової олії, хоча вона і дещо дорожча за аргентинську.

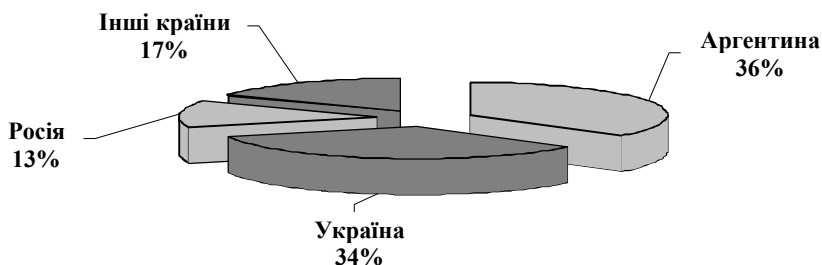

Рис. 1. Структура світового експорту соняшникової олії у 2005-2006 рр. [3]

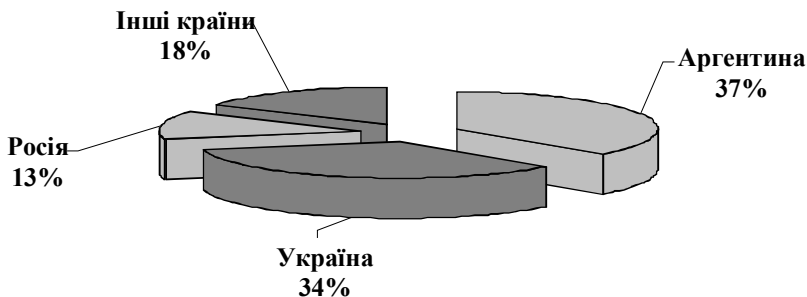

Рис. 2. Структура світового експорту соняшникової олії у 2006-2007 рр. [4]

Необхідно зазначити, що введення вивізного мита спричинило не тільки позитивні, а й ряд негативних наслідків в національній економіці. До них можна віднести втрату Україною передових позицій у світовому експорті соняшникового насіння; скорочення валютних надходжень від експорту до бюджету України, які впали майже втричі [4].

Враховуючи те, що запровадження у 1999 році експортного мита на насіння соняшнику [5], вже досягло своєї мети, тобто дозволило не тільки відродити олійно-жирові підприємства, зробити їх інвестиційно привабливими, а й мало суттєвий позитивний вплив на роботу всієї переробної галузі України, виникла необхідність поступово знизити ставки цього мита. Такий крок був зроблений у червні 2001 р., коли було прийнято законодавчий акт, яким експортне мито на насіння соняшнику знижувалось з 23% до 17%. Закон України № 2773 - IV від 7.07.2005 р. «Про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» продовжив коригувати ставку вивізного мита. Ставка його повинна знизитись з 17% до 16%. Надалі, після вступу України до СОТ, планується поступово знижувати ставку вивізного мита на насіння соняшнику, доки вона не досягне позначки у 10% [6].

Виробництво олії та її похідних є дуже доходним. Саме тому олійно-жирові переробні підприємства цікавлять як вітчизняних, так і іноземних інвесторів, які готові розширювати і оновлювати, із застосуванням інноваційної складової, існуючі потужності та будувати нові. До таких підприємств належать: АТЗТ «Дніпропетровський олійноекстраційний завод», інвестиції якого у виробництво складають 60-100 млн дол. США на рік; олійноекстраційний завод «Каргілл», що інвестував у створення і введення в дію власного заводу 50 млн дол. США. Крім того, активне фінансування інвестиційних проєктів здійснюється міжнародними фінансово-кредитними установами, такими як: Європейський банк реконструкції і розвитку,

«Raiffeisen Zentralbank Osterreich AG», банк «BNP Paribas», та ін.

Висновки. На сьогодні в Україні створено всі умови для подальшого розвитку підприємств олійно-жирової промисловості, зростання ефективності їх діяльності. У переробній промисловості АПК України це єдина галузь з тих, що займаються переробкою сировини, яка досягла таких самих показників, які вона мала наприкінці 80-х років минулого століття, у період свого розквіту. З появою в цій галузі великих іноземних та вітчизняних інвесторів на зміну дрібним виробникам олії прийшли великі фінансово-промислові групи, які, за допомогою інвестицій, вивели виробництво соняшникової олії на вищий щабель якості, зробили з неї продукт, вартий світового ринку; відродили не тільки виробництво, а й соціально-економічну інфраструктуру олійноекстраційних підприємств в різних регіонах; стабілізували податкові надходження до бюджетів всіх рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна в цифрах у 2006 році. Державний комітет статистики України. — К., 2007.
2. Борщ Л.М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи: Монографія / Борщ Л.М. — К.: Знання, 2003.
3. <http://www.agroua.net>.
4. Інтернет-видання АГРО перспектива. — 2000. — № 3.
5. Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур: Закон України від 30 вересня 1999 р.
6. Про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур»: Закон України від 7.07.2005 № 2773 – IV від 7.07.2005 р.

РЕГІОНАЛЬНИЙ КЛАСТЕР ЯК НАПРЯМ ВІДРОДЖЕННЯ ГАЛУЗІ ЛЬОНАРСТВА

І.Р.Ахметов, аспірант

Державний агроекологічний університет, м. Житомир

У статті досліджено сучасний стан галузі льонарства в Україні та проаналізовано шляхи відродження галузі в сучасних економічних умовах. Серед найперспективніших напрямів відродження галузі льонарства є впровадження вертикальної інтеграції, а саме кластерної моделі розвитку галузі, яка протягом кількох останніх десятиліть успішно використовується для відродження економіки багатьох країн світу.

Постановка проблеми. Історично Україна була лідером серед країн-виробників і експортерів продукції льонарства. Ще 15 років назад галузь працювала на повну потужність. В той час середньорічна посівна площа льону складала **169,38** тис. га, урожайність льоноволокна становила **8,6** ц/га, а валовий збір волокна та насіння становив **108,08** та **46,5** тис. т., відповідно. Для підтримки розвитку галузі було створено **47** льонозаводів, **21** льононасіннева станція, отримала підтримку і текстильна галузь – було побудовано **2** льонокомбінати. Рівень рентабельності виробництва насіння льону сягав **144-150%**, льонотрести – **132-146%**. Незважаючи на те, що в структурі посівів доля льону складала лише **6-8%**, він давав до **70%** грошових доходів галузі рослинництва.

Перехід до ринкових умов господарювання призвів до зменшення посівних площ, урожайності льоноволокна, а відповідно і валового збору, скорочення чисельності працівників в галузі, зменшення виробництва сировини для текстильного комплексу, спаду самого текстильного комплексу тощо. Занепад галузі льонарства пов'язаний з цілим комплексом проблем, що потребують вирішення.

Серед найперспективніших напрямів відродження галузі льонарства – впровадження вертикальної інтеграції, а саме кластерної моделі розвитку галузі, яка протягом кількох остан-

ніх десятиліть успішно використовується для відродження економіки багатьох країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню кластерної моделі господарювання присвятили свої праці такі світові науковці, як М. Портер, Е. Фезер, Е. Бергман, Г. Фаррел, П. ден Хертаг, Т. Роелант, С. Розенфельд, М. Енрайт та ін., а також ряд вітчизняних науковців, серед яких С. Соколенко, Ж. Мингалева, В. Лойко, Є. Безвушко, Д. Авельцов, Э. Асанова, В. Трет'як, О. Наумов, М. Войнаренко, С. Заїка та ін.

Так, М. Портер [1], Е. Фезер [2], В. Елснер [3], визначають кластер як неформальну групу галузевих і змішаних компаній, які характеризуються здатністю взаємного посилення конкурентних переваг. М. Енрайт [4] характеризує кластер як географічну агломерацію фірм, що працюють в одній або декількох суміжних галузях. Г. Шмітц [5], Г. Сванн і М. Превезер [6], відносять до кластерів групу підприємств, що належать одному сектору і діють у тісній близькості одне до одного. С. Розенфельд [7] під кластером розуміє концентрацію фірм, що здатні виробляти синергетичний ефект завдяки їх географічній близькості і взаємозалежності, навіть при тому, що їх масштаб зайнятості може не бути чітким або помітним. Не зважаючи на певні відмінності у підходах до визначення кластерів, усі дослідники погоджуються з необхідністю географічної концентрації суб'єктів кластеру і, як результат, досягнення синергетичного ефекту при об'єднанні й підвищенні спеціалізації взаємодоповнюючих підприємств, що його формують.

Ціль роботи. Дослідити сучасний стан галузі льонарства та обґрунтувати можливість відродження галузі шляхом впровадження кластерної моделі її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Центрами вирощування льону в Україні є Чернігівська область, на яку припадає близько 50% посівів, Житомирська (близько 25% посівів), Сумська (9% посівів), та Львівська (7% посівів) області. Посівні площі в цих регіонах складають 91% загальних площ, зайнятих льоном.

Проведені дослідження свідчать, що на теперішній час галузь льонарства знаходиться у кризовому стані. За даними, представленими в таблиці, видно стрімке скорочення зібраних площ, спад урожайності, а відповідно і зменшення валового збору волокна і насіння.

За даними таблиці можна визначити, що у **2007** році зібрана площа льону складала лише **6,97%** показника **1990** року, та **49,2%** зібраних площ попереднього **2006** року. У **2007** році урожайність льоноволокна складала близько **3,9 ц/га (73,6%** рівня попереднього року), при тому, що державна підтримка на вирощування льону в цей рік збільшена у **1,7** раза.

Міністерство аграрної політики України пояснює скорочення площ під льоном наслідком зменшення кількості льоносіючих підприємств (наприклад, з **200** працюючих в **2006** році льоносіючих підприємств, у **2007** році залишилась половина), а також важким станом насінневих станцій і льонопереробних підприємств. Так, з **21** льононасінневої станції **8** втратили свої функції, тобто практично не займаються насінництвом та обмежуються наданням послуг по очищенню насіння. Із **11** наявних льонозаводів Житомирщини в робочому стані знаходяться лише **7**, з **9** заводів Чернігівщини працюють **6**, на Сумщині працюють **3** льонозаводи, на Львівщині, Рівненщині і Волині – **5**. Потужності льонопереробних заводів використовуються на **10-15** відсотків.

Серед причин, що спричинили спад в галузі, слід визначити основні: розпад сформованих економічних, виробничих і технологічних зв'язків між окремими галузями й підприємствами лляного комплексу; відсутність внутрішньої інфраструктури збуту льонопродукції (торгових компаній, посередників, біржової торгівлі льонопродукцією тощо).

Результати наших досліджень переконують, що впровадження вертикальної інтеграції, а саме кластерної моделі розвитку галузі, виключить проблему розрізненості між окремими ланками технологічного ланцюга і підприємствами лляного комплексу, створить умови для розвитку селекційної роботи в

Таблиця

Виробництво льону-довгунця в Україні

Показники	Роки											2007 до 1990, %	
	1990	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006		2007
Зібрана площа, тис. га	169,4	32,0	26,0	21,0	19,8	23,6	24,6	26,6	32,2	23,6	24,0	11,8	6,97
Урожайність, ц/га: льон (в перера- хунку на волокно)	6,4	2,9	3,6	2,9	4,3	5,2	4,5	4,1	5,0	5,4	5,3	3,9	60,93
насіння	3,0	1,6	1,8	1,9	2,7	2,8	2,8	2,4	2,9	3,2	3,1	2,3	76,67
Валовий збір, тис. т: льон (в перера- хунку на волокно)	108,1	9,3	9,3	6,0	8,3	12,3	11,0	10,9	16,2	12,7	14,0	4,6	4,97
насіння	51,3	5,1	4,7	3,9	5,4	6,4	7,0	6,3	9,3	7,3	8,1	2,7	5,26

галузі та стрімкого зниження собівартості льонопродукції за рахунок використання конкурентних переваг, для залучення інвестицій і інновацій в галузь тощо.

Результати наших досліджень добре погоджуються з теорією М. Енрайта [4], а саме – конкурентні переваги створюються на регіональному рівні, де головну роль відіграють історичні передумови розвитку регіонів, різноманітність культур ведення бізнесу, організації виробництва і отримання освіти. Кластерне об'єднання може стати потужним інструментом для стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, підвищить стійкість та конкурентоспроможність регіональної промисловості, збільшить зайнятість та відрахування у бюджети різних рівнів, підвищить рівень оплати праці, залучить інвестиції, сприятиме інноваційному розвитку регіону (рис. 2).

Участь підприємницьких структур у кластерних ініціативах є не лише необхідною умовою створення кластеру, але й важливою складовою успішності його існування. При тому, необхідно зазначити, що в тих регіонах, де інтегрованим господарським структурам надається необхідна державна матеріально-фінансова (стартова) підтримка, вони функціонують більш ефективно. Проте важливо, щоб органи управління при цьому не виконували функції господарського управління, а сприяли розвитку інтегрованого об'єднання в рамках власної компетенції: 1) підтримували процеси активізації кластерів; 2) перепрофілювали, створювали і підвищували ефективність існуючих цільових програм; 3) налагоджували співпрацю між навчальними закладами, науково-дослідними установами та підприємствами-учасниками кластеру; 4) регулювали і вирішували економічні проблеми кластеру між різними рівнями влади; 5) брали участь в організації міжнародного партнерства. Підтримка кластеру з боку регіональних державних адміністрацій – це запорука економічного піднесення регіону і зайнятості населення.

Таким чином, результати досліджень свідчать, що кластери будуть створювати позитивний вплив не лише на окремі

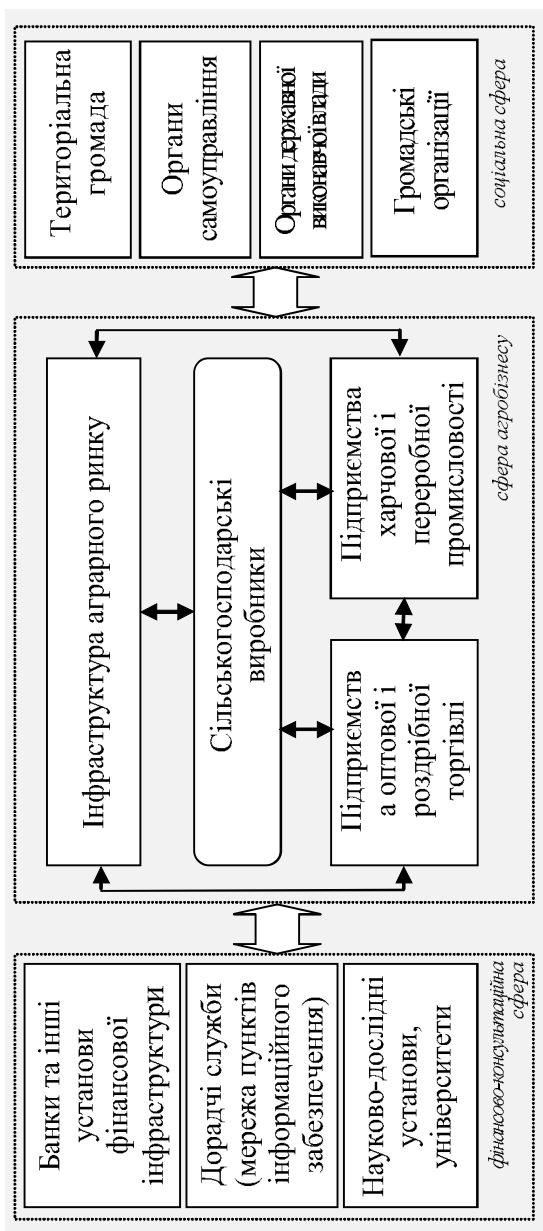

Рис. 2 Організаційна структура регіонального сільськогосподарського кластеру

підприємства галузі, а й на економіку регіону загалом. Завдяки кластерам підвищиться продуктивність підприємств, збільшаться інвестиції, посилиться процес впровадження інновацій та створення нових підприємств.

Висновки. 1. Основними причинами спаду в галузі льонарства є розпад сформованих економічних, виробничих і технологічних зв'язків між окремими галузями й підприємствами лляного комплексу та відсутність внутрішньої інфраструктури збуту льонопродукції.

2. Впровадження вертикальної інтеграції, а саме кластерної моделі розвитку галузі, вирішить проблему розрізненості між окремими ланками технологічного ланцюга і підприємствами лляного комплексу, створить умови для розвитку селекційної роботи в галузі та стрімкого зниження собівартості льонопродукції за рахунок використання конкурентних переваг, для залучення інвестицій і інновацій в галузь.

3. Підтримка кластеру з боку регіональних державних адміністрацій – це запорука економічного піднесення регіону та зайнятості населення.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямком подальших досліджень є розробка ефективних моделей кластерних структур у конкретних регіонах України, удосконалення управління такими системами, а також наукове прогнозування ефективності їх діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition / Porter Michael E // Harvard Business Review. — 1998. — №11-12.

2. Feser E.J. Old and New Theories of Industry Clusters / Feser E.J // in Steiner, M. (1998) (Ed.) "Clusters and Regional Specialisation: On Geography, Technology and Networks". — London, 1998.

3. Elsner W. An industrial policy agenda 2000 and beyond: Experience, Theory and Policy / A. Elsner, W. Grenzdorffer // Bremen Contributions to Institutional and Social-Economics (Eds.) Biesecker. —K., 1998. — №34.

4. Enright M. Regional Clusters and Economic Development: A Research Agenda / Enright M.; in Staber U., Schaefer N. and Sharma B., (Eds.) // Business Networks: Prospects for Regional Development. — Berlin: Walter de Gruyter, 1996.

5. Schmitz H. On the clustering of small firms / Schmitz H. // IDS Bulletin. — 1992. — vol. 23. № 3.

6. Swann G.M.P. A Comparison of the Dynamics of Industrial Clustering in Computing and Biotechnology / Swann G.M.P. and Prevezer M. // Research Policy. — 1996. —vol.25.

7. Rosenfeld S. A. Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development / Rosenfeld S. A. // European Planning Studies. — 1997. — vol.5, №1.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА У МОЛОКОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

І.Ю.Рудь, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

У статті досліджено особливості прояву конкуренції і конкурентоспроможності у молокопродуктовому підкомплексі АПК. В останній час погіршилася якість сировини, основною причиною чого стало дрібнотоварне виробництво. Молокопереробні підприємства мають низький рівень конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Результатом прогресуючого розвитку суспільства стало виникнення і формування явища конкуренції, яка, в свою чергу, є динамічною силою його розвитку.

Класичні дослідження економічної природи конкуренції представлено в роботах зарубіжних вчених: І. Ансоффа, Ф. Котлера, М. Портера, Р. Фатхутдінова, Дж. О'Шонессі, А. Юданова та інших. Вітчизняні економісти розкривають особливості прояву чинників конкуренції у різних галузях економіки. Аналізом конкурентного середовища в аграрному секторі займаються С. Кваша, М. Малік, О. Нужна, П. Саблук та інші. Проте динамічність змін та високий ступінь їх непередбачуваності у зовнішньому середовищі залишають невирішеними проблеми в галузі. Метою статті є розкриття особливостей прояву конкуренції у молокопродуктовому підкомплексі АПК та шляхів підвищення конкурентоспроможності його учасників.

Виклад основного матеріалу. Як економічна категорія конкуренція являє суперництво і боротьбу між виробниками й продавцями товарів та послуг за найвигідніші умови їх виробництва і збуту, за привласнення найбільших прибутків, в процесі якого стихійно регулюються пропорції суспільного виробництва [1]. Досконала конкуренція виступає важливим механізмом забезпечення ефективності, пропорційності, динамічності ринкової економіки. За реального ринкового середовища регулююча функція конкуренції, яка витісняє неефектив-

них підприємців і сприяє розвитку краще організованого бізнесу, чий продукт відповідає запитам споживачів, – зустрічається в окремих літературних джерелах і не відповідає дійсності. В умовах глобалізації економіки сталий пропорційний розвиток всіх галузей країни та формування механізму господарювання на засадах розвинутого ринку можливі тільки за присутності виваженого раціонального державного регулювання конкурентного середовища. Відсутність такого призводить до диспропорцій в економіці й скорочення окремих сфер, що ми й спостерігаємо в Україні. Самостійно функціонуюче конкурентне середовище при широкому застосуванні постачальницько-заготівельними структурами монополю моносонічного тиску та інших засобів недобросовісної конкуренції призвели до занепаду сільського господарства.

У кожній галузі конкуренція формується під впливом різних чинників. У сільськогосподарському виробництві їй притаманні свої особливості. По-перше, відсутня внутрігалузева конкуренція, не зважаючи на присутність десятків тисяч товаровиробників з різними формами власності й господарювання, чого цілком достатньо для функціонування конкуренції. По-друге, вона може з'явитися лише за умови рівноваги між попитом і пропозицією, яка на сьогодні порушена через відсутність організованого ринку кормів, засобів виробництва, будівельних матеріалів, необхідних для розвитку товаровиробництва, а держава поки що стоїть осторонь вирішення цих питань [2].

У галузі переробки конкуренція точиться у сфері збуту готової продукції та за обсяги надходження якісної сировини. Останнє, за природою конкурентного явища, повинно призводити до диктату своїх умов сільгоспвиробниками-постачальниками й високій вигідності продажу молока. Проте ні перша, ні друга тенденції не характерні для вітчизняного аграрного сектора. Експерти визначають три напрями конкурентної боротьби, яка ведеться виробниками молокопродуктів:

1) боротьба за споживачів за рахунок розширення пропозиції, тобто за рахунок диференціації продукції, що пропонується на ринку, або ж за рахунок використання широкомасштабних заходів щодо поширення та просування молочних товарів на ринок;

2) розширення асортименту – захід, яким користуються майже всі молокопереробні заводи, оскільки диверсифіковане підприємство має більше шансів на виживання. Нерідко це призводить до погіршення якості та зростання собівартості виробленої продукції за рахунок високих постійних витрат, спричинених низькими коефіцієнтами використання потужностей. Трапляються випадки, коли на провідних підприємствах галузі в міжсезоння лінії з виробництва продукції із незбираного молока завантажені лише протягом 1,5-2 години на добу;

3) збільшення маркетингових витрат, що можуть дозволити собі тільки потужні молокопереробні підприємства, які користуються традиційними каналами просування товарів, застосовують широку рекламну компанію, різні засоби стимулювання збуту тощо [3].

Практика показала, що успішне функціонування в умовах конкурентного середовища забезпечується досягненням переваг над іншими суб'єктами. Можливості підприємства в досягненні конкурентних переваг визначаються таким поняттям, як конкурентоспроможність. За визначенням Р.А. Фатхутдінова, конкурентоспроможність – властивість об'єктів, що характеризує ступінь задоволення конкретної потреби в порівнянні з іншими аналогічними об'єктами, представленими на ринку [4, с.268]. Конкурентоспроможність є складним поняттям, яке охоплює різні рівні суб'єктів. Розрізняють конкурентоспроможність: товару, підприємства, галузі, регіону, країни. У межах даної статті ми зупинимось на перших двох.

Конкурентоспроможність продукції – це сукупність властивостей, що характеризують привабливість продукції для споживача та прибутковість для виробника. Головними чинниками, що визначають конкурентоспроможність продукції є її

якість та ціна. Здатність підприємства випускати конкурентоспроможну продукцію складає його конкурентоспроможність.

Конкурентоспроможність є відносною рисою і може бути оцінена тільки у порівнянні з аналогічними суб'єктами. Дослідження, проведені нами в інших публікаціях, показали, що підприємства і продукція вітчизняного молокопродуктового підкомплексу мають низький рівень конкурентоспроможності, зумовлений низькою якістю та високою вартістю продукції, технологічною передумовою чого стала низька якість молокосировини. Природа негараздів полягає в дрібнотоварному виробництві, яке не спроможне задовольнити потреби переробної промисловості. Виробничі можливості домогосподарств не дозволяють сформуванню потужний обсяг сировинної бази, а санітарно-гігієнічні умови отримання в них молока не забезпечують його належну якість.

Зарубіжна практика показує необхідність розвитку молочного скотарства у великих сільськогосподарських підприємствах. У жодній країні світу немає дрібнотоварного виробництва в 1-2 корови на сім'ю, що в сумі складають понад 3 млн здавальників. Так, мінімальна сімейна ферма у Польщі становить 14 дійних корів, у Франції – 49, середня сімейна ферма у цих країнах налічує 100-150 дійних корів [6].

У той же час відродження громадського сектора поставок сировини має супроводжуватися підвищенням його економічної ефективності. Організація виробництва на сільськогосподарських підприємствах повинна бути поставлена так, щоб собівартість молока та ціна його збуту забезпечували необхідну норму прибутку для розширеного відтворення галузі. Резервами підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників на ринку молока є підвищення продуктивності корів, прямих затрат праці з розрахунку на корову, оптимізація спеціалізації та концентрація галузей підприємств, впровадження ресурсозберігаючих технологій у кормовиробництві. В результаті надійна сировинна база ста-

не вагомим підґрунтям формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств.

Збалансований розвиток молочного скотарства та молокопереробних підприємств, стабілізація існуючих диспропорцій між переробною і виробничою сферами, розв'язання білкового дефіциту, пропозиція широкого асортименту молочних продуктів, покращення їх якості – важливі передумови підвищення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- особливостями прояву конкуренції в молокопродуктовому підкомплексі вітчизняного аграрного сектора є диспропорції у розвитку його учасників, відсторонення держави від стабілізуючих процесів;
- для здійснення ефективного конкурентоспроможного виробництва в молочній галузі необхідно перейти до крупнотоварного виробництва, тим самим підвищити рівень якості сировини і зростання обсягів її пропозиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. / [ред.: С.В.Мочерний та ін.] — К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. —Т. 1. —2000. —864 с.
2. Саблук П.Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції / Саблук П.Т. — К.: ІАЕ,2000 — 556с. — (практичний посібник).
3. Саблук П.Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: Монографія / П.Т.Саблук, В.І.Бойко. — К.: ННЦ „Інститут аграрної економіки”, 2005. — 340с.
4. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации/ Фатхутдинов Р. А. — М.: Изд-во Эксмо, 2005. — 544с. — (Учебник)
5. Рудь І. Ю. Оцінка конкурентоспроможності продукції молокопереробних підприємств / І. Ю. Рудь // Агроінком. —2008. —№ 7—8.
6. Сербіненко С. Про стан молочної галузі та шляхи його поліпшення / С.Сербіненко // Агробізнес сьогодні. — 2006. — № 3. — С. 12-14.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

*Т.І.Ткаліч, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський філіал Київського Національного
університету культури і мистецтв*

В статті розглянуто економічні проблеми, що впливають на подальший розвиток змістовної складової соціально-культурної сфери Причорноморського регіону і їх вплив на процес соціологізації молоді.

Вступ. Головною метою поєднання соціологічної і економічної наук є подолання їх теоретичної обмеженості при дослідженні соціальних систем і управлінні ними. Як свідчить досвід розвитку вітчизняної і закордонної економіки і соціології, інтеграційною парадигмою стала концепція мотивованої поведінки в умовах соціальної організації. Ціннісно-орієнтована поведінка перетворилася у своєрідну модель економічної дії. „Економічна” людина (споживач, працівник) одночасно є „психологічною” людиною, діючи під впливом стимулів поведінки, і „соціологічним”, виконуючи роль, маючи певний статус і посідаючи певну позицію у соціальній структурі суспільства.

Увага представників різних шкіл до неекономічних факторів суспільного життя часто обумовлена їх світоглядом, філософськими поглядами, науковою традицією.

Історія економічної думки утворювалась таким чином, що економісти змушені були торкатися всього спектру соціальних проблем (юридичних, політичних, моральних). Однак соціальні інститути в аспекті економіки набували своєрідної оцінки. Держава, норми моралі і право розглядалися лише як засоби досягнення економічних цілей.

Звинувачуючи економістів в тому, що економічна наука відображає людину обмежено, не бачить істинних цілей особистості, зупиняючись лише на описі засобів, соціологи критикували політичну економію за ізоляцію від дійсності, від живої людини і за перетворення її в різновид метафізики.

Дедуктивна, узагальнююча, унітарна школа економістів (Д. Рікардо, Дж. Міль) протистояла школі історичній, індуктивній, партикулярній. Г. Тард висунув аргументи проти усереднення особистості і суспільства в економіці. Він протиставив економічній картині світ людини, де панують почуття, вірування, намагання, що не підлягають виміру.

В наш час науково-технічна революція створює передумови для розвитку відносно вільної індивідуальності. Вона знаменує етап, що заперечує і відносини особистої залежності, і відносини речової залежності, як заперечення. Відносини особистої залежності існували в умовах панування природних виробничих сил. Вони характеризували такий етап розвитку людства, коли індивід мав змогу розвиватися лише в рамках обмеженого, локального колективу, від якого він залежав. Відносини особистої незалежності, основаної на речовій залежності, знаменували такий рівень розвитку, коли під впливом розподілу праці відбувається виокремлення виробників і вони не потребують в тій чи іншій формі, що природно складалася або історично розвинутої колективності, переростають її рамки. Однак разом з встановленням всесвітніх відносин і універсальних потреб розвивається всебічний процес уречевлення виробничих відносин, відбувається відчуження сутнісних сил від працівника, перетворення їх у сторонню, панівну над ним силу. Відносини вільної індивідуальності знаменують етап гармонійного єднання людини і природи, самоконтроль людства і його суспільних сил, інтелектуальний прогрес світової цивілізації.

Особистість виступає як самоціль загальнолюдського розвитку. Одночасно особистість є головним знаряддям прогресу. Вибір мети, шляхи її досягнення, а також організація безпосереднього трудового процесу у постіндустріальному суспільстві стають не технологічною, а гуманітарною задачею. Це обумовлює високий ступінь самостійності кожної людини, надає праці справжній вільний творчий зміст. Зараз очевидно головне: як ринкове господарство створює відповідний йому тип людини – **“homo economicus”**, так і постіндустріальному суспіль-

ству буде відповідати своя форма соціальності – вільна індивідуальність.

Протягом останніх десятиліть двадцятого століття у світі зростає кількість осіб, зайнятих у сфері послуг, що забезпечує задоволення зростаючих потреб особистості (табл. 1), сприяє її соціологізації.

Таблиця 1

Розподіл зайнятого населення за галузями економіки у 2005 р., % [5]

Країни	Всього	Послуги
ЕС	100	53,7
Україна	100	27,1

Як свідчить статистика, в нашій країні розподіл зайнятого населення між сферою послуг і іншими галузями не відповідає загальносвітовій тенденції. Певна частина галузей сфери послуг складається з закладів і організацій соціально-культурної сфери, тому дослідження проблем її функціонування є актуальним.

Постановка завдання. Об'єктом даних досліджень є соціально-культурна сфера Причорноморського регіону. Предметом дослідження – економічні проблеми, що впливають на подальший розвиток змістовної складової соціально-культурної сфери регіону і на процес соціологізації молоді.

Дані дослідження проведено в межах розробки комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри менеджменту і економіки соціально-культурної сфери МФ КНУКіМ “Ринок і соціально-економічні проблеми управління соціально-культурною сферою”.

Результати. Соціально-культурна сфера – складне, неоднозначне поняття. Деякі автори визначають соціально-культурну сферу як сукупність підприємств, що випускають продукт, пов'язаний з життєдіяльністю людей, і в даному випадку до соціально-культурної сфери належать багато галузей економіки, таких як автомобілебудування, виробництво

побутової техніки і ін. Інші вкладають у поняття соціально-культурної сфери сукупність підприємств, що виконують соціально-культурні функції і мають значення для культурного рівня суспільства взагалі. В даному випадку до соціально-культурної сфери залучається вузький перелік підприємств – театри, бібліотеки, клуби, музеї. У працях таких відомих фахівців в даному питанні, як В.Е. Тріодін, М.А. Аріарський, С.М. Іконніков, Г.М. Бережняк не існує єдиної думки про сутність і склад соціально-культурної сфери.

Під соціально-культурною сферою ми, як і більшість науковців, будемо розуміти сукупність галузей, підприємства яких виготовляють товари і послуги, необхідні для задоволення соціально-культурних потреб людини.

Діяльність організацій соціально-культурної сфери має два аспекти: змістовний і економічний. Змістовний аспект обумовлюється соціально-культурним характером, зміст якого заключається у збереженні, виробництві, розповсюдженні і засвоєнні культурних цінностей, в ході чого змінюються відносини і зв'язки між людьми [6].

Соціально-культурна природа обумовлює здійснення значущих для держави “місій”: культурне просвітництво, сприяння формуванню ціннісних орієнтацій окремих особистостей, соціальних груп, – і пов'язана з тією роллю, яку покликана грати культура у функціонуванні цивілізованого суспільства. Право людини і громадянина на користування досягненнями культури проголошено у ст. 27 “Загальної декларації прав людини”.

Змістовний (соціокультурний) аспект діяльності організацій соціально-культурної сфери передбачає, з одного боку, наявність у окремих груп населення і особистостей певних культурних потреб, з іншої – наявність у організацій можливостей для їх задоволення. Здатність задовольняти соціально-значущі потреби щільно пов'язана не тільки з рівнем попиту на той чи інший продукт культурної діяльності, але і з ресурсними можливостями (матеріальними, трудовими, фінансовими) соціально-культурної сфери. І тут вже йде мова про

економічний аспект їх функціонування. Він передбачає певний організаційно-правовий статус організацій соціально-культурної сфери, наявність матеріально-технічної бази, джерел фінансування, механізмів планування, ціноутворення тощо.

Політичні і соціально-культурні зміни, що відбулися в Україні за останні десятиріччя, висувають економічний аспект діяльності організацій соціально-культурної сфери на перший план. Важливою особливістю сучасного етапу розвитку соціально-культурної сфери є, на наш погляд, її значна реструктуризація. В ній поряд з традиційними видами закладів культури і мистецтва (театрами, музеями, бібліотеками і т.п.) вагоме місце посіли нові високодохідні галузі: кабельне і супутникове телебачення, виробництво аудіо- і відеопродукції, рекламний і модельний бізнес, антреприза, ігровий бізнес, шоу-бізнес, туризм. Ці організації якісно змінили традиційну уяву про характер соціально-культурної діяльності. Соціально-культурна сфера у світі розглядається не тільки як виробник і зберігач культурних цінностей, але і як важливий сектор економіки, що забезпечує зростання зайнятості, розвиток наукоємних галузей, значний приплив доходів і податкових платежів у державні бюджети [3].

Констатуючи наявність в діяльності організацій соціально-культурної сфери двох аспектів: змістовного і економічного, важливо розрізняти пріоритети кожного з них, а також їх об'єктивні обмеження.

Можна допустити, що пріоритет змістовного над економічним закономірно виникає у тих організацій, основне призначення яких полягає у задоволенні духовних і естетичних потреб людей. Таке припущення передбачає забезпечення максимальної доступності населення до культурних цінностей, що мають місце. В даному випадку закономірним стає введення певних обмежень в цінову політику господарюючих суб'єктів, що обов'язково призведуть до зниження дохідності і збитковому, з економічної точки зору, характеру їх діяльності, про

що свідчить падіння відвідування населенням музеїв, театрів, концертних організацій, кіно (табл. 2).

Таблиця 2

Відвідування населенням закладів культури та мистецтв по регіонах [5]

Показники і роки	Україна	Автономна Республіка Крим	Області		
			Миколаївська	Одеська	Херсонська
На 100 населення					
музеїв					
1985	64	278	27	64	22
1990	61	308	26	78	21
1995	34	89	24	44	22
2005	35	93	26	30	27
театрів					
1985	41	36	44	74	40
1990	34	33	39	52	25
1995	16	21	30	29	20
2005	12	17	21	20	16
концертних організацій					
1985	41	90	40	43	38
1990	29	69	22	26	37
1995	14	22	9	6	7
2005	9	25	2	6	4
На одного жителя					
кіносеансів					
1985	16	26	17	15	19
1990	26	15	11	11	14
1995	17	0,5	0,3	11	0,5
2005	15	0,2	0,1	14	0,3

Таким чином, соціальна орієнтація діяльності ряду організацій соціально-культурної сфери обумовлена завданнями збереження і відродження вітчизняної культури, неминуче вступає у протиріччя з їх матеріально-технічними і фінансовими можливостями, яке їм важко вирішити самостійно.

В той же час в соціально-культурній сфері функціонують організації, для яких економічний пріоритет є природнім. При

цьому їх діяльність також базується на культурних потребах населення, як правило, в галузі організації відпочинку і розваг. Визначальним тут є стійкий попит на конкретні види діяльності, іноді незалежно від їх значущості. Очевидно, що дані продукти виробляються, оскільки існує попит на них. До тих пір, доки послуги казино, нічних клубів, шоп-турів тощо будуть користуватися попитом, вони будуть надаватися відповідними організаціями з економічною вигодою для них.

Таким чином, соціально-економічна характеристика функціональної ролі організацій соціально-культурної сфери визначається в кінцевому варіанті пріоритетом змістовного або економічного аспектів їх діяльності. Тільки держава своєю політикою здатна регулювати цей процес, активно підтримуючи ті організації, в яких пріоритетом виступає змістовна сторона.

Дослідники виокремлюють три етапи у відносинах держави і культури в межах Радянського Союзу. Так, на початковому етапі розвитку радянської влади політика в даній галузі будувалась на ідеологічно-виховному трактуванні культури, а її призначення було слугувати інструментом “ідеологічної уніфікації соціальної картини світу, організації культурної активності у колективних формах, маніфестації за допомогою нового мистецтва соціалістичного способу життя і цінностей” [4].

Потім, починаючи з п'ятидесятих років, сформувалося нове уявлення про культуру, і на перший план висунулося завдання обслуговування населення. Культура представлялася в категоріях “закладів обслуговування, послуг, потреб, споживання”.

В 70-80 роки у практичному здійсненні культурної політики робили акцент на самодіяльність населення, культура стала трактуватися як “живе, активне начало”. Це знаходило своє відображення в ідеї вільного вибору культурних послуг, у створенні аматорських клубних об'єднань, у розвитку процесів самоуправління і самоорганізації при здійсненні культурно-дозвільної діяльності. При цьому до середини вісімдесятих років було накопичено достатній культурний потенціал, збере-

жено і збагачено цінності, створено розгалужено мережу закладів культури і мистецтва (табл. 3).

Таблиця 3

Забезпеченість населення закладами культури по регіонах [5]

Показники	Книжковий фонд бібліотек, примірників				Кількість місць для глядачів у закладах зі стаціонарними установками				Кількість місць у закладах культури клубного типу			
	1985р.	1990р.	1995р.	2005р.	1985р.	1990р.	1995р.	2005р.	1985р.	1990р.	1995р.	2005р.
Україна	822	806	717	700	11	11	7	3	13	13	12	11
Автономна Республіка Крим	770	725	654	680	16	14	5	2	14	13	9	11
Області												
Миколаївська	875	882	836	820	13	13	3	2	15	15	13	13
Одеська	967	975	838	853	12	9	7	6	11	10	11	10
Херсонська	809	728	652	646	15	15	10	8	16	15	14	13

До початку 90-х років в даній сфері намітилася серйозна криза, передумовами якої стали негативні наслідки надлишкової регламентації життєдіяльності організацій соціально-культурної сфери з боку владних структур. Сфера культури являла собою моносистему, що слабо адаптувалася до умов, що змінювалися, і реальним потребам населення, особливо молоді. При формуванні бюджетних коштів домінував “остаточний принцип”, нормативи відрахувань не відповідали реальним потребам. Діяльність закладів культури і мистецтва оцінювалася за допомогою кількісних показників. Певний ідеологічний диктат, неадекватний рівень оплати (табл. 4) і намагання жорсткого нормування творчої праці призвело до відтоку кваліфікованих кадрів, зробили більшість професій економічно і соціально непривабливими для молоді (табл. 5).

Таблиця 4

Середньомісячна заробітна плата за галузями економіки, грн [5]

Галузі	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2005 р.
Всього	73	126	143	153	178	231	311
у тому числі: - культура	41	82	98	107	128	180	241
- мистецтво	55	97	105	119	141	173	237

Таблиця 5

Кількість зайнятого населення за галузями економіки, млн [5]

Показники	1990 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2005 р.
Всього зайняті	25,4	23,7	23,2	22,6	22,3	21,8	21,3
Освіта, культура, мистецтво, наукове обслуговування	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4

Політичні і економічні реформи дев'яностих років внесли суттєві корективи у взаємовідносини держави і організацій культури і мистецтва, що мали як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних можна віднести такі явища:

- оголошений і в багатьох випадках здійснений плюралізм зробив доступними більшість творів мистецтва і літератури, які раніше за ідеологічними міркуваннями або просто заборонялися, або були доступні обмеженому колу осіб;
- поява нових видів організацій (антреприз, відеосалонів, прокатних контор, приватних клубів, художніх галерей, ігрового бізнесу) зробило ринок культурних послуг більш насиченим і різноманітним;
- більшість традиційних закладів культури і мистецтва зі скороченням бюджетного фінансування активізували свою діяльність у пошуках додаткових джерел доходу за рахунок пошуку нових форм і методів господарювання;

- активізувалися літературні культурні зв'язки.

Висновки. В наш час соціальні і економічні аспекти діяльності організацій соціально-культурної сфери знаходяться у стані нестабільності і незбалансованості. Ті організації, для яких соціально-культурна значущість функцій, що виконуються, як і раніше залишилася головною, неминуче залишається у більш складному фінансовому стані, ніж ті, в діяльності яких переважали міркування економічної вигоди. Деякі явища і тенденції, що існують в наш час, викликають занепокоєння, свідчать про кризову ситуацію в культурі і мистецтві; для подолання даних тенденцій необхідні заходи щодо формування нової культурної політики. Культурна політика, що полягає лише у розробці і ініціюванні різних соціокультурних програм, не може бути життєздатною в умовах недостатності фінансових коштів і економічної нестабільності хоча б тому, що ці явища не дозволяють забезпечувати реалізацію запланованого. Неможливо підтримувати і розвивати культуру і мистецтво країни або регіону взагалі. Культурна політика в державі і регіоні повинна спиратися на конкретні суспільні інститути, здатні реалізувати чітко сформульовані завдання по подоланню кризових явищ в культурі і мистецтві. При цьому важливо, щоб реалізація найбільш значущих для духовного і культурного відродження країни напрямків доповнювалася реалізацією системи економічних і адміністративно-правових важелів впливу на організацію соціально-культурної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернадский В. И. Проблемы геохимии / В. И. Вернадський. — М., 1980. — Вып.16.
2. Дискин Е. И. Культура: стратегия социально-экономического развития / Е. И. Дискин. — М. : Экономика, 1990.
3. Elhhanace A. P. Infrastrukture production sistmedynamics in national and regional systems: An econometric staid of the Indian econome / A. P. Elhhanace, T. R. Lakshmanan // Regional Science and Urban Economisn. — 1988. — P.111—531.
4. Рождественская И. А. Экономическая политика в социально-культурной сфере: проблемы и перспективы / И. А. Рождественская, С. В. Шишкин // Экономика и математические методы. — 1997. — № 1. — С. 139—159.
5. Статистичний щорічник України за 2001 рік. — К. : Техніка, 2002.
6. Столяров И. А. Управление культурой: организационно-экономический механизм / И. А. Столяров. — М. : Экономика, 1989.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГНУЧКИХ ФОРМ ЗАЙНЯТОСТІ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇНАХ

Л.В.Новожилова, здобувач

Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України

Статтю присвячено питанням практики використання нестандартних (гнучких) форм зайнятості в розвинених країнах постіндустріального суспільства. Досліджено особливості цих форм зайнятості в різних країнах світу. Розглянуто проблеми, що розв'язуються за допомогою гнучких форм зайнятості. Встановлено особливу роль, яку відіграють гнучкі форми зайнятості у політиці зайнятості для безпосередньої боротьби з безробіттям, а також для надання більш широких можливостей для задоволення попиту й реалізації пропозицій на ринку праці.

Вступ. Розвиток сучасного світу характеризується існуванням нових явищ і процесів, що свідчать про перехід до нового етапу суспільного розвитку, а саме до так названого постіндустріального суспільства. При цьому істотні зміни відбуваються у структурі зайнятості, що віддзеркалює спектр інноваційних змін у суспільному житті.

Постановка проблеми. Об'єктивний хід економічного розвитку обумовлює необхідність посилення уваги до проблем забезпечення продуктивної зайнятості населення шляхом використання гнучких форм. Гнучкість поступово стала одним із критеріїв сучасної економіки, важливим інструментом забезпечення зростання її ефективності. Саме тому постає проблема узагальнення досвіду використання гнучких форм зайнятості у постіндустріальних країнах з метою адаптації цього досвіду до умов функціонування українського ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позначені вище зміни в сфері зайнятості є предметом гострих наукових дискусій. Найбільш помітними фігурами в них є Ч. Хенди, У. Бек, Дж. Рифкін, А. Горц, М. Кастельс, Р. Капелюшников, В. Гімпельсон та ін. Дослідниками розглядаються теоретичні аспекти нових форм зайнятості, їхній вплив на життя людини, розробляються рекомендації щодо удосконалення існуючої

політики зайнятості. Однак дотепер відсутні комплексні, узагальнюючі дослідження, присвячені аналізу можливостей та перспектив застосування гнучких режимів зайнятості на вітчизняному ринку праці. Тому подальші дослідження у зазначеному напрямі можна вважати доцільними та актуальними.

Формулювання цілей.

Метою роботи є аналіз використання нестандартних форм зайнятості населення у розвинених країнах, проблем та суперечностей їх функціонування.

Досягнення мети пов'язано з вирішенням таких завдань:

- систематизувати, критично переосмислити і узагальнити основні підходи до використання гнучких форм зайнятості;
- визначити прикладні проблеми використання гнучких форм зайнятості на етапі переходу до постіндустріального суспільства.

Результати дослідження.

Згідно з доповіддю на 7-ій Європейській регіональній зустрічі МОП, деякі великі країни Європи, такі як Німеччина й Італія, зіштовхуються з ростом гнучких форм зайнятості, у той час як в інших країнах (Франція, Іспанія й Велика Британія) темпи росту гнучких форм зайнятості значно поступаються темпам росту «стандартних» форм зайнятості. Зокрема, такі країни, як Греція, Італія, Іспанія, Німеччина, Франція характеризуються більш низькими рівнями зайнятості населення, ніж більш «гнучкі» країни (такі як Данія, Нідерланди або Фінляндія). Це може бути результатом впливу багатьох факторів, однак гнучкість також відіграє певну роль. У країнах, які притримуються моделі «гнучкого» ринку праці, відзначається більш високий рівень зайнятості серед молоді на гнучких робочих місцях, а також достатньо високий рівень трансформації тимчасових робочих місць у постійні робочі місця. За період у три роки близько **65%** тимчасових робочих місць у Данії й **55%** у Нідерландах були перетворені в постійні робочі місця [1].

У більшості країн Центральної й Східної Європи збільшилася кількість строкових трудових договорів, однак їхня частка все ще утримується набагато нижчою, ніж у країнах ЄС, і у цілому становить менше 10% від загального рівня зайнятості.

У 1992-2002 р. середня тривалість перебування на робочому місці у середньому в Європі збільшилася з 10,5 до 10,6 років: у Великобританії вона ледь перевищувала 8 років, а в Греції досягала майже 12 років. У 2002 році середня тривалість перебування на робочому місці становила в Європі трохи більше 6 років. Група країн у Західній Європі забезпечила достатньо збалансоване співвідношення між стабільністю, гнучкістю й гарантіями на ринку праці, що дозволило їм збільшити кількість робочих місць достатньо високого рівня якості. Для цих країн характерний найвищий рівень зайнятості (включаючи зайнятість серед молоді), низькі рівні безробіття, високі рівні участі жінок на ринку праці, стабільно високі показники перетворення тимчасових робочих місць у постійні та одні з найвищих показників якості робочих місць і гарантії зайнятості.

І навпаки, на ринках праці постсоціалістичних країн дотепер спостерігаються значні деформаційні зміни на рику праці, обумовлені відсутністю процесу реструктуризації економіки та обмеженими можливостями збереження ефективних та створення нових робочих місць. Якщо питома вага традиційних форм гнучкої зайнятості, таких як робота за строковими контрактами і на умовах неповного робочого часу, й навіть самостійна зайнятість, як і раніше залишається досить стабільною, спостерігається зростання обсягів зайнятості за рахунок застосування практики укладання «нетрудових» договорів або здійснення роботи, що виконується без договорів.

Нові держави-члени ЄС особливо стурбовані пошуком більшої стабільності й гарантій, стимулюванням роботодавців до інвестування в людський капітал з метою забезпечення зростання продуктивності праці та конкурентоспроможності. У той же час інші держави регіону, як і раніше, потребують розвитку гнучких підходів до вирішення проблем зайнятості

як з боку підприємств, так і з боку працівників, а також у розробці механізму узгодження цих заходів з механізмами соціального захисту [1].

Однією з найбільш розповсюджених форм гнучкої зайнятості є часткова зайнятість, яка являє собою найбільш наближену до стандартної форму працевлаштування, оскільки їй характерна лише одна риса «гнучкості» – неповне трудове навантаження. Дві інші характерні риси регулярної зайнятості присутні у повному обсязі (один роботодавець і забезпечення робочого місця у його приміщенні). Використання неповної зайнятості може бути обумовлене як економічними причинами (скороченням обсягу виробництва, реконструкцією підприємств, циклічним характером розвитку капіталістичної економіки – так звана «примусова» неповна зайнятість), так і соціальними (необхідністю підвищення кваліфікації, придбання професії, станом здоров'я, вихованням дітей й інших соціальних потреб).

У країнах ринкової економіки неповна зайнятість має дві істотних ознаки. По-перше, до неповністю зайнятих можуть належати тільки особи найманої праці (до неповністю зайнятого не можуть належати самостійні працівники й члени родини, що допомагають їм, навіть якщо вони працюють менше встановленого нормативного часу). По-друге, неповна зайнятість стосується регулярної, постійної зайнятості, тобто працівник повинен працювати певну кількість годин щотижня або щомісяця. За статистикою, наприклад, у США приблизно 20% співробітників фірм працюють неповний робочий день. У країнах ЄС третина працездатних жінок і кожен дванадцятий чоловік також віддають перевагу частковій трудовій зайнятості. Здавалося б, це більша соціальна проблема, оскільки якщо ці люди захочуть перейти на повний робочий день, місць для них явно не знайдеться. Однак, опитування цих людей свідчить, що для більшості людей, зайнятих неповний робочий день, це не є проблемою, оскільки більшість із них абсолютно свідомо вибирають подібний спосіб життя.

Не зважаючи на те, що часткова зайнятість – найбільш рання та одночасно найпоширеніша форма працевлаштування найманих робітників, у країнах Західної Європи відсутнє єдине визначення цієї форми працевлаштування, хоча в усіх використовується єдиний критерій належності тієї або іншої роботи до часткової зайнятості – скорочений обсяг тижневого трудового навантаження.

У рекомендаціях МОП (ILO, 2003) стосовно визначення неповної зайнятості зазначається, що ідентифікація працівника як повністю або неповністю зайнятого повинна здійснюватися, виходячи із сумарної тривалості робочого часу на основному та на всіх додаткових робочих місцях, на яких він зайнятий.

Нормативно встановленого порогу тривалості робочого тижня, від якого розраховується неповна зайнятість, у більшості розвинених капіталістичних країн немає. Такого законодавства немає в США, Канаді, Японії, Великобританії, Австрії, Бельгії, Норвегії, Швеції. В Італії неповністю зайнятими вважаються ті, у кого тривалість робочого часу менше нормативної. Лише у Франції є точне визначення працюючого неповний робочий час. Ними вважаються ті, хто працює на 1/5 частину менше нормативної тривалості робочого часу, яка складає 39 годин на тиждень або 169 годин на місяць.

У практиці статистичних підрахунків тривалості робочого часу прийняті різні пороги неповної зайнятості. У США, Японії, Австрії, Норвегії, Швеції це 35, у Канаді – 30 годин на тиждень. Для того щоб бути віднесеним до розряду частково зайнятого, у Німеччині потрібно тижневе трудове навантаження в обсязі до 36 годин, у Великобританії й Франції – до 30 годин. У цілому основна маса частково зайнятих має трудове навантаження в межах 20 годин на тиждень. У деяких країнах – Великобританії, Італії, Бельгії – неповністю зайнятими вважають тих, хто сам заявив, що працює неповний робочий час. Розподіл неповністю зайнятих по галузях економіки в різних країнах відбувається також по-різному. Однак у всіх кра-

їнах більшість зайнятих неповних робочих часів працюють у сфері торгівлі й послуг [2].

Цілеспрямованість у використанні частково зайнятих останнім часом змінилася. Наприкінці ХХ віку ця форма працевлаштування використовувалась як засіб, що полегшує залучення жінок до складу робочої сили, а сьогодні частково зайняті розглядаються насамперед як важливий інструмент боротьби з безробіттям.

Саме це враховували уряди країн Західної Європи, коли почали розвивати «активну політику зайнятості», яка включає державне субсидування часткової зайнятості, сприяння заходам щодо скорочення й перерозподілу індивідуального трудового навантаження з використанням:

- «поділу» робочого місця,
- «поділу» робочого часу,
- скорочення нормативної й фактичної тривалості робочого тижня,
- збільшення розміру щорічно оплачуваної відпустки й т.і.

Нові форми працевлаштування тісно пов'язані із широко-масштабними змінами в режимах роботи (на фірмі «БМВ», наприклад, діє **200** різних режимів гнучкого робочого часу). Такі режими дають можливість працівникам сполучати зайнятість на роботі зі станом здоров'я, сімейними обов'язками, соціальним життям.

Гнучкі режими повного й неповного робочого часу дають можливість уразливим категоріям населення працювати за наймом. В них в першу чергу зацікавлені такі специфічні контингенти робочої сили, як жінки з дітьми, молодь, особи літнього віку, особи з обмеженою працездатністю. Ці режими досить широко використовуються й для постійних працівників у сезонних галузях, на непрестижних роботах, у періоди спаду ділової активності, для збільшення періоду роботи устаткування, залучення й закріплення робочої сили й т.п. Основний принцип застосування гнучких режимів – скорочення простоїв й інших втрат робочого часу за об'єктивними причинами

при максимальному узгодженні цих режимів з потребами виробництва й можливостями працівників.

«Тенденцію до росту робочих місць на умовах неповного робочого часу в жодному разі не можна назвати універсальною, – відмічається в доповіді Міжнародної конференції праці (95-я сесія 2006), – однак вона відзначається в ряді промислово розвинених країн. Для багатьох жінок значну частину їхніх доходів становлять заробітки, одержувані на умовах неповного робочого часу, тому що вони намагаються збалансувати свої потреби в доходах зі своїми сімейними й іншими особистими обов'язками. У промислово розвинених країнах праця на умовах неповного робочого часу може відображати справжні потреби й переваги працівників, у той час як у країнах, що розвиваються, багато робочих місць на умовах неповного робочого часу входять у категорію «неповної зайнятості, пов'язаної з робочим часом», коли окремі працівники хотіли б трудитися більше, але не можуть знайти достатньо роботи» [3].

Інша гнучка форма зайнятості – тимчасова зайнятість – на світовому ринку праці вже давно використовується: ряд країн запрошують трудящих-емігрантів до себе на роботу із установленим строком трудового контракту, що потім неодноразово продовжується. З кінця ХХ століття практика тимчасової зайнятості істотно розширилася, змінилися її форми, структура, цілі. Масштаби тимчасової зайнятості зросли як наслідок дії структурної перебудови, зниження темпів економічного розвитку, росту безробіття. Тимчасова зайнятість перетворилася в повсякденну форму працевлаштування, що співіснує із повною й частковою зайнятстю. У ряді випадків вона успішно виступає як альтернатива безробіттю.

Праця тимчасових працівників тепер широко застосовується для подолання збоїв у виробничих процесах, пов'язаних з різною тривалістю окремих операцій, забезпечення більш плавного переходу від ручних методів праці до автоматизації виробництва, для роботи між змінами, для разових робіт, додаткових змін, при переміщенні підприємства на нове міс-

це, а також у тих випадках, коли зростає обсяг понаднормових робіт.

Тимчасова зайнятість має наступні форми працевлаштування: зайнятість на певний строк; сезонна робота; тимчасова зайнятість за посередництвом певних фірм; випадкова робота. Отже, строк тимчасової зайнятості коливається від одного дня (поденна робота) до двох років або до чітко встановленого строку.

Найбільше поширення в останні роки одержали тимчасова зайнятість на певний строк і тимчасова зайнятість через посередницькі фірми. Підприємства оформляють через ці фірми замовлення на найм тимчасової робочої сили певних категорій і спеціальностей. Відповідно до умов контрактів фірми виплачують своїм працівникам заробітну плату, забезпечують певні соціальні виплати й пільги, здійснюють професійну підготовку по наскрізних професіях. Для безробітних наймання через посередницькі фірми полегшує пошуки роботи, дає певні гарантії зайнятості, скорочення періоду безробіття, можливості одержання певної професійної підготовки.

Організації, що використовують тимчасову робочу силу за контрактом з посередницькими фірмами, мають можливості підвищувати ефективність своєї діяльності завдяки тому, що:

- вони можуть застосовувати необхідну кількість робочої сили на певному етапі функціонування виробництва, при цьому підприємства не зв'язують себе гарантіями зайнятості;
- тимчасові працівники використовуються на непрестижних робочих місцях або заміщають постійних працівників, які відсутні через хворобу, перебувають у відпустках, проходять професійну підготовку або перепідготовку.

Тимчасове наймання через посередницькі фірми усе ширше практикується й для працівників вищої кваліфікації. Це відбувається, наприклад, у випадку оснащення виробництва високопродуктивною, автоматизованою технікою й технологією.

Багато компаній вже використовують аутсорсинг, тобто залучення зовнішніх виконавців для роботи в широкому діапазоні – від виробництва й продажу продукції до управління людськими ресурсами. При розвинутій формі аутсорсинга великі компанії можуть виявитися непотрібними взагалі. Гнучкі мережі дрібних компаній або навіть тимчасові комбінації об'єднаних мережним електронним зв'язком позаштатних добровільних виконавців, або фрілансерів, можуть часом робити те ж саме, що й великі компанії, але набагато ефективніше. Ця форма зайнятості одержує все більше поширення. У США, наприклад, відзначено випадки, коли адміністрація підприємств поступово заміняє постійний персонал тимчасовим, користуючись змінами у федеральній політиці зайнятості, відповідно до якої стало можливим наймати тимчасових працівників, не гарантуючи їм забезпеченість роботою або соціальними виплатами й пільгами протягом чотирьох років. За даними проведеного в США опитування, основними мотивами звертання підприємців до тимчасової робочої сили є тимчасове заміщення вакансій (55% відповідей); потреба в додатковій робочій силі в період високої кон'юнктури (53%); використання тимчасових працівників для реалізації разових проєктів (44%); заміна постійних працівників у відпускний період (37%) [1].

«Аутсорсинг – це тільки один з вимірів набагато більшого фундаментального глобального зрушення, – говорить Нананд Нілекані – керівник компанії «Інфосис технолоджіз лімітид». За останні кілька років було зроблено величезні інвестиції в сферу технологій, особливо в період інтернет-буму, сотні мільйонів доларів було вкладено в розвиток глобального широкополосного зв'язку, прокладку волоконно-оптичних кабелів по дну океану та інші подібні речі». У той же самий час, додав він, комп'ютери подешевіли й стрімко поширилися по всій планеті, приспів вибух в області програмного забезпечення – можна згадати й електронну пошту, і пошукові системи, такі як Google, і спеціалізовані програми, здатні фрагментува-

ти будь-яку роботу й пересилати одну частину в Бостон, другу в Бангалор, третю в Пекін, створюючи тим самим можливість брати участь у проєкті будь-якій людині, де б вона не перебувала. Коли всі ці речі зненацька зложилися разом, приблизно в **2000** році, вони, за словами Нілекані, «створили платформу, що дозволяє черпати інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал звідки завгодно. Оскільки таку платформу можна з легкістю розбивати на частини, доставляти, поширювати, провадити, збирати заново, дана ситуація породила зовсім новий ступінь волі людської праці, особливо праці інтелектуальної...» [4].

Однієї з найцікавіших гнучких форм зайнятості, що поширюється в цей час, є «фрілансинг». Ця форма зайнятості стосується занять, що допускають роботу на тимчасовій основі, тобто традиційно це творчі професії (журналістика, література, живопис й ін.), а також заняття, що вимагають особливої кваліфікації (медицина, юриспруденція й ін.). Теоретичні основи фріланса були закладені вченими США в середині **70-х** років **XX** століття. Тоді вживали перші спроби працювати віддалено. Як засіб спілкування між працівником і роботодавцем виступав телефонний зв'язок. На початку **80-х** років фріланс став здобувати популярність. З появою Інтернету можливості вилучених працівників значно розширилися. Сьогодні фрілансом займаються десятки тисяч людей в усьому світі. У цей час у зв'язку з розвитком інформаційних і комунікаційних технологій з'явилася безліч нових професій, що відкривають можливості вільної зайнятості: це й програмування, і веб-дизайн, і підтримка сайтів і багато інших [5].

Схожа на фріланс й інша форма роботи поза офісом – вилучена робота. Працівник при цьому перебуває в штаті організації, але працює вдома. Ця форма роботи також дає певний ступінь свободи, будучи набагато більш стабільною, ніж фріланс, а роботодавцям дозволяє заощаджувати на оренді офісів. В Японії активно поширюється експериментальна програма, метою якої є перенесення до **20%** робочих місць до дому

працівників. Крім скорочення витрат на утримання офісів для японських роботодавців, це полегшить життя й самих працівників. У цей час близько 4 млн японців вже працюють вдома, що становить майже 6% від загальної кількості робочої чисельності в країні. Інші країни також активно підтримують подібну практику. У США наприкінці 2004 року було задіяно понад 44 млн вилучених робітників, а в 2008 році їхня кількість згідно із прогнозами експертів досягне 51 млн осіб.

Особливим видом гнучкої зайнятості є сезонні роботи, а також роботи з нерівномірним навантаженням протягом року. У Данії ця форма роботи охоплює некваліфікованих працівників-жінок, зайнятих у харчовій, головним чином у рибній, промисловості, і чоловіків, що працюють у будівництві. В Іспанії на сезонних роботах зайнято 4,5% робочої сили, в основному в сільському господарстві. У Великобританії сезонні працівники концентруються в сфері послуг, 64% з них – молодь, в основному молоді жінки. У Португалії 66,5% сезонних працівників – жінки, що працюють у сільському господарстві й сфері послуг, чоловіки працюють у будівництві [2].

До осіб з гнучкою зайнятістю в сучасних умовах у розвинених країнах відносять також самостійних працівників і членів родини, що допомагають. До самостійних працівників відносять тих, хто працює за свій рахунок, сам організує свою роботу, володіє засобами виробництва й відповідає за зроблену продукцію. В ідеальному випадку самостійна зайнятість дає людині значну свободу дій, можливість виявити себе й одержувати доходи, обумовлені кількістю витраченої фізичної й розумової праці, комерційним ризиком і вкладеними заощадженнями. «В усьому світі, – говорить в доповіді Міжнародного бюро праці (МВТ) «Сприяння самостійної зайнятості», – усе більше надій покладається тепер на особисту ініціативу як на засіб досягнення позитивних результатів в області зайнятості, капіталовкладень й економічного росту» [6].

В Україні використання гнучких форм зайнятості може викликати певну напруженість у суспільстві. Це пов'язано з

тим, що «гнучкість» часто стає синонімом відсутності гарантій і обов'язків з боку керівників підприємств, дає змогу платити працюючим за низькими ставками, не надавати пільги і не сплачувати понаднормові. Кожна фірма хоче мати працівників, які працюють неповний день, тимчасово або поза штатом. Це дасть змогу значно знизити її витрати, а значить підвищити прибутки.

Не зважаючи на це, гнучкі форми зайнятості мають і великі переваги для України. У плані рішення проблем безробіття вони дають можливість скоротити загальну чисельність незайнятого населення, надаючи роботу на умовах, прийнятних для певних категорій населення - жінок, молоді, літніх трудящих; збільшити число зайнятих, не збільшуючи при цьому число робочих місць за рахунок розподілу робочих місць між працівниками, розширити можливості працевлаштування для осіб, вивільнених з виробництва. Для окремих категорій працівників гнучкі форми зайнятості дають можливість задовольняти їхньої потреби в гнучкій організації праці, сполученні роботи з виконанням інших соціальних обов'язків або станом здоров'я.

Висновки. У комплексі заходів, що використовуються у політиці зайнятості, гнучкі форми зайнятості й робочого часу відіграють особливу роль. Вони використовуються не тільки для безпосередньої боротьби з безробіттям, а і для надання більш широких можливостей для задоволення попиту й реалізації пропозицій на ринку праці. Тому ці форми зайнятості мають стійку тенденцію до розвитку, що, у свою чергу, повинно привести до певних змін у трудових відносинах й їхньому регулюванні. У цих умовах політика зайнятості повинна виходити з передбачення цих змін й їхнього використання з метою ефективної реалізації трудового потенціалу.

Таким чином, дослідження проблеми використання гнучких форм зайнятості повинно бути спрямованим на розробку стратегії розвитку гнучких форм зайнятості працеспроможного населення України, яка відповідатиме умовам нарощуван-

ня темпів соціально-економічного та економічного зростання і зможе забезпечити соціальний захист найбільш уразливих верств та підвищення рівня зайнятості населення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гибкость, стабильность и гарантии на рынке труда. Доклад на 7-ой Европейской региональной встрече МОП. – Будапешт, 14-18 февраля 2005.
2. Библиотека управляющего персоналом: мировой опыт. Управление занятостью и организация трудоустройства: Обзорная информация/ сост. В.И.Яровой; под ред. Г.В.Щекина. – К.,1995.
3. Изменение моделей и структур в сфере труда. Доклад Международной конференции труда 95-я сессия 2006. Международное бюро труда. – Женева, Швейцария, 2006
4. Фридман Томас. Плоский мир: Краткая история XXI века – М.: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2007
5. Бехтель М. Будущее труда. Размышления, взгляды, перспективы/ Бехтель М. – 2000.
6. Сприяння самостійної зайнятості. Доповідь Міжнародного бюро праці.
7. Гимпельсон В. Нестандартная занятость и российский рынок труда/ Гимпельсон В., Капелюшников Р. Препринт WP3/2005/05, Серия WP3 Проблемы рынка труда, Москва. – 2005

УДК 636.32/.38.082.12

МІЖЛІНІЙНІ ВІДНОСИНИ ОВЕЦЬ АСКАНІЙСЬКОГО ТИПУ БАГАТОПЛІДНОГО КАРАКУЛЮ З УРАХУВАННЯМ ГЕНЕТИЧНИХ ТА ПРОДУКТИВНИХ ПАРАМЕТРІВ

В.А.Кириченко, кандидат сільськогосподарських наук
Миколаївський державний аграрний університет

З використанням єдиної математичної моделі встановлено, що як за генетичними, так і за продуктивними параметрами рівень міжлінійної диференціації (при індексах схожості в межах 0,931-0,993) співпадає. При цьому морфотип досліджених ліній овець виявився менш консервативним і більш мінливим в процесі селекції, аніж її генотип за імуногенетичними маркерами.

Вступ. В наш час відомо велику кількість різних способів оцінки схожості, відмінності, дистанції між популяціями як за кількісними ознаками, так і за генотипом [1,2]. Більшість показників “конструювалося” цілком абстрактно, іноді навіть не для живих об’єктів, але згодом стали використовуватись і у біологічних дослідженнях. Частина ж показників, побудованих на основі еволюційних принципів, безумовно більш вдало підходила для опису процесів, які відбуваються в популяціях, наприклад коефіцієнт схожості за Неєм [3]. Тому перед нами постало питання, наскільки об’єктивно індекси генетичної відстані та схожості, розраховані на основі частот зустрітності антигенів груп крові, можуть відображати генетичну ситуацію у дослідженому стаді овець і генеалогічні міжлінійні взаємовідносини, які склалися у процесі його розведення. І чи пов’язані відмінності між лініями, виявлені за розподілом імуногенетичних маркерів, з різницею за селекційними ознаками.

Матеріал та методика. Типування за антигенними факторами систем груп крові багатоплідних каракульських овець

племзаводу “Маркеєво” Херсонської області проводили в лабораторії імуногенетики Інституту тваринництва степових районів ім. М.Ф.Іванова “Асканія-Нова” за допомогою серологічних реакцій згідно з існуючими методичними вказівками [4].

Для того, щоб мати можливість порівняти генеалогічні лінії за сукупністю ознак продуктивності та імуногенетичними маркерами, ми використали метод, запропонований Ю.І.Рожковим та А.В.Проняєвим [2,3]. Описаний ними підхід дозволяє проводити паралельний аналіз генетичного та фенетичного коефіцієнтів схожості, тобто, використовуючи один метод, можна отримати більш повну інформацію щодо процесів, які відбуваються в популяції.

Розрахунок коефіцієнта схожості між дослідженими заводськими лініями овець за молекулярно-генетичними маркерами проводили на основі розподілу антигенів відповідних систем груп крові, а за селекційними ознаками – на основі міжлінійних відмінностей за показниками живої маси при народженні та при відлученні, розміром завитка, смушковим типом, шовковистістю, блиском, типом конституції та класом.

Результати досліджень. Отримані результати розрахунків наведено у таблиці. Аналіз цих даних свідчить про те, що коефіцієнти схожості, розраховані за селекційними ознаками, величина яких коливалася в межах **0,931-0,977**, дещо поступалися відповідним коефіцієнтам схожості, розрахованим за імуногенетичними маркерами, які варіювали в інтервалі від **0,966** до **0,993**. Тобто, морфотип досліджених ліній овець виявився менш консервативним і, відповідно, більш мінливим в процесі селекції, ніж їх генотип за антигенами груп крові.

На наш погляд, це явище цілком закономірне, оскільки попередня селекція овець асканійського типу багатоплідного караюлю велась за продуктивними ознаками без урахування генетично-молекулярних маркерів, тому і показники коефіцієнту схожості між генеалогічними лініями, розраховані за се-

лекційними ознаками, були меншими, аніж за імуногенетичними маркерами.

Таблиця

Коефіцієнти схожості між лініями овець асканійського типу багатоплідного каракулю, розраховані за імуногенетичними маркерами та селекційними ознаками

Лінія	144 (n = 42)	434 (n = 29)	1185 (n = 37)	1542 (n = 60)
123	0,992* 0,966**	0,969 0,934	0,983 0,958	0,992 0,970
144		0,978 0,945	0,986 0,950	0,993 0,977
434			0,966 0,941	0,976 0,931
1185				0,991 0,962

Примітки:

* – коефіцієнти схожості між лініями за імуногенетичними маркерами

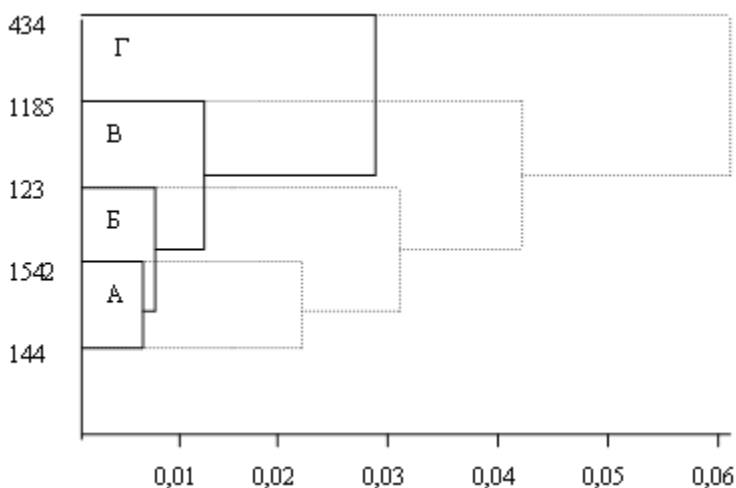
** – коефіцієнти схожості між лініями за селекційними ознаками

В цілому групи крові досить об'єктивно відображають генетичну ситуацію у дослідженому стаді овець і генеалогічні міжлінійні взаємовідносини, які склалися у процесі його розведення. Підтвердженням цього є подібність між дендрограмами, побудованими на основі даних про розподіл імуногенетичних маркерів та селекційних ознак (рис.).

Встановлено, що конфігурація дендрограм, побудованих для заводських ліній багатоплідних каракульських овець співпадає. Так, в обох випадках всі п'ять ліній входять до одного кластеру Г, що в свою чергу складається з підкластерів А, Б, В. Це свідчить про значну генетичну схожість між дослідженими лініями овець як за генетичними параметрами, так і за селекційними ознаками. Виявлені ж графічні відмінності між дендрограмами виникли лише за рахунок різниці у величині коефіцієнту міжлінійної схожості між селекційними ознаками та імуногенетичними маркерами.

Таким чином, в результаті проведеного порівняльного аналізу міжлінійної диференціації заводських та генеалогічних лі-

ній овець багатоплідного каракулю з урахуванням селекційних та імуногенетичних параметрів за єдиною математичною моделлю встановлено низький ступінь міжлінійних відмінностей як за рівнем розвитку селекційних ознак, так і за генетичними показниками. Індeksi генетичної схожості між окремими лініями, розраховані за молекулярно-генетичними маркерами, знаходяться на рівні **0,966–0,993** і майже не відрізняються від таких, розрахованих з використанням селекційних параметрів – **0,931–0,977**.

Примітка:

_____ за імуногенетичними маркерами
 ----- за селекційними ознаками

Рис. Дендрограма взаємовідносин між лініями багатоплідних каракульських овець, побудована на основі даних про розподіл імуногенетичних маркерів та селекційних ознак

Висновки. Отримані дані свідчать про необхідність посилення селекційно-племінної роботи в стаді в напрямку збільшення міжлінійної диференціації за продуктивними, відтворювальними та генетичними ознаками, що є необхідним аспектом результативності ведення такої роботи у племінних стадах овець. Для цієї цілі доцільно використовувати показ-

ники генетичної схожості та відстані, а також їх інтегральне графічне зображення у формі дендрограм, що можуть слугувати орієнтиром для пошуку оптимальних варіантів міжлінійних кросів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Животовский Л. А. Популяционная биометрия / Животовский Л. А. — М. : Наука, 1991. — 271 с.
2. Рожков Ю. И. Эволюция систем популяций и проблема оценки их генетического сходства / Ю.И.Рожков, А.В.Проняев, С.К.Охапкин, И.Р.Галимов // Сельскохозяйственная биология. — 1992. — № 2. — С. 104—121.
3. Рожков Ю. И. Коэффициенты сходства между популяциями по количественным признакам и генотипам / Рожков Ю. И., Проняев А. В. // Сельскохозяйственная биология. — 1992. — № 6. — С. 26—35.
4. Методические указания по использованию антигенных эритроцитарных факторов и полиморфных белков и ферментов крови в селекции овец. — Ставрополь, 1994. — 56 с.

УДК 619:613:636.3:424.

ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ МІКРОКЛІМАТУ В КОРІВНИКУ

А.О.Бондар, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Н.Бондарчук, студентка
Миколаївський державний аграрний університет

Оцінено природо-кліматичні умови племзаводу ім. Шмідта Очаківського району Миколаївської області, вибір ділянки ферми, конструкцію та будівельні матеріали, систему вентиляції, гноєвидалення, спосіб утримання тварин в корівнику. Запропоновано рекомендації щодо оптимізації мікроклімату в приміщенні на 100 голів корів.

Вступ. На мікроклімат тваринницьких приміщень істотно впливають: природно-кліматичні умови району, в якому знаходиться господарство; рельєф місцевості, з урахуванням якого вибирають майданчик для будівництва; способи утримання тварин [2]. Формування мікроклімату в тваринницьких приміщеннях залежить від конструкції та особливостей будівельних матеріалів, типу вентиляції та системи гноєвидалення [1].

Матеріали та методика досліджень. Метою роботи було вивчення факторів, що впливають на формування мікроклімату в корівнику в умовах ВАТ племзаводу ім. Шмідта Очаківського району Миколаївської області.

При виконанні роботи використовували метод спостереження. Здійснили гігієнічну оцінку природо-кліматичних умов господарства, правильності вибору території ферми, конструкції приміщення та будівельних матеріалів, системи вентиляції, гноєвидалення, способу утримання тварин.

Результати досліджень. За період дослідження (стійловий період 2006-2007 рр.) підраховали кількість сонячних і хмарних днів, швидкість руху, температуру, вологість повітряних мас. Виявили, що хмарних днів за період дослідження було більше, ніж сонячних днів. При цьому швидкість руху повітря в зовнішньому середовищі найвищою була в квітні $10,1 \pm 0,9$ м/с, що вдвічі перевищував цей показник порів-

няно з березнем місяцем. Температура повітря в зимовий період дослідження спостерігалася найменшою і становила в середньому $+3^{\circ}\text{C}$, що втричі була меншою, ніж у весняний період. Вологість повітря в середньому за період дослідження дорівнювала $87,3\pm 2,0\%$.

Низькі показники температури, високі значення вологості, швидкості руху атмосферного повітря мають величезний вплив на тип приміщення та формування в ньому мікроклімату. Корівник не опалюється, тому температура повітря в ньому підтримується за рахунок тепла, яке виділяють тварини. Правильне використання тепла для підтримання в потрібний час оптимальних температур повітря залежить від регулювання теплового балансу приміщень. В даному корівнику прибуткова частина теплового балансу дорівнює **60500** ккал/год., а затратна частина – **89862,10** ккал/год. Тепловий баланс в приміщенні виявився від’ємним.

Природно-кліматичні умови господарства за період дослідження негативно вплинули на формування мікроклімату в даному приміщенні.

На формування мікроклімату тваринницьких приміщень істотно впливають сонячні промені. Визначали кількість вікон за світловим коефіцієнтом, кількість ламп розжарювання за нормативами штучного освітлення. В таблиці 1 представлено характеристику природного та штучного освітлення.

Другим етапом наукової роботи була гігієнічна оцінка вибору території молочно-товарної ферми племзаводу ім. Шмідта.

Таблиця 1

Характеристика освітлення корівника на 100 голів

Величини	Одиниця виміру	Параметри	
		нормативні	фактичні
Кількість вікон	шт	26	20
Відстань від підлоги до підвіконня	м	1,2–1,3	1,0
Кількість ламп	шт	16	10
Світловий коефіцієнт		1:10	1:14
Штучне освітлення	вт / м ²	4–5	2,5

Ділянка ферми знаходиться по рельєфу місцевості вище населеного пункту, не з підвітряної сторони, що забезпечить сторонні запахи, видалення вмісту шкідливих газів в сторону населеного пункту. Спостерігається постачання на територію ферми електроенергії, води. Досліджувана ферма має огороження (панельні плити) висотою 2 м. Передбачено дезбар'єр, санпропускник, які не в робочому стані. Виявлено відхилення нормативних мінімальних зооветеринарних розривів до дороги районного значення, між приміщеннями, що може вплинути до заносу збудників інфекційних захворювань в тваринницькі приміщення.

Впливає на формування мікроклімату розташування тваринницьких приміщень щодо частин світу, направлення пануючих вітрів по осі приміщень. За нашими спостереженнями, на даній фермі господарства направлення пануючих вітрів проходить по довжині приміщення, тому треба особливо звернути увагу на утеплення, подвійність оскління вікон в стійловий період. Від системи вентиляції і каналізації залежить стан мікроклімату в тваринницькому приміщенні. Для перевірки достатності об'єму необхідної вентиляції у тваринницькому приміщенні розраховували її за вуглекислотою, вологістю. Аналізуючи результати, можна констатувати, що показники об'єму вентиляції в досліджуваному корівнику не відповідають нормативним.

На формування мікроклімату в приміщеннях впливає спосіб утримання тварин. Корів в досліджувальному приміщенні утримують на прив'язі, стійло має площу 3 м²/гол., із урахуванням площі робочого, кормового проходів, гноетранспортера загальна площа становить 4 м²/гол., що вважається нормативною площею для прив'язного способу утримання. В приміщенні передбачено двері для випуску корів на кормо-вигульні майданчики. Згідно з нормами вигулів, на одну корову передбачено площу від 7 до 15 м². В господарстві ця норма становить 3,5 м².

Висновки та пропозиції. Тепловий баланс в досліджуваному приміщенні виявився від'ємним, тому природно-

кліматичні умови господарства за період дослідження негативно вплинули на мікроклімат даного приміщення. В корівнику недостатня інтенсивність освітлення. При виборі та плануванні ділянки під будівництво молочно-товарної ферми господарства виявилися порушення санітарно-гігієнічних нормативів. Показники об'єму вентиляції в даному приміщенні не відповідають нормативним. Норма площі на **1** гол. тварини в корівнику відповідає нормі.

Тому, рекомендуємо в господарстві для покращення оптимізації мікроклімату в корівнику на **100** голів, де утримують тварин прив'язним способом, встановити **26** вікон, **16** лампочок. Для належної роботи системи вентиляції додатково встановити **18** витяжних каналів (площа поперечного перерізу одного каналу **0,9x0,9** м); **56** шт. припливних каналів (площа поперечного перерізу одного каналу **0,5x0,5** м).

ЛІТЕРАТУРА

1. Демчук М. В. Гігієна тварин / М. В. Демчук, М. В. Чорний, М. П. Високос. — К.: Урожай, 1996. — С. 13—14.
2. Довідник основних зоогігієнічних і ветеринарно-санітарних нормативів будівництва та експлуатації тваринницьких приміщень / І. Ф. Храбустовський, І.О.Голубев, Ю.М.Марков та ін. — К.: Урожай, 1974. — С. 36—38.

БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ КУРЕЙ РІЗНИХ ГЕНОТИПІВ

*О.В.Ведмеденко, кандидат сільськогосподарських наук
Херсонський державний аграрний університет*

Наведено рівень деяких біохімічних показників крові курей, отриманих від схрещування птахів яєчного і м'ясного напрямку продуктивності. Встановлено високі і середні кореляційні взаємозв'язки окремих інтер'єрних показників з продуктивними ознаками птахів.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні важливого значення набуває створення нових кросів курей м'ясо-яєчного напрямку продуктивності. Поряд з цим, ведуться роботи зі збереження і раціонального використання в селекційних програмах таких генотипів тварин і птахів, які вирізняються високою адаптаційною здатністю, резистентністю до захворювань і високою якістю продукції. Природну стійкість організму птахів неможливо вивчати без аналізу вікових особливостей її формування [1]. У підвищенні об'єктивності й ефективності методів і прийомів, визначенні продуктивної та племінної цінності птахів в ранньому віці важливу роль грають багато показників, у тому числі й фізіолого-біохімічні. Однак, про можливість ефективного використання інтер'єрних тестів в практиці селекційної роботи можна судити тільки після визначення корелятивних зв'язків між ними і рівнем продуктивності.

Стан вивчення проблеми. З урахуванням біохімічних показників крові можна визначати потенційну продуктивність і племінну цінність молодих тварин, кращі варіанти поєднуваності пар і очікувану якість потомства. Велике значення має також вивчення показників, які характеризують протеїновий, ліпідний, вуглеводний і мінеральний обміни. Вміст білка в крові характеризує фізіологічний стан організму в цілому [2, 3]. Дослідженнями встановлено, що найбільші перспективи практичного використання має білковий склад кро-

ві та рівень кальцію в сироватці крові [4, 5, 6]. І.А.Гальперн і В.П.Рибникова [7] вважають, що показники загального білка сироватки крові курчат в 8-10 тижневому віці можуть слугувати для прогнозування їх племінної цінності, а підбір пар за цим показником – для прогнозування гетерозису за темпом росту.

Особливої уваги заслуговує показник резервної лужності, оскільки він визначає напрям й інтенсивність окислювально-відновних реакцій, процеси розщеплення і синтезу білка, гліколіз, окислення вуглеводів і жирів. Вміст неорганічного фосфору та загального кальцію в сироватці крові визначається для оцінки мінерального обміну у курей. Виходячи з цього, нами проведено вивчення рівня деяких біохімічних показників крові курей, отриманих від схрещування птахів яєчного і м'ясного напрямку продуктивності.

Завдання і методи досліджень. Дослідження проведено в умовах ЗАТ „Чорнобаївське” Херсонської області. Об'єктом досліджень були гібридні кури, отримані від прямих і реципрокних схрещувань родинних форм П12, П34 кросу „Прогрес” (яєчний тип) та К6, К7 кросу „Конкурент-2” (м'ясний тип). Для визначення особливостей обміну речовин в організмі птахів проводили біохімічні дослідження сироватки крові. У віці 2-х та 6-ти місяців відбирали кров у курей з підкрильцевої вени. Дослідження біохімічних показників крові проводились в Херсонській обласній державній лабораторії ветеринарної медицини ім. професора А.С.Ценковського. Вміст загального білка визначали рефрактометричним методом, загального кальцію – трилометричним методом, неорганічного фосфору – з ванадатмолібденовим реактивом, резервну лужність крові – дифузійним методом. Біометричний обробіток даних виконувався методом варіаційної статистики за Плохінським М.О. [8] на персональному комп'ютері з використанням програми Excel.

Результати досліджень. Встановлено, що біохімічні показники сироватки крові курей різних генотипів знаходяться у межах фізіологічних норм. З віком збільшуються показники загального білка, резервної лужності, неорганічного фосфору та загального кальцію в сироватці крові.

При цьому у курей кросу „Прогрес” (П12×П34) в 2-місячному віці всі біохімічні параметри були вищі. Різниця достовірна порівняно з середніми показниками за стадом ($P < 0,01$, $P < 0,05$). Високими значеннями біохімічних показників сироватки крові характеризувались поєднання курей К7×П34, П12×К7, П34×К7 та П12×К6. Але різниця між групами була не достовірною. У віці 6 місяців серед груп курей К7×П12, К7×П34, П34×К7 та кросу „Прогрес” спостерігали деяке підвищення загального кальцію порівняно з іншими генотипами. Вміст неорганічного фосфору з віком майже не змінився. Крім цього спостерігається однорідність усіх груп за цією ознакою (4,8...5,1 мг%). Найнижчий вміст загального кальцію в крові був у і курей реципрокного кросу „Прогрес” П34×П12. Знижений показник неорганічного фосфору в порівнянні з іншими генотипами, був серед поєднань К7×П12 ($P < 0,05$). А кури комбінацій К6×П12 характеризувались порівняно низьким рівнем загального білку в сироватці крові. Слід відмітити, що з віком зменшується варіація усіх біохімічних параметрів крові. Так, мінливість рівня загального білка в сироватці крові в 2-місячному віці становила 3,92...26,75%, в 6-місячному віці - 1,62...6,07%. Коефіцієнт варіації резервної лужності в 2 місяці був в межах 2,7...21,1%, з віком його показник зменшився відповідно 0,8...3,6%.

Знання взаємозв'язку між біохімічними параметрами крові і селекційними ознаками дає можливість відбирати молодняк у ранньому віці з високою майбутньою продуктивністю. Для цього були розраховані коефіцієнти кореляції між біохімічними показниками в 2-місячному віці і основними ознаками продуктивності дорослих курей. Встановлено істотний зв'язок концентрації загального кальцію та живої маси курей

в 12 місяців ($r = +0,765$, $P < 0,05$). Із показниками маси яєць в 12-місячному віці існує позитивна кореляція середнього рівня ($r = +0,450$), з підвищенням рівня неорганічного фосфору збільшується маса яєць в 7-місячному віці ($r = +0,655$, $P < 0,05$) та 12-місячному віці ($r = +0,555$), а також встановлено зв'язок між показником резервної лужності та рівнем несучості курей ($r = +0,523$). Показник загального білка в сироватці крові має низькі зв'язки з усіма ознаками продуктивності курей.

Висновки. Таким чином, окремі показники сироватки крові можуть бути використані як критерії прогнозування продуктивних ознак птахів. Вивчення біохімічних показників сироватки крові необхідне для встановлення фізіологічного стану селекційних груп курей в різні вікові періоди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Митюшников В. М. Естественная резистентность сельскохозяйственной птицы / В. М. Митюшников. — М.: Россельхозиздат, 1985. — 159 с.
2. Мелехин Г. П. Физиология сельскохозяйственной птицы / Г. П. Мелехин, Н. Я. Гридин. — М.: Колос, 1977. — 288 с.
3. Кочиш И. И. Селекция в птицеводстве / И. И. Кочиш. — М.: Колос, 1992. — 272 с.
4. Коваленко В. П. Вплив біохімічних показників крові на ріст і розвиток поросят різних груп залежно від віку / В. П. Коваленко, Л. П. Вогнівенко, С. П. Панкеев, Е. О. Ганін // Таврійський науковий вісник. — Херсон, 2001. — Вип.19. — С. 93—96.
5. Прокопенко Н. П. Біохімічні показники крові курей при утриманні в рівновагових угрупованнях / Н. П. Прокопенко // Таврійський науковий вісник. — Херсон, 1998. — Вип.3. — С. 94—98.
6. Эйдригевич Е. В. Интерьер сельскохозяйственных животных / Е. В. Эйдригевич, В. В. Раевская. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Колос, 1978. — 255 с.
7. Гальперн И. Л. Связь белков сыворотки крови с племенными качествами птицы и использование этих показателей в селекционной работе / И. Л. Гальперн, В. П. Рыбникова // Методы селекции в мясном и яичном птицеводстве. — Л., 1971. — С. 211—220.
8. Плохинский Н. А. Руководство по биометрии для зоотехников / Н. А. Плохинский. — М.: Колос, 1969. — 256 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СИСТЕМИ АНТИОКСИДАНТНОГО ЗАХИСТУ ТА ПЕРЕБІГУ ПРОЦЕСІВ ВІЛЬНО- РАДИКАЛЬНОГО ОКИСЛЕННЯ В ОРГАНІЗМІ КОРОПА ТА ЙОГО ГІБРИДНИХ ГРУП

І.А.Особа, молодший науковий співробітник, аспірант

*С.І.Тарасюк, член-кореспондент УААН, доктор
сільськогосподарських наук*

*І.І.Грициняк, кандидат сільськогосподарських наук
Інститут рибного господарства УААН, м. Київ*

Наведено дані про активність ферментів системи антиоксидантного захисту – супероксиддисмутази, глутатіонпероксидази, глутатіон-S-трансферази та вмісту продуктів перекисного окислення ліпідів, зокрема гідроперекисів ліпідів, дієнових кон'югатів та малонового діальдегіду у плазмі крові та суспензії еритроцитів коропа та його гібридних груп. Показано відмінність активності ферментів системи антиоксидантного захисту у досліджуваних зразках, її залежність від виду риб і специфічність щодо кожного фермента окремо, а також рівень процесів перекисного окислення ліпідів.

Вступ. В організмі риб постійно протікають аеробні процеси, зокрема окислення енергетичних субстратів, внаслідок чого утворюються активні форми кисню (АФК) та інші вільні радикали (ВР) [1]. Перекисне окислення ліпідів (ПОЛ) належить до нормальних фізіологічних процесів, які необхідні для здійснення фагоцитозу, сперматогенезу, піноцитозу, регуляції проникності мембран та багатьох інших процесів в організмі. Проте зростання і нагромадження АФК та продуктів ПОЛ може призводити до руйнування внутрішньоклітинних структур. Продукти вільно-радикального перекисного окислення (ВРПО) можуть виступати своєрідними біомаркерами ушкодження тканин, оскільки за їх рівнем можна судити про інтенсивність протікання ВРПО у різних біологічних системах організму. Найбільш важливими біомаркерами можуть виступати продукти окислення поліненасичених жирних кислот, зокрема малоновий діальдегід, гідроперекиси ліпідів та ряд ін-

ших продуктів ПОЛ. Кожна група продуктів характеризує інтенсивність ВРПО, а також ступінь ушкодження ліпідів, амінокислот, нуклеїнових кислот і т. д. Все це може спричинити модифікацію білків і ферментів, зміну їх активності, зміну фосфоліпідного складу мембран, зміну конформації ліпідів і білків, а звідси – структурних і функціональних властивостей мембран [2, 3]. Такі ж явища спостерігаються і в структурі ДНК уражених клітин. Вільні радикали можуть взаємодіяти як безпосередньо з азотистими основами ДНК, утворюючи при цьому їх модифіковані похідні, так і опосередковано, через вторинні та кінцеві продукти перекисного окислення ліпідів, які, зв'язуючись з ДНК та білками ядерного хроматину, здатні викликати спотворення процесів зчитування генетичної інформації [4].

Інтенсивність протікання вільно радикального перекисного окислення в організмі залежить від концентрації кисню в тканинах, а також від ферментних і неферментних систем. У нормально функціонуючих системах прояву пошкоджуючої дії вільних радикалів і перекисних сполук запобігає система антиоксидантного захисту організму, яка тонко регламентує реакції перекисного окислення ліпідів у клітинних структурах. Систему антиоксидантного захисту організму умовно поділяють на ферментативну та неферментативну ланки. Першу складають антиоксидантні ферменти: супероксиддисмутаза (СОД), каталаза (КАТ), глутатіонпероксидаза (ГП), глутатіон-S-трансфераза (Г-S-T) тощо, до другої входять вітаміни А, Е, С, каротиноїди та ряд інших сполук.

На даний час дослідженню стану системи антиоксидантного захисту та протіканню вільно-радикального перекисного окислення у тканинах риб приділяють все більше уваги, використовуючи показники активності ферментів АОЗ та вмісту ВР у гідробіонтів як критерії якості водного середовища та у багатьох інших аспектах [5].

Метою даної роботи було провести порівняльну характеристику стану системи антиоксидантного захисту організму

та інтенсивності перебігу вільно радикального перекисного окислення у плазмі крові та суспензії еритроцитів у внутрішньопородних груп українського коропа та його гібридних груп.

Методика досліджень. Дослідження проводили на групах коропів та їх гібридів, які вирощувалися у ставах Львівської дослідної станції Інституту рибного господарства УААН (с.м.т. Великий Любінь). Дослідні групи налічували по шість особин у кожній. До першої групи входили особини коропозазанового гібриду (КСГ), другу групу складав любінський рамчатий короп (ЛРК), третю – помісний рамчатий короп (ПРК; галицький короп х любінський короп), четверту групу складала особини амурського сазана (АС).

Стан системи антиоксидантного захисту організму вивчали на підставі визначення активності супероксиддисмутази (КФ1.15.1.1.), глутатіонпероксидази (КФ1.11.1.9.) та глутатіон-S-трансферази (КФ2.5.1.18.), інтенсивність перебігу процесів вільно-радикального перекисного окислення – за вмістом його продуктів, зокрема гідроперекисів ліпідів (ГПЛ), дієнових кон'югатів (ДК) та малонового діальдегіду (МДА).

Кров відбирали піпетками Пастера з серця у центрифужні пробірки типу “Eppendorf” із гепарином у розрахунку 25 МО на 1 мл крові. Кров розділяли на плазму та еритроцити шляхом центрифугування. Визначення активності ферментів та вмісту продуктів перекисного окислення ліпідів проводили спектрофотометрично за загальноприйнятими методиками [6-10]. Одержані цифрові дані опрацьовані статистично.

Результати досліджень. Антиоксидантна система захисту організму контролює всі етапи вільно-радикальних реакцій, починаючи від їх ініціації і закінчуючи утворенням продуктів ПОЛ, механізм контролю яких пов'язаний з ланцюгом оборотних окисно-відновних реакцій іонів металів, глутатіону, токоферолу та інших речовин.

Нами було проведено дослідження групи ферментів АОЗ організму, зокрема супероксиддисмутази, глутатіонпероксидази, глутатіон-S-трансферази. Супероксиддисмутаза є од-

ним з ключових ферментів антирадикального захисту, оскільки вона дисмутує супероксидрадикал до менш токсичного перекису водню. Важливу роль у знешкодженні продуктів вільно радикального окислення відіграють також ферменти глутатіонового циклу. Так, глутатіонпероксидаза каталізує розклад гідроперекисів ліпідів нерадикальним шляхом за допомогою глутатіону відновленого, а глутатіонтрансфераза є одним з найважливіших компонентів системи детоксикації токсичних метаболітів та ксенобіотиків.

Проведені дослідження, результати яких представлено у таблиці 1, показали, що активність ферментів у досліджуваних зразках значно відрізняється між собою залежно від виду риб і є специфічною щодо кожного ферменту окремо. Зокрема, активність супероксиддисмутази у плазмі крові зростала у наступному порядку досліджуваних груп риб: **АС** → **ПРК** → **ЛРК** → **КСГ**. Теж саме спостерігається і при визначенні глутатіонпероксидази. Щодо суспензії еритроцитів, то тут ці ж показники зростають у дещо іншому порядку: **АС** → **ЛРК** → **ПРК** → **КСГ**. Зміна активності глутатіон-S-трансферази у досліджуваних зразках відрізнялася від вище згадуваних ферментів. Проте, як і супероксиддисмутази та глутатіонпероксидази, найвищим її рівень у плазмі спостерігався у коропо-сазанового гібриду (**0,0050±0,0005**), а найнижчим – у амурського сазана (**0,0035±0,0004**), а у суспензії еритроцитів найвища активність її була у коропо-сазанового гібриду (**0,063±0,0050**), а найнижча – у люблінського рамчатого коропа (**0,036±0,001**). Отримані результати підтверджують тканинспецифічність і внутрішньовидові відмінності активності ключових ферментів антиоксидантного захисту, що, на нашу думку, може бути пов'язано з генотиповими характеристиками піддослідних риб. Тому особливої актуальності набуває питання вивчення асоціацій генетично детермінованого поліморфізму білків з відомою біохімічною функцією, у даному випадку з окремими ланками антиоксидантного захисту організму, який у поєднанні з новими методами генетичного

аналізу дасть змогу оцінити систему антиоксидантного захисту генофонду та виявити унікальні генетичні характеристики внутрішньопородних та гібридних груп українського коропа.

Таблиця 1

Активність ферментів системи антиоксидантного захисту в організмі коропа та його гібридних груп ($X \pm Sx$, $n=6$)

Дослідні групи	Плазма крові			Суспензія еритроцитів		
	СОД, у.о./мг білку	ГП, нмоль NADPH/хв. х мг білку	Г-S-T, нмоль NADPH/хв. х мг білку	СОД, у.о./мг білку	ГП, нмоль NADPH/хв. х мг білку	Г-S-T, нмоль NADPH/хв. х мг білку
КСГ	5,00 ± 0,05	0,115 ± 0,0025	0,0050 ± 0,0005	8,00 ± 0,01	0,0080 ± 0,0003	0,063 ± 0,0050
ЛРК	4,50 ± 0,015	0,085 ± 0,001	0,0040 ± 0,0005	6,50 ± 0,015	0,0060 ± 0,0005	0,036 ± 0,001
ПРК	4,00 ± 0,03	0,076 ± 0,001	0,0045 ± 0,0003	7,00 ± 0,01	0,0075 ± 0,0004	0,037 ± 0,004
АС	3,50 ± 0,05	0,070 ± 0,003	0,0035 ± 0,0004	5,50 ± 0,04	0,0050 ± 0,0005	0,040 ± 0,003

Рівень процесів перекисного окислення ліпідів у досліджуваних зразках оцінювали за вмістом продуктів ВРПО. Отримані результати (таблиця 2), свідчать про те, що вміст продуктів ПОЛ у плазмі та суспензії еритроцитів, як і наведені вище показники активності ферментів, відрізняється тканинною специфічністю, а також за видовою приналежністю. Дослідження показали, що рівень основних продуктів перекисного окислення ліпідів у плазмі крові найвищим є у амурського сазана та любінського рамчатого коропа за всіма наведеними показниками і знижується у гібридних груп коропа.

Висновки. Отримані результати показали, що активність ферментів у досліджуваних зразках значно відрізняється між собою залежно від породною групи риб і є специфічною по відношенню до кожного ферменту окремо.

Результати досліджень підтверджують тканинспецифічність активності ферментів антиоксидантного захисту піддо-

слідних риб, що, можливо, пов'язано з факторами антропогенного тиску, а саме — факторами штучного добору.

Таблиця 2

Вміст продуктів перекисного окислення ліпідів в організмі коропа та його гібридних груп ($X \pm S_x$, $n=6$)

Дослідні групи	Плазма крові			Суспензія еритроцитів		
	ГПЛ, у.о./мг білку	ДК, у.о./мг білку	МДА, у.о./мг білку	ГПЛ, у.о./мг білку	ДК, у.о./мг білку	МДА, у.о./мг білку
КСГ	0,070 ± 0,0009	0,040 ± 0,003	0,350 ± 0,001	0,005 ± 0,0004	0,014 ± 0,0009	0,280 ± 0,001
ЛРК	0,080 ± 0,0009	0,050 ± 0,001	0,550 ± 0,001	0,005 ± 0,0005	0,015 ± 0,0009	0,350 ± 0,004
ПРК	0,075 ± 0,0005	0,045 ± 0,0001	0,400 ± 0,003	0,006 ± 0,0007	0,019 ± 0,001	0,300 ± 0,003
АС	0,085 ± 0,001	0,055 ± 0,0025	0,600 ± 0,005	0,0075 ± 0,0008	0,020 ± 0,001	0,403 ± 0,005

Вміст продуктів перекисного окислення ліпідів у плазми крові та суспензії еритроцитів, як і наведені вище показники активності ферментів, відрізняється тканинною специфічністю, а також за видовою приналежністю.

Перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження зможуть знайти свій розвиток у вивченні імунного стану популяцій риб різних видів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Winston G. W. Oxidant and antioxidant in aquatic animals / G. W. Winston // *Comp. Biochem. Physiol. C.* — 1991. — V. 100, № 1-2. — P. 173—176.
2. Арчаков А. И. Микросомальное окисление / А. И. Арчаков. — М. : Наука, 1975. — 327 с.
3. Владимиров Ю. А. Перекисне окислення ліпідів в біологічних мембранах / Ю. А. Владимиров, А. И. Арчаков. — М. : Наука, 1972. — 252 с.
4. Левицкий Е. Л., Губский Ю.И. // *Укр. биохим. журн.*— 1994. — № 4. — С. 18—30.
5. Шахматова О. А. Активность антиоксидантной системы личинок рыб как показатель качества морской среды / О. А. Шахматова // *Экология моря.* — 2001. — Вып. 59. — С. 48—50.
6. Стальная И.Д. Метод определения диеновой конъюгации ненасыщенных высших жирных кислот / Стальная И.Д. // *Современные методы в биохимии.*—М.: Медицина, 1977.—С.63.

ФАКТОРЫ, ОБУСЛАВЛИВАЮЩИЕ МЯСО-САЛЬНЫЕ КАЧЕСТВА СВИНЕЙ

*Г.А.Бирта, кандидат сельскохозяйственных наук, доцент
Полтавский университет потребительской
кооперации Украины*

Вивчено м'ясо-сальні якості свиней залежно від породи і породності, різних умов годівлі і утримання в умовах господарств.

Введение. Интенсивная селекция свиней на мясность в ряде зарубежных стран была начата несколько раньше, чем в нашей стране, в результате чего уже созданы новые мясные породы или значительно усовершенствованы по мясности существующие генотипы. Так, например, в Дании, Швеции, Великобритании, Нидерландах и США 85-95% свиней в настоящее время – животные мясного направления продуктивности [2, 3].

Как свидетельствует мировая практика, интенсивная селекция свиней на увеличение мясности при безвыгульном содержании привела к ухудшению качества свинины. Это выражается в резком увеличении случаев появления палевой, мягкой, экссудативной свинины, не имеющей товарной ценности. Другим отклонением от качества свиного мяса, возникающим на той же основе, являются туши с темной, плотной и сухой мышечной тканью. Как палевая, так и темная свинина малопригодны для приготовления колбас, консервирования и длительного хранения [1, 3].

В связи с возрастающим спросом населения на нежирную свинину важное значение в настоящее время приобретают не только количественные показатели, но и качество конечной продукции – мяса и сала.

Материал и методика исследований. Нами была поставлена цель изучить масо-сальные качества свиней в зависимости от породы и породности, различных условий кормления и содержания.

Кормление осуществлялось комбикормом промышленного производства различных рецептов в соответствии с возрастом животных. Изучали мясо-сальные качества животных при убое по пять голов из каждой группы на Полтавском мясокомбинате.

При определении мясных качеств учитывали длину туши, толщину подкожного жира (в четырех измерениях), площадь «мышечного глазка» и прилегающего к нему сала, а также морфологический состав туш. Качественный состав мяса и сала оценивали по показателям физико-химического анализа длиннейшей мышцы спины и подкожного жира по общепринятым методикам.

Влагодерживающую способность мяса определяли по методу Гамм и Грау в модификации В.П.Воловинской, В.Я.Кельман (1961), интенсивность окраски мяса – на фотоэлектроколориметре ФЭК-М, нежность мяса – с помощью прибора Уорнера-Брацлера в модификации В.Я. Максакова и др. (1962), йодное число сала – по Гюблю, коэффициент рефракции жира – на рефрактомере.

Мясо-сальные качества свиней различных генотипов изучали на молодняке пород крупной белой, миргородской и помесях, Ландрас при чистопородном разведении и их помесях.

Результаты исследований. Практически по всем показателям, характеризующим мясо-сальные качества туш свиней, помесный молодняк превосходит чистопородных животных. Так, по длине полутуш, с величиной которой связан выход наиболее ценных сортов свинины, помесные животные превышали своих чистопородных сверстников. Особенно это заметно по тушам помесных животных, полученных с использованием хряков породы ландрас. Они превышали по длине туш чистопородных подсвинков крупной белой и миргородской пород соответственно на: **4,6-7,4** и **6,6-9,4** см.

Важным показателем, характеризующим мясо-сальные качества, является толщина шпика. Результаты исследований показали, что самую большую толщину шпика имели

чистопородные животные миргородской породы, а также помеси с участием хряков этой породы. Следует отметить, что на уменьшение толщины шпика помесных животных значительное влияние оказывали хряки породы ландрас. Кроме того, туши помесных свиней с участием хряков породы ландрас отличались более выравненной толщиной хребтового сала.

Наиболее объективным и точным показателем, характеризующим мясо-сальные качества свиней, является выход отдельных тканей тела. Результаты обвалки туш показали, что по выходу мяса наблюдается значительная разница между отдельными группами животных. Так, в тушах помесного молодняка с использованием хряков породы ландрас выход мяса составлял **57,5-58,6%**, что превышает аналогичный показатель чистопородных подсвинков крупной белой породы на **5-4,6%**. Следовательно, использование хряков породы ландрас в сочетании со свиноматками плановых пород способствует повышению мясности и снижению сальности туш.

Качество свинины зависит не только от соотношения в ней тканей, но и от того, в каких количествах и пропорциях содержатся такие питательные вещества, как жир и белок.

Изучение мышечной ткани показало, что содержание жира в мясе чистопородных миргородских свиней было выше, чем у животных крупной белой породы. Мясо помесного молодняка характеризовалось повышенным количеством белка. Так, в мясе помесей миргородская х крупная белая и крупная белая х ландрас содержалось соответственно на **5,1** и **23%** больше, чем в мясе чистопородных миргородских свиней. Использование хряков породы ландрас способствует снижению в мясе внутримышечного жира.

Производству свинины высокой биологической ценности, способной не портиться и сохранять привлекательный вид в процессе хранения, а также вкусовые и питательные качества после кулинарной обработки, всегда уделялось большое внимание.

Изучение интенсивности окраски мышечной ткани показало, что она у чистопородных животных значительно выше, чем у помесных. Так, коэффициент экстинкции мяса у помесного молодняка по сравнению с чистопородным крупной белой и миргородской пород был ниже.

По влагоудерживающей способности лучшим оказалось мясо чистопородных животных, которое содержало больше связанной воды. В мясе свиней крупной белой и миргородской пород влагоемкость была выше, чем у помесей. Наблюдались некоторые различия между животными разных пород и породности и по физико-химическим свойствам жировой ткани. Так, по показателям йодного числа, косвенно характеризующего степень непридельности жира и отражающего содержания в нем ненасыщенных жирных кислот, шпик чистопородных свиней несколько отличался от подкожного жира помесных животных. Среди помесей пониженной конечной температурой плавления шпика отличался молодняк с долей крови породы ландрас. Этот показатель свидетельствует о более растянутом периоде формирования мышечной ткани, более позднем депонировании подкожного жира. В сале этих животных содержится больше непредельных жирных кислот и оно отличается более мягкой консистенцией, а следовательно, менее пригодно для длительного хранения.

Повышая или снижая уровень поступления питательных веществ животным можно регулировать интенсивность роста тканей тела и получать туши с желательным морфологическим составом. Однако снижение в рационах количества питательных веществ в течение выращивания и откорма животных приводит к увеличению передней трети туши за счет уменьшения более ценной – окорока и повышенному содержанию костей.

В химическом составе мяса и шпика существенных различий между отдельными группами животных не установлено.

Среди паратипических факторов, оказывающих влияние на мясо-сальные качества и пищевую ценность свинины, заслуживает внимания консистенция корма.

Исследования показали, что степень увлажнения корма сказывается на формировании тканей тела свиней. Так, с увеличением разбавления корма водой уменьшается толщина шпика, увеличивается площадь «мышечного глазка», изменяется морфологический состав туш в сторону увеличения удельной массы мышечной ткани за счет уменьшения жировой и костной.

Мясо свиней, откормленных на жидком корме, по сравнению с мясом животных, которых кормили увлажненным и влажным кормом, достоверно отличалось повышенным содержанием влаги и пониженным – жира.

По аминокислотному составу белков в мышечной ткани, наиболее полно отражающих биологическую ценность мяса, заметных различий между группами животных не установлено, хотя с повышением влажности корма наблюдается снижение в мясе содержания таких важных незаменимых аминокислот, как лизина с 23,1 до 18,8, гистидина с 12,1 до 10,7%, фенилаланина с 15,4 до 12,3 г на 1 кг мяса натуральной влажности.

Существенное улучшение качественного состава свинины наблюдалось при скармливании животным до 20% по питательности рациона зеленой массы бобовых трав. Так, при одинаковой консистенции корма (1:2) в тушах свиней, получавших зеленую массу, наряду с увеличением количества мяса возрастало содержание лизина на 3,1%, гистидина – на 20,6, пролина – на 25 и изолейцина – на 11,1%.

На мясо-сальные качества, наряду с кормовыми факторами, значительное влияние оказывают способы содержания свиней. Эта проблема при организации откорма животных не является столь острой, как в племенном свиноводстве, из-за непродолжительности периода их производственного использования, и поэтому откормочный молодняк содержат

безвыгульно. По мнению многих исследователей, рацион и солнечная инсоляция положительно влияют на развитие организма животных и активизацию биологических процессов, способствующих интенсивному росту мышечной ткани.

В наших исследованиях значительные различия между группами животных безвыгульного и выгульного содержания не установлены, хотя туши животных с выгулом имели более тонкий шпик, большую площадь «мышечного глазка», выход мяса и меньший – жира, чем при безвыгульном содержании. У животных, получавших моцион, мясо содержало больше сухого вещества и связанной воды.

Выводы. Мясо-сальные качества свиней формируются под влиянием генетических и паратипических факторов. Следовательно, подбирая породу и метод ее разведения, создавая для молодняка соответствующие условия кормления и содержания, можно получать продукцию с желательным морфологическим составом туш и необходимой пищевой ценностью. Среди изучаемых факторов, повышающих выход мяса в туше и обеспечивающих высокую его физиологическую ценность, наиболее существенны промышленное скрещивание с использованием хряков породы ландрас, скармливание концентрированных кормов влажной консистенции (1:2) с добавкой 20% зеленой массы бобовых трав при свободновыгульном содержании молодняка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Селекция на мясность и качество свинины: тезисы докладов 4-ой Международной конференции [«Научно-производственные аспекты развития отрасли свиноводства»], 1997. — С. 60.
2. Болла С. Оценка мясных качеств свиней / Цит. по Бугаев Н.И. — М.: ВО Агропромиздат, 1988. — 72 с.
3. Довідник з виробництва свинини /За ред. В. П. Рибалка. — Харків: Еспада, 2001. — 336 с.

ОЦІНКА КНУРІВ АСКАНІЙСЬКОГО ТИПУ УКРАЇНСЬКОЇ М'ЯСНОЇ ПОРОДИ ЗА БУДОВОЮ ТІЛА НАЩАДКІВ

Л.І.Топчій

*Інститут тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова –
Національний селекційно-генетичний центр з вівчарства УААН*

У статті подано порівняльну характеристику індексів будови тіла нащадків кнурів-плідників асканійського типу української м'ясної породи свиней в період підвищення її м'ясних якостей. На основі проведених досліджень та отриманих даних росту і розвитку охарактеризовано екстер'єр тварин, визначено тип конституції піддослідного молодняка. Оцінка свиней за індексами будови тіла робить оцінку більш точною та допомагає шляхом їхнього порівняння виявити індивідуальні та групові особливості тварин.

Головною метою ведення галузі свинарства є одержання максимальної кількості м'яса високої якості при найменших витратах праці і коштів на його виробництво. Збільшене виробництво цієї продукції тісно пов'язане із продуктивністю свиней, яка залежить не тільки від умов годівлі та утримання, а й від племінних якостей потомків [1, 2]. Правильна оцінка племінної цінності кожної тварини сприяє цілеспрямованому відбору і підбору, які забезпечують удосконалення існуючих та створення більш високопродуктивних порід, типів, ліній та кросів свиней [3, 4].

Оцінка свиней за промірами статей екстер'єру доповнює окомірну оцінку, робить її об'єктивнішою і точнішою, а цифрове вираження розвитку оцінених ознак дозволяє шляхом їхнього порівняння виявити індивідуальні та групові особливості тварин. Проте, окремо взяті абсолютні показники промірів будови тіла не завжди можуть охарактеризувати тварину такою ж мірою, як їх співвідносне поєднання, виражене у відносних одиницях індексів. Визначення індексів у зоотехнічній практиці базується на використанні таких промірів, які найбільш ґрунтовно характеризують пропорційність розвитку будови тіла в загальному екстер'єрному типі тварин. Тому

актуальність проблеми полягає у визначенні промірів та індексів будови тіла, які достатньо вірогідно характеризують екстер'єрний тип свиней [5].

Індекси будови тіла – досить цінний матеріал для об'єктивної оцінки тварин за екстер'єрним типом, оскільки їх використання дає можливість селекціонерам визначити тип конституції, індивідуальні особливості, ступінь і пропорційність розвитку організму, вікову мінливість, кондиції та здатність до тієї чи іншої продуктивності [6].

Матеріал і методика досліджень. Метою досліджень було вивчення показників лінійного росту, оскільки вони є важливим критерієм оцінки племінної цінності й продуктивності у потомків кнурів-плідників, які належать до двох ліній (Цимус **223, 581, 583**; Ціаніт **473, 919, 979**) і одинадцяти родин маток асканійського типу української м'ясної породи (за першим і другим опоросами). Дослідження проводилися в **2004 – 2006** роках у племзаводі „Асканія-Нова“ дослідного господарства ІТСП „Асканія-Нова“ УААН. Для досліду було відібрано **87** голів потомків, яких щомісячно зважували та з **4-х** місячного віку брали проміри тіла, на основі яких було розраховано індекси розтягнутості, компактності, масивності, високоногості, глибокогрудості, перерослості, збитості, костистості.

Щоб одержати більш точні результати, тварин зважували перед годівлею з точністю до **1** кг на вагах у спеціально обладнаній клітці. Довжину тулуба вимірювали сантиметровою стрічкою з точністю до **1** см.

Результати досліджень. Дослідженнями встановлено, що інтенсивність збільшення промірів у потомків піддослідних кнурів з віком знижувалася. Серед них у досліді спостерігалася найбільша швидкість росту обхвату грудей, довжини тулуба та ширини грудей за лопатками. Менші зміни за цей період виявилися за висотою в холці та обхватом п'ястка (табл.).

Інтенсивність змін промірів тіла у нащадків різних груп була неоднакова. Найвищі темпи росту виявлено у нащадків кнура Ціаніта **919**, які в **4** міс. переважали стандарт породи класу еліта на **14%**, а в **6** міс. – **17,2%**.

Таблиця

Індекси будови тіла нащадків кнурів-плідників, %

Кнури-плідники	Індекси								
	Розтягнутості	Компактності	Масивності	Високоногості	Глибокогруд.	Переростості	Збитості	Костистості	Жива маса,кг
4 місяці									
Цимус 223	166,4	70,8	156,4	45,8	50,1	97,6	95,4	26,9	46,4
Цимус 581	170,2	67,8	142,4	43,3	50,6	97,6	92,0	26,4	50,3
Цимус 583	162,8	67,8	150,9	43,3	50,7	100,6	94,8	26,6	45,7
Цианіт 473	168,4	67,4	147,3	42,8	50,4	97,4	94,7	26,7	51,1
Цианіт 919	169,1	68,7	157,3	42,6	50,6	98,1	95,1	27,9	52,0
Цианіт 979	163,1	68,3	159,3	42,4	50,2	97,6	96,4	29,9	49,6
5 місяців									
Цимус 223	167,4	86,7	162,2	47,3	51,3	99,5	96,3	25,0	64,5
Цимус 581	171,4	88,0	151,9	42,8	51,9	98,9	95,5	25,3	69,0
Цимус 583	163,9	87,7	157,8	36,0	51,8	100,0	95,2	25,1	60,8
Цианіт 473	168,9	87,7	152,8	40,0	51,7	99,9	95,8	25,5	65,5
Цианіт 919	169,1	87,9	168,7	38,1	51,6	99,2	96,3	25,0	69,0
Цианіт 979	164,3	89,5	167,4	40,3	51,3	100,2	96,4	25,9	65,1
6 місяців									
Цимус 223	168,3	87,1	176,8	40,0	52,8	100,1	96,7	23,2	84,7
Цимус 581	171,5	84,6	156,3	37,7	52,5	99,8	96,6	24,0	90,1
Цимус 583	164,5	90,8	171,1	44,8	52,3	100,0	95,8	21,8	81,0
Цианіт 473	169,0	91,2	158,9	38,8	52,7	100,0	96,4	24,0	85,8
Цианіт 919	169,6	89,1	176,0	36,6	52,8	99,9	96,5	24,7	91,9
Цианіт 979	165,2	86,9	171,2	38,7	52,2	100,0	96,6	24,8	88,4
7 місяців									
Цимус 223	168,4	87,4	182,6	39,5	53,0	100,0	97,5	22,8	106,3
Цимус 581	171,5	91,7	162,1	37,4	52,8	99,8	97,4	23,3	110,1
Цимус 583	165,3	92,6	178,0	35,6	52,7	100,0	96,5	22,9	103,4
Цианіт 473	170,5	92,7	166,9	34,4	52,8	100,0	97,3	23,3	109,4
Цианіт 919	170,9	93,2	189,4	34,9	53,0	99,9	97,4	23,1	114,4
Цианіт 979	166,1	93,2	183,9	34,9	52,7	100,0	97,1	23,1	110,8

Більш наглядно зміну живої маси молодняку нащадків кнурів-плідників показано на рисунку.

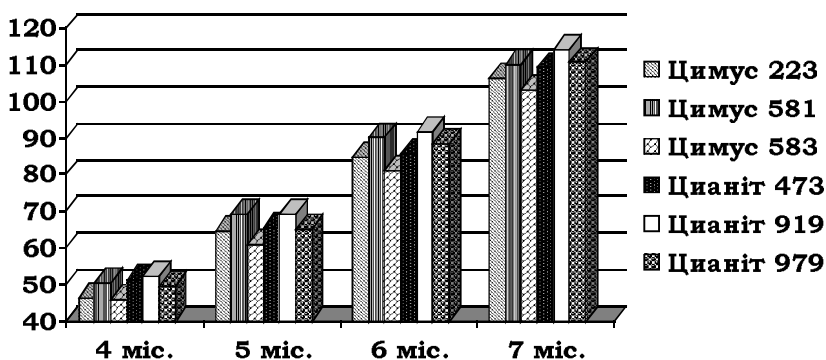

Рис. Жива маса молодняку нащадків кнурів-плідників асканійського типу української м'ясної породи

Величина індексу розтягнутості, який характеризується відношенням довжини тулуба до висоти в холці, у цілому збільшується в усіх тварин. Але вікові зміни його потомків різні (табл.). При вирощуванні нащадків Цимуса 583, Цианіта 979 індекс розтягнутості постійно зростає. Після 7 міс. віку темпи росту довжини тулуба почали перевищувати темпи росту висоти в холці, тому індекс розтягнутості їх зріс. На кінець вирощування найнижчий показник розвитку в довжину мали нащадки Цимуса 583 (розтягнутість 165,3%).

Індекс масивності (відношення обхвату за лопатками до висоти в холці) також з віком збільшувався у всіх потомків. Найбільш масивнішими виявилися нащадки Цианіта 919, у яких за період з 4 міс. до 7 міс. віку індекс зріс на 32,1% більше, у нащадків інших плідників лише від 19,6 до 27,1%. Це свідчить про те, що швидкість росту обхвату грудей за лопатками відстає від темпів росту висоти в холці.

За індексом глибокогрудості (відношення між глибиною грудей і висотою в холці) молодняк від різних плідників майже

не відрізнявся від аналогів інших груп. Але на кінець вирощування глибокими грудьми відрізнялися потомки Ціаніта 919 і Цимуса 223 (53,0%). Невисокою глибокогрудістю відрізнялися нащадки Цимуса 583 і Ціаніта 979 (52,7%).

Аналіз зміни індексу збитості (відношення обхвату грудей до довжини тулубу) свідчить, що від 4-х до 7-місячного віку у тварин починає енергійніше рости грудна клітка, збільшується обхват грудей, форма підростаючих тварин стає менш розтягнутою.

Індекс костистості (відношення обхвату п'ясті до висоти в холці) був найвищим у молодих тварин. Його зменшення з віком свідчить, що ріст трубчастих кісток у довжину в цей час відбувається інтенсивніше, ніж у товщину. Найвищий показник цього індексу, мали нащадки кнурів-плідників Цимус 581, Ціаніт 473 – 23,3%, що свідчить про дещо грубіший тип будови тіла.

Слід також зазначити, що показник живої маси протягом вирощування найвищим був у нащадків кнура Ціаніта 919. Потомки цього плідника з 4 місячного віку переважали своїх ровесників на 6,95%, а в 5 і 7 місяців – 6,19% та 5,93% відповідно.

Висновки. Аналіз індексів будови тіла у потомків кнурів-плідників асканійського типу української м'ясної породи в період підвищення її м'ясних якостей, протягом періоду вирощування, а також візуальна оцінка дають можливість стверджувати, що найбільші показники живої маси та довжини тулуба мали потомки від кнура Ціаніта 919, вони були більш масивніші, відзначалися округлістю форм і глибокогрудістю.

Основні проміри тулуба та індекси будови тіла вказують на гарну вираженість м'ясного типу. Отже, використання генетичного матеріалу нащадків Ціаніта 919 дасть змогу підвищити генетичний потенціал асканійського типу української м'ясної породи.

Оцінка свиней за індексами будови тіла робить оцінку об'єктивною і точною, а цифрове зображення розвитку оціню-

ваних ознак допомагає шляхом їхнього порівняння виявити індивідуальні та групові особливості тварин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко П. Відгодівельні якості, ріст та розвиток свиней великої білої породи при поєднанні генотипів вітчизняної та зарубіжної селекції / П. Ващенко // Тваринництво України. — 2004. — № 3. — С. 18—19.

2. Бірта Г. Індекси тілобудови ремонтних свинок за різної інтенсивності їх вирощування / Г. Бірта // Тваринництво України. — 2001. — № 6. — С. 9—10.

3. Скребнева Г. М. Использование индексов телосложения при оценке свиноматок / Г. М. Скребнева, С. Ю. Черняк // Научные основы развития животноводства в БССР. — Минск: Ураджай, — 1991. — Вып. 21. — С. 64—67.

4. Красота В. Ф. Разведение с./х. животных / В. Ф. Красота., В. Г. Лобанов, Т. Г. Джапаридзе. — [2-е изд. перераб. и дополн.]. — М.: Колос, 1983. — 413 с.

5. Лещеня В. Н. Селекция свиней по экстерьеру при создании заводского типа / В. Н. Лещеня // Научные основы развития животноводства в БССР. — Минск: Ураджай, — 1985. — Вып. 15. — С. 18—24.

6. Бащенко М. І. Оцінка корів за індексами будови тіла / М. І. Бащенко, Л. М. Хмельничий // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2003. — № 12. — С. 14—19.

АННОТАЦИИ

Е.В.Шебанина, Ю.А.Воюева. **ОПТИМИЗАЦИЯ РАЗМЕРОВ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА УРОВЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИХ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА.**

Рассмотрены проблемы развития фермерских хозяйств в условиях рыночных отношений. Проанализированы группирования их по размерам земельных площадей и предложены пути оптимизации размеров фермерских хозяйств для повышения эффективной деятельности.

А.Д.Гудзинский, Т.М.Пахомова. **УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ В КОНТЕКСТЕ УСЛОВИЙ СОВРЕМЕННОГО МЕНЕДЖМЕНТА: КОНЦЕПЦИЯ, ТЕОРИЯ, МЕТОДОЛОГИЯ.**

В статье обоснованы концептуальные подходы к формированию учетно-аналитического механизма адекватного условиям современного менеджмента.

В.Н.Ганганов. **КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ МОДЕЛИ РЕГИОНАЛЬНОГО ЗЕРНОВОГО ПОДКОМПЛЕКСА.**

В статье уделяется внимание концепции развития цивилизованного рынка зерна на уровне региона, а также освещены основные условия построения моделей региональных зерновых подкомплексов.

Н.В.Потриваева, М.Д.Бабенко. **ПЕРСПЕКТИВЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧЕТА ОПЛАТЫ ТРУДА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ.**

Рассмотрено состояние текущей задолженности сельскохозяйственных предприятий Вознесенского района Николаевской области. Особое внимание уделяется состоянию расчетов исследованных аграрных предприятий по выплатам работникам. Приведены предложения по усовершенствованию учета расчетов по оплате труда в современных условиях хозяйствования.

О.Н.Вишневская, А.В.Владечак, Т.Г.Олейник. **ТРУДОВОЙ ПОТЕНЦИАЛ И ВОЗМОЖНОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ В ПРЕДПРИЯТИЯХ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ.**

В статье рассмотрен вопрос эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий через реализацию трудового потенциала в количественном и качественном составе. Проанализированы основные показатели обеспеченности предприятий трудовым потенциалом, представлено результаты анкетирования по предмету социальной и материальной мотивации потенциальных работников всех уровней на сельских территориях. Обосновано влияние осознания каждым работником результатов своего и коллективного труда на дальнейшее развитие отдельных субъектов хозяйствования.

И.А.Банева, Е.В.Калужная. **СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ЗЕРНОПРОИЗВОДСТВА.**

Проанализировано современное состояние зернопроизводства в стране, рассмотрены проблемы усовершенствования земельных отноше-

ний, приведены предложения, касающиеся окупаемости затрат предприятий, занимающихся производством зерна.

И.Г.Гуров, В.В.Гречкосий. **ФОРМИРОВАНИЕ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ РЫНКА ПРОДУКЦИИ ЖИВОТНОВОДСТВА.**

В статье рассмотрены вопросы формирования и функционирования рынка продукции животноводства. Представлена информация о производстве основных видов продукции животноводства в хозяйствах Николаевской области за 1990, 2004-2007 гг.

И.Б.Золотых. **ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ: СУТЬ, СОСТАВ И НАЗНАЧЕНИЕ.**

В статье рассматривается сущность производственного потенциала предприятия, его структура и значимость. Определены факторы, повышающие эффективность его использования.

О.В.Скидан. **РАЗВИТИЕ РЫБНОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ.**

Проанализировано состояние рыбного хозяйства Украины. Рассмотрены особенности и определены приоритеты его дальнейшего развития. Исследованы возможности интеграции предприятий отрасли.

М.О.Плескач. **МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНТИКРИЗИСНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ.**

Проведен сравнительный анализ кризисных явлений экономически развитых стран и дано определение антикризисного управления.

О.С.Корниенко. **УЧЕТ АДМИНИСТРАТИВНЫХ РАСХОДОВ И ИХ СПИСАНИЕ В АВТОТРАНСПОРТНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ.**

Рассмотрен порядок формирования себестоимости выполненных работ и оказанных услуг на автотранспортных предприятиях. Предложена методика административных расходов согласно современных условий и баз.

И.А.Кузик. **ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЫНКА ПРОДУКЦИИ ПТИЦЕВОДСТВА В УКРАИНЕ.**

В статье рассмотрены вопросы формирования и функционирования рынка продукции птицеводства в условиях реструктуризации экономики и реформирования продовольственного подкомплекса птицеводства. Определены основные факторы, которые влияют на формирование рынка продукции птицеводства и ее конкурентоспособность.

О.В.Короткова. **СНИЖЕНИЕ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ ВИНОГРАДАРСКО-ВИНОДЕЛЬЧЕСКОГО ПОДКОМПЛЕКСА — НЕОТЪЕМЛЕМОЕ УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЕЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ.**

По материалам АР Крым проведен анализ динамики себестоимости и цен реализации винограда. Выявлены имеющиеся резервы и предложены рекомендации по осуществлению ресурсосбережения в виноградарско-винодельческом подкомплексе региона.

И.В.Белосу. **СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ СЫРЬЕВОЙ БАЗЫ ВИНОГРАДАРСКО-ВИНОДЕЛЬЧЕСКОГО ПОДКОМПЛЕКСА УКРАИНЫ.**

По результатам анализа основных показателей состояния сырьевой базы виноградарско-винодельческого подкомплекса Украины были выявлены тенденции развития виноградарства, определены основные направления повышения конкурентоспособности и экономической эффективности этой отрасли.

Д.С.Фищенко. **ТРУДОВОЙ ПОТЕНЦИАЛ: СУЩНОСТЬ, ОСОБЕННОСТИ.**

Исследована сущность понятия трудового потенциала и особенностей его определения. Описаны критерии определения составных характеристик понятия.

А.Д.Корягина. **РОЛЬ И МЕСТО СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВОВ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ.**

В статье рассмотрены основные вопросы относительно роли и места сельскохозяйственных производственных кооперативов с учётом динамики структурных преобразований, которые сегодня происходят в аграрном секторе.

И.В.Коваленко. **ВЛИЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НА СОСТОЯНИЕ МАСЛЯНО-ЖИРОВОГО ПОДКОМПЛЕКСА.**

Статья содержит результаты исследования современного состояния и проблем развития инвестиционного обеспечения и развития масляно-жирового подкомплекса перерабатывающей отрасли национального АПК; определены перспективы их дальнейшего функционирования.

И.Р.Ахметов. **РЕГИОНАЛЬНЫЙ КЛАСТЕР КАК НАПРАВЛЕНИЕ ВОЗРОЖДЕНИЯ ОТРАСЛИ ЛЬНОВОДСТВА.**

В статье исследовано состояние отрасли льноводства в Украине и проанализированы пути возрождения отрасли в современных экономических условиях. Одним из наиболее перспективных направлений возрождения отрасли льноводства есть внедрение вертикальной интеграции, а именно кластерной модели развития отрасли, которая на протяжении нескольких последних десятилетий успешно используется для возрождения экономики многих стран мира.

И.Ю.Рудь. **ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЫ В МОЛОКОПРОДУКТОВОМ ПОДКОМПЛЕКСЕ.**

В статье исследованы особенности проявления конкуренции и конкурентоспособности в молоке продуктового подкомплексе АПК. В последнее время ухудшилось качество сырья, основной причиной стало мелко-товарное производство. Молокоперерабатывающие предприятия имеют низкий уровень конкурентоспособности.

Т.И.Ткалич. **ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ МОЛОДЁЖИ В УКРАИНЕ.**

В статье рассмотрены экономические проблемы. Влияющие на дальнейшее развитие содержательной составляющей социально-культурной сферы Причерноморского региона и их влияние на процесс социологизации молодёжи.

Л.В.Новожилова. **ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГИБКИХ ФОРМ ЗАНЯТОСТИ В ПОСТИНДУСТРИАЛЬНЫХ СТРАНАХ.**

Статья посвящена вопросам практики использования нестандартных (гибких) форм занятости в развитых странах постиндустриального общества. Исследованы особенности этих форм занятости в разных странах мира. Рассмотрены проблемы, которые развязываются с помощью гибких форм занятости. Установлена особая роль, которую играют гибкие формы занятости в политике занятости для непосредственной борьбы с безработицей, а также для предоставления больше широких возможностей для удовлетворения спроса и реализации предложений на рынке труда.

В.А.Кириченко. **МЕЖЛИНЕЙНЫЕ ОТНОШЕНИЯ ОВЕЦ АСКАНИЙСКОГО ТИПА МНОГОПЛОДНОГО КАРАКУЛЯ С УЧЕТОМ ГЕНЕТИЧЕСКИХ И ПРОДУКТИВНЫХ ПАРАМЕТРОВ.**

С использованием единой математической модели установлено, что как и по генетическим, так и по продуктивным параметрам уровень межлинейной дифференциации, при индексах схожести в пределах 0,931-0,993, совпадает. При этом морфотип исследованных линий овец выявился менее консервативным и более изменчивым в процессе селекции, чем их генотип по иммуногенетическим маркерам.

А.О. Бондар, Н.Бондарчук. **ГИГИЕНИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ФАКТОРОВ, КОТОРЫЕ ВЛИЯЮТ НА ФОРМИРОВАНИЕ МИКРОКЛИМАТА В КОРОВНИКЕ.**

Оценены природо-климатические условия племзавода им. Шмидта Очаковского района Николаевской области, планировка территории фермы, конструкция и строительные материалы, система вентиляции, навозоудаления, способ содержания животных коровника. Предложены рекомендации оптимизации микроклимата в помещении на 100 голов коров.

О.В.Ведмеденко. **БИОХИМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ КРОВИ КУР РАЗНЫХ ГЕНОТИПОВ.**

Приведен уровень некоторых биохимических показателей крови кур, полученных от скрещивания птицы яичного и мясного направления продуктивности. Выявлены высокие и средние корреляционные зависимости отдельных интерьерных показателей с продуктивными признаками птицы.

И.А.Особа, С.И.Тарасюк, И.И.Грициняк. **ИССЛЕДОВАНИЕ СОСТОЯНИЯ СИСТЕМЫ АНТИОКСИДАНТНОЙ ЗАЩИТЫ И ХОДА ПРОЦЕССОВ СВОБОДНО РАДИКАЛЬНОГО ОКИСЛЕНИЯ В ОРГАНИЗМЕ КАРПА И ЕГО ГИБРИДНЫХ ГРУПП.**

Приведены данные об активности ферментов системы антиоксидантной защиты - супероксиддисмутазы, глутатионпероксидазы, глутатион-S-трансферазы и содержания продуктов перекисного окисления липидов, в частности гидроперекисов липидов, диеновых конъюгатов и малонового диальдегида в плазме крови и суспензии эритроцитов карпа и его гибридных групп. Показано отличие активности ферментов системы антиоксидантной защиты в исследованных образцах, ее зависимость от вида

рыб и специфичность по отношению к каждому ферменту отдельно, а также уровень процессов перекисного окисления липидов.

Г.А.Бирта. **ФАКТОРЫ, ОБУСЛАВЛИВАЮЩИЕ МЯСО-САЛЬНЫЕ КАЧЕСТВА СВИНЕЙ.**

Изучены мясо-сальные качества свиней в зависимости от породы и породности, различных условий кормления и содержания в условиях хозяйств.

Л.И.Топчий. **ОЦЕНКА БОРОВОВ АСКАНИЙСКОГО ТИПА УКРАИНСКОЙ МЯСНОЙ ПОРОДЫ ПО ТЕЛОСЛОЖЕНИЮ ПОТОМКОВ.**

В статье подана сравнительная характеристика индексов телосложения потомков боровов-плодников асканийского типа украинской мясной породы свиней в период повышения ее мясных качеств. На основании проведенных исследований и полученных данных роста и развития охарактеризован экстерьер животных, определен тип конституции подопытного молодняка. Оценка свиней по индексам телосложения делает оценку точнее и помогает путем их сравнения обнаружить индивидуальные и групповые особенности животных.

ABSTRACTS

E.V.Shebanina, U.A.Voyueva. **OPTIMIZATION OF FARM ENTERPRISES' SIZE AND ITS INFLUENCE ON THE UTILIZATION LEVEL OF THEIR PRODUCTIVE POTENTIAL.**

The problems of farm enterprises' development in conditions of market relations are considered in this article. The groupings by their sizes of land area are analyzed and the ways of optimization of farm enterprises' size for the increase of effective work are offered.

O.D.Gudzynskiy, T.M.Pakhomova. **ACCOUNTING AND ANALITICAL MECHANISM CORRESPONDING TO DEMANDS OF CONTEMPORARY MANAGEMENT: CONCEPTION, THEORY, METHODOLOGY.**

The conception approaches to forming the accounting and analytical mechanism corresponding to the demands of contemporary management have been considered.

V.M.Ganganov. **CONCEPTION FEATURES OF REGIONAL GRAIN COMPLEX MODEL.**

The article deals with the conception of civilized grain market development at the regional level and main conditions of building the models of regional grain complexes.

N.V.Potrivayeva, M.D.Babenko. **PROSPECTS OF IMPROVEMENT OF LABOUR PAYMENT ACCOUNTING IN MODERN CONDITIONS OF FARMING.**

The condition of current debts of agricultural enterprises in the Voznesensky district of the Nikolaev region has been considered. A special attention has been paid to the condition of calculations of the investigated agrarian enterprises on the payments to workers. The ways of improvement of the accounting the payment in modern conditions of managing have been suggested.

O.M.Vishnevskaya, A.V.Vladechak, T.G.Oliyynyk. **LABOUR POTENTIAL AND POSSIBILITIES OF REALIZATION AT ENTERPRISES OF RURAL AREAS.**

The article deals with the question of efficiency of activity of agricultural enterprises through the realization of labour potential in quantitative and qualitative aspects. The basic indices of enterprises labour potential resources have been analysed, and the results of questionnaire survey on the social and financial motivation of potential workers of all levels in the rural areas have been presented.

I.O.Baneva, O.V.Kalyuzna. **STATE AND PROBLEMS OF GRAIN PRODUCTION.**

The modern state of grain production in the country, the problems of improvement of the land relations have been considered and suggestions concerning the recoupage of expenses of the enterprises engaged in the production of grain have been made.

I.G.Gurov, V.V.Grechkosiy. **LIVESTOCK PRODUCTS MARKET, ITS FORMATION AND FUNCTIONING.**

The article deals with the problems of livestock products market formation and functioning. The information on producing the main types of livestock products has been given for the years of 1990 and 2004-2007.

I.B.Zolotykh. **PRODUCTION POTENTIAL: MEANING, COMPOSITION AND PURPOSE.**

The meaning of the production potential of enterprise, its structure and purpose has been examined . The factors promoting the efficiency of its operation have been determined.

O.V.Skydan. **THE DEVELOPMENT OF FISH BRANCH IN UKRAINE.**

Current situation in Ukraine's fish branch is analyzed. The features of developing the fish branch have been considered and directions of development priorities have been determined. Possibilities of the fishery enterprises integration are investigated.

M.O.Pleskach. **METHODOLOGICAL PECULIARITIES OF ANTI-CRISIS REGULATION OF UKRANIAN ECONOMY.**

The article is devoted to the comparative analysis of crisis phenomena in the economically developed countries. The definition of anti-crisis management has been formed.

O.S.Korniyenko. **ACCOUNTING OF ADMINISTRATIVE CHARGES AND THEIR REDUCTION AT AUTO AND TRANSPORT ENTERPRISES.**

The order of forming the cost of work and provided services at the auto and transport enterprises has been considered. The method of division of the administrative costs has been suggested in accordance with the modern terms and bases.

I.A.Kuzic. **MECHANISM OF POULTRY PRODUCTS MARKET FORMING AND FUNCTIONING IN UKRAINE.**

The article deals with the problems of forming and functioning of poultry products market under conditions of restructuring the economy and reformation of productive subcomplex of the poultry farming. The basic factors affecting the formation of the poultry products market and its competitiveness have been determined.

O.V.Korotkova. **DECREASING COST OF PRODUCTS AT VINE-GROWING AND WINE-MAKING SUB-COMPLEX AS IMPORTANT FACTOR OF ITS COMPETITIVENESS.**

The article deals with the analysis of dynamics of costs and prices of marketing vine in Crimea. The current resources have been exposed and recommendations on saving the resources in the viticulture and wine-making subcomplex of the region have been considered.

I.V.Belous. **PRESENT CONDITION OF VITICULTURAL AND WINE MAKING SUB-COMPLEX IN UKRAINE.**

The tendencies of viticulture development have been revealed as a result of analysis of the basic indices in the source of raw materials. The principal directions for raising the competitiveness and economic effectiveness of the branch have been determined.

D.S.Fishchenko. **LABOUR POTENTIAL: MEANING AND FEATURES.**

The conception of labour potential and features of its definition have been considered. The criteria of defining the conception characteristics of meaning have been determined.

A.D.Koryagina. **THE ROLE AND CONDITION OF AGRICULTURAL INDUSTRIAL COOPERATIVES IN AGRARIAN SECTOR.**

The paper deals with the main problems concerning the role and condition of agricultural industrial cooperatives, considering the dynamism of structural transformations which take place in the agrarian sector at present.

I.V.Kovalenko. **INFLUENCE OF INVESTMENT PROVIDING ON THE STATE OILY-FATTY SUBCOMPLEX.**

Results of researches of modern condition and problem of investment ensuring and development of oil – grease complex of processing industry of national agro – industrial complex are resulted in the article; prospects of their further functioning are determined.

I.R.Akhmetov. **REGIONAL CLUSTER AS A WAY OF THE FLAX INDUSTRY REVIVAL.**

The author investigates into the present condition of flax industry in Ukraine and analyzes the ways of reviving the industry in the present-day economic conditions. Implementing of the vertical integration, particularly the cluster model of the industry development, which has been being successfully used during the last several decades in order to revive economies of the numerous world countries, is among the most perspective ways of the flax industry revival.

I.Y.Rud. **FEATURES OF FORMING OF COMPETITION ENVIRONMENT IN MOLOKOPRODUKTOVOMU SUBCOMPLEX.**

In the article the features of display of competition and competitiveness are explored in molok food subcomplex of APK. Quality of raw material became worse lately, small-scale production became a principal reason. Molokopererabatyvayuschy enterprises have the low level of competitiveness.

T.I.Tkalich. **ECONOMIC ASPECTS OF THE PROBLEM TO SOCIAL ORIENTATION YOUTH IN UKRAINE.**

Economic problems are considered In article. Influencing upon the most further development profound forming social - a cultural sphere Prichernomorskogo region and their influence upon process sotsiologizatsii youth.

L.V.Novozhilova. **FEATURES OF THE USE OF FLEXIBLE FORM OF EMPLOYMENT IN THE POSTINDUSTRIAL COUNTRIES.**

The article is devoted to the questions of practice of the use of standartnih (flexible) forms of employment in the developed countries of postindustrialnogo society. The features of these forms of employment are explored in different countries of world. Problems, that get untied by means flexible forms of employment, are considered. The special role which are played by the flexible forms of employment in the policy of employment for the direct fight against unemployment is set, and also for the grant there are the more of wide possibilities for pleasure to demand and realization of suggestions at the market of labour.

V.A.Kirichenko. **THE INTERLINE RELATIONS OF ASTRAKHAN MULTIPLE KARACUL SHEEP TAKING INTO ACCOUNT THE GENETIC AND PRODUCTIVE CHARACTERISTICS.**

Using the mathematical model it is discovered that the level of interline differentiation under kindred indexes within the limits of 0,931-0,993 is coincided as by genetic as productive characteristics. The morphotype of researched lines of sheep was recognised as less conservative and more changeable in the selection process than their genotype by immunogenetic markers.

A.O.Bondar, N.Bondarchuk. **EVALUATION OF FACTORS INFLUENCING MICROCLIMATE FORMATION IN COWSHEDS.**

The article is devoted to the evaluation of natural and climatic conditions on the breeding farm named after Schmidt in Ochakiv district of Mykolayiv region, including the plan of the territory, construction and building materials, ventilation system, manure removal and maintenance of cattle in the cowshed. The ways of optimization of microclimate in the barn for 100 heads of cows have been suggested.

O.V.Vedmedenko. **BIOCHEMICAL INDEXES OF HENS OF DIFFERENT GENOTYPES.**

The level of some biochemical indexes of blood of the chickens got from crossing the bird of egg and meat productivity was resulted. It was exposed that correlation dependences of separate indexes of interior with the productive signs of hen was high and middle.

I.Osoba, S.Tarasjuk, I.Grycynjak. **INVESTIGATION OF THE CONDITION OF ANTIOXIDANT PROTECTION SYSTEM AND PROCESSED OF FREE-RADICAL OXIDATION IN CARP AND ITS HYBRID GROUPS.**

Presented the dates about enzymes activity of antioxidant protection system - superoxidodismutase, glutathione peroxidase, glutathion-S-transferase and the contents of peroxide oxidation lipids products, in particular are of lipids hydroperoxide, diene conjugates and malonic dialdehyde in the blood plasma and in erythrocytes of carp and its hybrid groups. The difference of enzymes activity of antioxidant protection system and its dependence on fish species, specificity on relations at every enzyme, the level of peroxide oxidation lipids processes are was show.

G.A.Birta. **FACTORS WHICH STIPULATE MEAT AND FAT QUALITIES OF THE PIGS.**

This article tells about analyses of meat and fat pigs' qualities depending on species and breed, different conditions of feeding and keeping in different farm conditions.

L.I.Topchiy. **EVALUATION OF HOGS OF THE ASCANIAN TYPE OF THE UKRAINIAN MEAT BREED BY THE BODY CONSTITUTION OF THE PROGENY.**

The article represents comparative characteristics of indices of body constitution I the progeny of herd boars of the Ascanian type of the Ukrainian Meat breed of pigs in the period of increase of meat qualities. On the basis of the conducted research and received data on growth and development, exterior of the animals has been described and constitution type in the experimental young pigs has been determined. Estimation of pigs by the indices of body constitution makes it more precise and helps to reveal individual and group features of animals.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	3
О. В. Шобаніна, Ю. А. Воюєва. ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗМІРІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ВИКОРИСТАННЯ ЇХ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ	3
О. Д. Гудзинський, Т. М. Пахомова. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: КОНЦЕПЦІЯ, ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ	14
В. М. Ганганов. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗЕРНОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ.....	25
Н. В. Потривасєва, М. Д. Бабенко. ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	31
О. М. Вишневська, А. В. Владечак, Т. Г. Олійник. ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В ПІДПРИЄМСТВАХ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	37
І. О. Банєва, О. В. Калюжна. СТАН І ПРОБЛЕМИ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА.....	45
І. Г. Гуров, В. В. Гречкосій. ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА	50
И. Б. Золотых. ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ: СУТЬ, СОСТАВ И НАЗНАЧЕНИЕ	55
О. В. Скидан. РОЗВИТОК РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	60
М. О. Плєскач. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТИ-КРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ....	65
О. С. Корнієнко. ОБЛІК АДМІНІСТРАТИВНИХ ВИТРАТ ТА ЇХ СПИСАННЯ В АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	72

І.А.Кузик. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА В УКРАЇНІ	78
О.В.Короткова. ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ – НЕВІД’ЄМНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	87
І.В.Білоус. СУЧАСНИЙ СТАН СИРОВИННОЇ БАЗИ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	94
Д.С.Фіщенко, І.І.Червен. ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ.....	102
А.Д.Корягіна. РОЛЬ І МІСЦЕ СІЛЬСЬКО- ГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	107
І.В.Коваленко. ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА СТАН ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ.....	114
І.Р.Ахметов. РЕГІОНАЛЬНИЙ КЛАСТЕР ЯК НАПРЯМ ВІДРОДЖЕННЯ ГАЛУЗІ ЛЬОНАРСТВА.....	120
І.Ю.Рудь. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА У МОЛОКОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ.....	128
Т.І.Ткаліч. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ	133
А.В.Новожилова. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГНУЧКИХ ФОРМ ЗАЙНЯТОСТІ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇНАХ	143
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ	156
В.А.Кириченко. МІЖЛІНІЙНІ ВІДНОСИНИ ОВЕЦЬ АСКАНІЙСЬКОГО ТИПУ БАГАТОПЛІДНОГО	

КАРАКУЛЮ З УРАХУВАННЯМ ГЕНЕТИЧНИХ ТА ПРОДУКТИВНИХ ПАРАМЕТРІВ.....	156
А. О. Бондар, Н. Бондарчук. ГІГІЄНИЧНА ОЦІНКА ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ МІКРОКЛІМАТУ В КОРІВНИКУ.....	161
О. В. Ведмеденко. БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ КУРЕЙ РІЗНИХ ГЕНОТИПІВ.....	165
І. А. Особа, С. І. Тарасюк, І. І. Грициняк. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СИСТЕМИ АНТИОКСИДАНТНОГО ЗАХИСТУ ТА ПЕРЕБІГУ ПРОЦЕСІВ ВІЛЬНО-РАДИКАЛЬНОГО ОКИСЛЕННЯ В ОРГАНІЗМІ КОРОПА ТА ЙОГО ГІБРИДНИХ ГРУП.....	169
Г. А. Бирта. ФАКТОРИ, ОБУСЛАВЛИВАЮЩІЕ М'ЯСО-САЛЬНІЯ КАЧЕСТВА СВИНЕЙ.....	175
Л. І. Топчій. ОЦІНКА КНУРІВ АСКАНІЙСЬКОГО ТИПУ УКРАЇНСЬКОЇ М'ЯСНОЇ ПОРОДИ ЗА БУДОВОЮ ТІЛА НАЩАДКІВ.....	181
АННОТАЦІИ	187

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До друку приймаються статті, що відповідають вимогам ВАК і мають такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Подається примірник тексту статті, підписаний авторами, надрукований на папері форматом А4, а також електронний варіант на дискеті 3,5", CD-ROM або електроною поштою. Обов'язково подається: рецензія доктора наук; квитанція про оплату, відомості про автора.

Обсяг статті – до 6 повних сторінок. Розміри полів: ліве – 30 мм, праве – 20 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм, до 30 рядків на сторінці.

Статті необхідно готувати за допомогою текстового редактора Microsoft Word версії не нижче версії 7.0. Шрифт статті – Times New Roman Cyr, через інтервал 1,5, розмір – 14 pt.

Назва статті має бути короткою (5-9 слів), адекватно відбивати її зміст, відповідати суті досліджуваної наукової проблеми. При цьому слід уникати назв, що починаються зі слів: “Дослідження питання...”, “Деякі питання...”, “Проблеми...”, “Шляхи...”, в яких не відбито достатньою мірою суть проблеми.

Анотації (українською, російською та англійською) набирати курсивом 11 кеглем. Виклад матеріалу в анотації має бути стислим і точним (близько 50 слів). Слід застосовувати синтаксичні конструкції безособового речення, наприклад: “Досліджено...”, “Розглянуто...”, “Установлено...” (наприклад, “Досліджено генетичні мінливості... Отримано задовільні результати для естераз...”)

Посилання в тексті подавати тільки у квадратних дужках, наприклад [1], [1, 6]. Посилання на конкретні сторінки наводити після номера джерела, потім через кому сторінку (маленьке с.), далі її номер (наприклад: [1, с. 5]). Якщо далі йде інше джерело,

то ставити його номер через крапку з комою в тих самих дужках (наприклад, [4, 8,]). Не подавати в тексті розгорнутих посилань, таких як (Іванов А.П. Вступ до мовознавства. – К., 2000, – С.54) (ГОСТ 7.1-84).

Усі цитати, мова оригіналу яких є іншою, подавати мовою Вісника й обов'язково супроводжувати їх посиланнями на джерело і конкретну сторінку.

Не робити посторінкових посилань, а подавати їх у дужках безпосередньо в тексті.

На всі рисунки й таблиці давати посилання в тексті. Усі рисунки мають супроводжуватися підписаними підписами, а таблиці повинні мати заголовки.

Рисунки виконувати у редакторі Microsoft Word 6.0, 7.0 за допомогою функції “Створити рисунок”, а не виконувати рисунок поверх тексту. Написи на рисунках виконувати засобами Microsoft Word з тим, щоб редактор мав можливість зробити в них необхідні виправлення.

Формули у статтях по всьому тексту набирати у формульному редакторі MS Equation – 3.0, шрифт TIMES, 10 кегль.

Автори мають дотримуватися правильної галузевої термінології (див. держстандарти).

Терміни по всій роботі мають бути уніфікованими.

Між цифрами й назвами одиниць (грошових, метричних тощо) ставити нерозривний пробіл.

Скорочення грошових та метричних одиниць, а також скорочення мн, мрд, метричних (грн, т, ц, м, км тощо) писати без крапки.

Якщо в тесті є аббревіатура, то подавати її в дужках при першому згадуванні.

Література, що приводиться наприкінці публікації, повинна розташовуватися в порядку її першого згадування в тексті статті й бути оформлена відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Номер у списку літератури має відповідати лише одному джерелу.

На диску повинен бути 1 файл з текстом статті, названий прізвищем автора (Стаття_Прізвище).

**Редакційна колегія залишає
за собою право на редакційні виправлення.
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ**

УДК (НОМЕР УДК)

НАЗВА СТАТТІ

*Л.С.Прокопенко, кандидат біологічних наук, доцент
Л.П.Чорнолата, кандидат сільськогосподарських наук
Інститут кормів УААН*

**Текст анотації* українською мовою*

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ

*Л.С.Прокопенко, кандидат биологических наук, доцент
Л.П.Чорнолата, кандидат сельскохозяйственных наук
Институт кормов УААН*

**Текст аннотации* російською мовою*

NAME OF THE ARTICLE

*L.S.Prokopenko
L.P.Chornolata*

**Text of annotation* англійською мовою*

** Текст статті **

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваненко І. І. Назва роботи /Іваненко І. І. — К.: Вища школа, 1999. — 111с.
2. Бобров М. І. Назва статті / Бобров М. І. //Назва журналу. — 1999.— №6. — С.23-25.

Вісник аграрної науки Причорномор'я

Випуск 3'2008 р. (46).

Технічний редактор: *О.М.Кушнарьова.*
Комп'ютерна верстка: *Ю.В.Антонович,*
К.Є.Яновський

Підписано до друку 28.10.2008 Формат 60 x 84 1/16.
Папір друк. Друк офсетний. Ум.друк.арк. 12,62.
Тираж 300 прим. Зак. № ____ . Ціна договірна.

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського державного аграрного університету
54010, м.Миколаїв, вул.Паризької комуні, 9